

Jindřich Š. Baar:
Dětské obrázky

MOVINA - DEKORACE A VYDRAVATELSKÉ PODRÁVY V PRAZE.

JINDŘICH Š. BAAR:
SEBRANÉ SPISY BELETRISTICKÉ.

SVAZEK XXIII.

DĚTSKÉ OBRÁZKY.

PRAHA 1930.

ČESKOMORAVSKÉ PODNIKY Tiskařské a
Vydavatelské v Praze, ZAPS. spol. s r. o.

JINDŘICH Š. BAAR:

DĚTSKÉ OBRÁZKY

V PRAZE 1930.

ČESKOMORAVSKÉ PODNIKY Tiskařské
a Vydavatelské v Praze, ZAPS. spol. s r. o.

ÚVOD.

TISKEM ROLNICKÉ TISKÁRNY V PRAZE

Nicím víc se přátelé Baarovi nezavděčili, než když mu do korespondence vepisovali výraznější zážitky svého nebo cizího života, zejména „rozumy“ dětské, těch maličkých anebo školáků. Baar si podobné výpisky do stolku seřádoval a když někdo z nás za ním přijel, jistě jako odvědkou za příspěvky vytáhl „příhrádku malíčkých“, aby se nějakým pěkným kusem pochlubil.

Takový šalamounský kousek košíláče nebo mudrce ze „dvoukšandové university národní“, to máš jako vůni budoucích mudrců českých a můžeš jím v povídce pocukrovat mnohý všední děj — tak říkal. Proto nezapomeň a zaznamenávej. Hleď, kdyby tak rodiče nebo učitelové vždycky zaznamenávali dětské „nápady“, co by se tu za léta nashledalo materiálu o dětské duši, v níž přece jako v poupeť dříme naše budoucnost. Jak slavně bychom vynikli nad jiné národy, až by se tak dokázalo, že české dítě z valné většiny, od prvního stupínku svého vývoje, každé je rozený přemysl, neboť

Napsáno na přání pořadatelky Souborného vydání spisů Baarových paní H. Štěpánkové.

naši andílci i v nejchatrnější chatě všeho se všimnou, všechno zbadají, všechno spravují — že pak maminčina metlička mnoho jich nálezků a oprav musí napravovati a často — to patří k českému pokrokovému životu. Mámě sice takový libomudrc zdvihá žluč: ale sama jinou nebyla, však na ni babička také prakticky vyzkoušela dobré naše přísloví: metla vyhání děti z pekla. Dítě čím zdravější, tím živější — dítě nebité, jako cvoček přibité nestojí za nic. Není ani tělem ani duchem zdrávo ... Nezapomeň a všecko, co uslyšíš z rodin a ve škole z úst dětí bystrého, zapisuj ...

Mnoho příspěvků Baar zužitkoval, mnoho jich po něm zůstalo — nikdo víc nedovede jich tak uměle do dějů vpraviti a čtenáři jako včelí med předložiti ..

Vybíram „kousky“, nad nimiž se vznáší rázovité Jindřichovo A — to že jako co nejdříve jich užije.

1. Matka: Márinko, modli se, děvečko, modli. Klekni pěkně, sepni ručičky a říkej: Otče náš ... Maminko (praví ospalá), maminko, já se dnes nemůžu modlit! A proč? Já, já mám, maminko ..., zlámanou kůži ...

2. Kněz ve škole: Pepíčku, umíš se modlit? Nový školáček kurážně: Umím. A co se umíš modlit? Pepík: Všechno. A víc, kolik je pánu Bohu? Vím. Tak mně to pověz ... Pepíček: A což vy to nevíte?

3. Jiráčku, pro neposlušnost zůstaneš přes poledne „po škole“.

Prosím, p. učiteli, dnes nemohu.

A proč?

Naše maminka vaří švestkové knedlíky ...

4. Hraše, řekni nám, proč ve slově vlnký se píše y a ne i. Kluk, slabý v mluvnici, rozpačitě: Protože, p. učiteli, protože ... dyby tam bylo i, vono by brzo shnilo ...

Toto čtveráctví ze školy otevírá mi několik z paměti polozapadlých výjevů z návštěv u Baara. Chtěl bych dopověděti, co jsem už jinde napověděl, že totiž Jindřich z lidské směsice lnul nejvíce k dětem a ony mu lásku oplácely. Nazýval je „miláčky, poupaty lidské tváře, radostí svou a korunou života“, kde s nimi přišel do styku, opanoval úplně jejich srděčka, že před ním dětská plachost a ostýchavost docela mizela. Šel-li v Klobukách, Ořechu po vsi, školáčkové nechali her, postavili se k cestě, vesele pozdravili a ještě veselěji odpovídali k dotazům svého velikého přítele, od něhož odměnové obrázky si budou chovat až do vysokého stáří ... a malíčci broučci — košiláči pospisili za ním k faře, odkud buď naše zlatá máma nebo ještě víc farář vynášel jim do třepotajících ruček mnohou dobrotu a se zájmem poslouchal jejich švitoření. Baar opanoval srděčka a lehce chápal myšlenkový postup dětí, že sotva kdo ze spisovatelů dovedněji vylíčí dětskou duši. Sám vyprávěl, že život dětí popisuje nejradejí

a nejsnáze*), když předčasně zesnulý univ. profesor Dr. Fr. Čada přednášival svá studia o dětské řeči, snech dětí, Baar jeho extense nevynechal, dojízděl k vůli nim z Ořechu do Prahy — nasadil noc — velmi si libuje učencův noetický probabilismus.

Na podzim r. 1920 zase jednou loučil jsem se s Klenčím. Od maminčina hrobu mířili jsme cestou k Chodovu, z ní po mezi ke Kobešovic kříži nad lukami, kdež jsme řešili nápis — od něho ke studánce Svatovojtěšské. Na levé ruce šířily se před námi rozhledy k Dražinovské hoře, ke Hrádku s kovovým Kozinou, k Obřanské hoře, Korábu ...

„Pravíš, že staří dali Ryzemberku název Obřanská hora: totě pěknější pojmenování než to německé Kde ses s ním potkal ponejprv?“ tázal se Baar. Vykládám, že v Paprockém a že je to než překlad — Riesenbergu, ... že celá poloha slula původně na Kravařích ... „A zatroleně, všechno u nás poněmčelé,“ zlobí se autor Paní komisarky. Vtom se před námi vykaloupil chlapec jako palec. Velebný pane, půjčte mně nějakou knihu ke čtení ... A kterou? K Bohu, vyšepně hoch, jemuž nějaké lejstro čouhalo z kapsy. Pase kravky a čte ...

Té nebudeš rozumět, vybuchnul Baar.

A to by bylo, aby ne, podívá se hoch kurážně pochybovači do očí. Tak si, Honzíčku, pro ni přijď,

*) Viz dvě knihy z Baarových spisů pro mládež, upravené B. Růžkovou.

ale sám ... Ne abys mi zase přivedl deset čtenářů ...

Za odcházejícím řekne Jindřich: Ten cvoček, to ti je čtenář. Ve škole přelouskal už kdeco ... paměť má obzvláštní, vyzkoušel jsem ho ...

Ale, Honzíčku, volá Baar, vrať se ještě, honem, pospícháme ... Všimnul jsem si, že máš bouli na čele, od čeho?

My jsme se, my jsme se ... koktá Jenda, my jsme se dopoledne, velebný pane ... Nu ovšem, doloží Baar, my jsme se poprali a ty, nešiko, máš památku. Vy chodští kluci se už vůbec neumíte prát ... Běž, běž ... — Tratoliště kluků pod kapličkou hrálo „čampulu“. Měli nějakou dobrou „Opačinu“, nebo co se díváme, pořád jeden „pase“.

Ale podívej se na čahouna, je to nemehlo, zase pase „špunti“ v jamkách a klacek se pro čampulu převalí ... Inu, povídám, naše děti si neumějí hrát, neumějí se prát, nedovedou kale zapívat: co to bude z nich jednou za chasníky, mortete, rozčiluje se jemnost-pán ... V lesíšti nad kapličkou potkali jsme „naše dívčky“, ženskou drobojet z Klenčí. Ve čtvrtkou houbařily. Beze všeho říkaní počnou cpát Baarovi do kapes jeho historického haveloku nejpěknější hříbky, které každá ze svého nálezu horlivě vybrala.

Poznáváš, kamaráde, proč najednou na stará kolena já, který od doby nošení cvikru spíš přes houbu

padnu, než naleznu, platím za výborného houbaře. Otilka*) si nemůže vynachválit; ale nepříšla na to, že jen ve čtvrtek . . . Ne, abys jí to pověděl, měl bych po slávě, která mně dělá dobře . . . , smál se na celé kolo Jindřich a děvčátka s ním.

Co jsem vám, sejkorky, dlužen? I nic a ještě vám zazpíváme!

Tesklivé tóny staré písni rozletěly se smrčinou:
Já mila holúbka v truhle zavřenýho . . .

Nikdy bych nebyl čekal, že 5 nebo 6 školaček zazpívá staročeské verše tak čistě, ne hlasitě, spíš dumavě. Jako kdyby mluvily. Panečku, Chodovačky, to jsou rozené zpěvačky, každá by mohla za primadonu k Národnímu.

Děvčata, zval Baar, přijďte navečer hyjtu. Radostně slíbily. Už jsme přešli políče za lesíkem, šli silnicí do Výchledů a ještě za námi letěla slova druhé písni . . .

Tvý modrý voči, ty mám nejrači.
Tvý modrý vočičky sou jako vězdičky**)
ty mám nejrači . . .

Asi za hodinu, před samým večerem, vraceli jsme se spádnou „císařsko-královskou“ cestou, to

*) Slečna Kinštová, hospodyně Baarova.

**) Hvězdičky.

jako že císaři a králové po ní jezdívali, zpět do Klenčí. Šero táhlo s hor, podzimní den umíral. Tu po pravé ruce silnice vidíme „vojnu“. Kluci, kterým Honzík pěkně vyřídil Jindřichovu pohanu, válčili. Dvě kolonky malých, velkých se točily, točily, všelijak malí proti velkým se prosmékali — už stojí velcí na mezi, malí dole.

Nu tohle přece ti špunti musí prohrát, zúčastnil se manevru Baar kritikou. Nešikové (zlobil se), tak se dát zaskočit — leč na obrátku jinak. Špunti velkým ustupovali, tito se spouštěli s meze, teď ráz dva malí padli nepříteli pod nohy a kolohnáti jako šrapnelem podťati jak dlouzí tak širocí se natáhli do pole a Davídkové už sedí na Goliáších a zubí se na nás k silnici: My jsme vyhráli . . .

Tak vidíš vojanskou krev našich Chodáčků. Kdo by byl řekl, že ti cvočci je obelstí — inu kolikráte asi právě v těchto místech musil malý Čech podstoupit boj s velkým Němcem. . .

Baar si pozval vítěze i poražené na ovoce . . . a skutečně svým nejmilejším hyjtákům a zpěvačkám navečer rozdal všecko ovoce, mentinou i švestky na zítřejší knedlíky . . . Je to kříž s tím naším jemnost-pánem, stěžovala si dobrácky Otilka, kdybych byla ovoce koupila dvakrát tolik, také by nezbylo nic — jako na Ořechu. Z velké zahrady obyčejně odnesly děti všecinko . . .

Děti měly v Baarovi oddaného a obětavého učitele, přítele. Celé nebe důvěry hledělo k němu ze školních škamen, co řekl, to platilo — slovo faráře převýšilo každý rozkaz otecký i učitelský. Prozradil-li v Chráštanech, že zítra bude mít na své milé Krtni, o které dětem pověděl tklivou historii, mši sv., přišly do školy pozdě, protože musily do Krtně. Viděl jsem Baara v Jinočanech učit. Děti jako pěny, ale farář živý, jen hořel a každé slovo jako hřebíček do dětské paměti. Vším právem o něm pravil arcibiskup Huyn po visitaci v Ořechu k ceremonáři: Farář Baar je nejlepší katecheta, jakého jsem kdy pozoroval . . .

Každý čipera žáček, chudý, bohatý, se těšil Jindřichově lásce, pozornosti. Hledal v něm sklon k nadání. A vypozoroval-li, šel na otce . . . mluvili, až se smluvili, k čemuž toto dítě se hodí. Uměl svým miláčkům upravovat pěšiny i cesty života. Napomenutí jeho zvyšovalo ctižadost, dávalo směr. Mnozí z jeho žáčků jako poklad chovají od faráře Baara obrázky, modlitební knížky, dopisy*). Z těch uvádím jeden. Psal jej v Kloboukách 29. října 1903 Mášence Kotrbů, dcerce svého přítele, ředitele cukrovaru.

Drahá Mášenko!

Tak se mi pořád zdá, že Ti Pán Bůh dal do něžné dušičky veliký poklad: lásku k umění, zvlášť k výtvarnému jako malířství, sochařství,

*) Srov. Venkov dne 24./10. 1929.

stavitelství . . . Maje sám ve své hrudi kus toho svatého ohně, přímo cítím, jak v Tobě ta svatá jiskérka se nítí, rozhořuje, ale jak zase různé okolnosti ji v Tobě dusí a umačkávají. Nemohu se na to dívat, aby se hřešilo déle na Tvém nadání.

Co jsi dosud kreslila, co jsi mi ukazovala, to je — a nic se proto nezlob — všechno falešné, špatné a nepěkné, to všecko až dosud Tvůj vkus kazilo, Tvůj smysl pro krásu ničilo. Zvlášť důtklivě Tě varuji před takovými obrázky, jaké jsou v Módním světě nebo v Nových Pařížských módách. To jsou vesměs samé obrázky mrtvé, studené, bez života a duše, proto duchaprázdne a duchamorné, ubijejí v Tobě přirozený sklon po pravé kráse, zastiňují to, co opravdu krásným. Až vyrosteš, teprve pochopíš, jak neumělecké, falešné, bezcenné ba přímo ošklivé jsou takové vzory, na které teď hledíš, které obkresluješ, vykonávajíc tak na svém nadání cosi podobného duševní sebevraždě — protože utloukáš v sobě všecku svéráznost i samostatnost hned v zárodku.

Ty už teď, jako malá dívinka, nesmíš odnikud nic okreslovat, kopírovat, leda by to byly vzory uznaně mistrné!

Jak by ses styděla, kdybys ve škole od někoho si opsala úkol z počtu nebo z mluvnice — řekla bys si: je hanba — opisovat. A není hanba okre-

slovat po jiných špatně, řemeslné obrázky? Tak si už umíň — prosím Tě — že už nic nebudeš kreslit podle tištěných obrázků —

Ale podle čeho mám tedy kreslit? jistě se tážeš plačky a pohněvaně. Hned Ti na otázku odpovím:

Pán Bůh je pramenem krásy. On je nejkrásnější. Jako voda ze studánky vytéká, vytryská z bytosti Boží krásá a rozlévá se světem. Bůh z bohatství své vlastní krásy udělil mnoho krásy světu, vzduchu, stromům — květům — polím — nebi — všemu tomu, čemu dohromady říkáme příroda.

A to je škola, do které se musíš chodit učit kreslit, ve které jediné smíš opisovat, to jest okreslovat.

Kresli, co okolo sebe vidíš: hodiny — kamna — dveře — stůl — okno (napřed věci rohaté), pak i jiné: záclonu, květ — strom — pak i živé tvory: Baryho — kuře — krocana — páva — koně atd. Jak se to dělá, to Ti poví tato knížka,*) kterou jsem Ti v Praze včera koupil. Trpělivě, list za listem, rádek po rádku tu knížečku projdi a pročti. Nebudeš-li něčemu rozumět, optej se — nejdříve

*) Johan S. Clark, Mary D. Hikks, Walter S. Perry Základy umělecké výchovy. Ed. Louis Praing, Boston U. S. A. Přeložili prof. Josef Patočka a L. Bílý, vydal B. Kočí v Praze. Věnování: Nadané malířce Máše Kotrbové J. Š. Baar 29.-X. 1903.

mamičky a když mamička Ti nebude moci poradit — obrať se na tatíčka. Z této knihy obrázky okreslovat můžeš, ale nemusíš. Je lépe podle ní (návodu z ní) kreslit hned předměty nové z přírody i jiné.

A nyní, mé milé dítě, nic mi za zlé neměj slova, která se Tvé dušičce snad budou zdátí příkrá, protože jsou pravdivá. Jednou je pochopíš, uznáš a také ucítíš, že kdykoli se dotýkáme nějaké rány — třeba na příklad vředu — že dotek je vždycky bolestný, ale — — od lékaře prospěšný.

Tak buď zdráva a pilna. Těším se, že mi při nejbližší návštěvě u Vás ukážeš nějaké maličkosti, kreslené dle skutečných předmětů.

Tvůj upřímný starý přítel

J. Š. Baar.

Poněvadž však J. Š. Baar nejednou prohlásil, že rodiče, pokud žijí, mají platiti dětem za první instanci na světě — a také sám v poměru ke své zlaté mámě se tou zásadou řídil — poslal dar i list pro Mášenku Kotrbovic otci, připojiv na visitce tato slova: Drahý příteli, dovolil jsem si Vaši dceři podatí knížečku. Uznáte-li za dobré, dejte jí a vyložte i přiložený list. Váš . . .

Baar správně pochopil, že základem veškeré praktické výchovy dětí je — uvykat práci ať tělesné ať duchovní. Z ní roste i výchova duševní i mravní — a proto nemají rodiče trpět dítěti hned zprvu těkavost, lajdáctví, lenivost, mají probouzet jeho lásku k přírodě, zvířeti, ke všemu dobrému. Aby dítě nezačínalo sto prací a žádné nedokončilo. Prací zavalení venkováné, tovární dělníci nemohou se tak věnovat děcku, jak by slušelo. Z toho důvodu horoval o zřízení dětských jesliček, útulen, v nichž by jinak nezaměstnaní malíčci před školní robotou vedeni byli k určitému zaměstnání. Náležel mezi nejpřednejší dobrodince domů milosrdenství pro děti — mrzáčky a naši filantropové prof. Dr. Košnář, farář Ant. Hofman určitě počítávali s každoročním příspěvkem Baarovým do kalendářu Vincentina a sv. Josefa. Baar koupil také v Klenčí pěkný dům pro dětskou Útulnu, chtěl jí věnovat celé své jmění a jen zvláštní nepochopení jeho rodáků, kteří se zdráhali mu (zvláštně sobě, svým dětem) prodati kus neplodného pozemku na nutnou zahrádečku se hřištěm, šlechetný úmysl překazilo. Mohu prozraditi, že Baara takové zničení zamilovaného plánu velmi bolelo.

V listu k Mášence pozorujeme, jak se snaží podepřít dětskou ctižádost. O ušlechtilé ctižádosti jako znamenité pomůckce ve škole často se vyjádřil, že je základem vědění, v žáčku probouzí genia, je důkazem

nesmrtnosti duše. Bez ctižádosti dítě neprospívá. Chce-li však napodobiti maminku, otce, učitele, počíná cestu k dokonalosti, přirozené nadání vyvolává...*)

Životní osudy svých školáčků provázel J. Š. Baar, jakž při jeho ohnivé povaze ani jinak nemožno, s nejživější účastí. V pozůstalosti nalezli jsme dost tklivých dokladů. Ze všech vrstev píší osadní děti faráři, nejvíce ovšem vojáci z fronty — Baar jim odpovídá — rodičům píše ruské, italské adresy zajatcům, hledá nezvěstné po všech koncích světa a když se dohledá, že mladý Plesnivý zahynul v Barnaulu, jeví skromnou rozpacitost, jak by smutný fakt oznámil ubohé matce Františkově. Jestliže v té válečné vichřici některého „Ořešáka“ zavál do J. Hradce, každý přišel s lístkem od Jindřicha: Je to můj žák, osadník, starej se oň, jako kdybych já to byl. Ať u vás netrpí hlad...

V pozůstalosti našel jsem řady děkovních listů — a Pepík Pánek z Ounetic z povídky K Bohu žil, jenom že nepocházel z pražského okolí: Často snoubenci zvou svého milého přítele z fary... na svatbu. Baar nerad jezdíval, skoro jen výjimkou a tu ještě v cizí osadě nechtěl mladé přátele oddávat. Poslyšte proč... Píše 1912 17. V. ženichovi... Řeknu Vám upřímně, proč jsem se bránil. Mám z toho strach — strach o sebe. Jsem v gruntu vznětlivý, citový člověk. Záplavy a příboj

*) Odkazuji ke knize Jan Cimbura, zejména díl III.

citu zaháním někdy obhroublou řečí, vtipem — jak se dá. Ale přemůže-li mne některý dojem, pak je se mnou strašně zle — chvěju se — brečím jako bába a v duši jako by povodeň řádila... Nenávidím se v takových chvílích a později vzpomínám na ně s hrůzou. Uznáte, až budete stát přede mnou a já Vás oba mám sezdat nadosmrti, že mi nebude naprosto možno řemeslně, klidně odříkávat formulář agendy a lhostejně celebrovat mši sv. Nevím, ale strach z toho mám... proto, můžete-li, pozvete někoho jiného... na svatbu bych později se dostavil... Budu Vám za ten ohled vděcen... Jak však otecky a krásnými slovy poctil r. 1910 30. XII. šťastnou nevěstu u Kotrbů.

Milá Mášenka! Dovolte mi, abych Vás tak dnes naposled směl oslovit. Jan Srb*) snad by mohl „žárlit“, ale pravdou je a zůstane, že já Vás miloval dřív, mnohem dřív než on. Když jsem přišel do Klobuk, chodila tam do školy dívinka jak andělíček — Měla modrá očka a naivní úsměv — velice jí slušel copánek s mašlí a veliká zástěra — vyznamenávala se ta Máša úžasnou čistotností a pořádkem. Tuto dívence miluji dosud — třeba že je z ní dnes šťastná nevěsta, září blahem; vždyť sen jejího života se počíná uskutečňovat.

Je slušno, abych té malé dívence do tlačenice gratulací poslal svoje i své matky srdečné přání... Hledím

*) Nyní přednosta odboru pojíšťovny Praha VII.

přes okraj tohoto papíru a myslím, jak, co cítím, slovy pověděti. A jak tak do prázdná hledím, náhle se mi zjevují kontury známé a drahé hlavy, slyším, povědomý, starostlivý hlas: Dítě zlaté, jenom abys byla spokojená! To Váš nebožtíček tatíček promluvil — odvrací se rychle, aby nebylo vidět, jak se mu oči zarosily...

Připojuji se prostě ku přání Vašeho p. otce, svého nejlepšího přítele. Dej Bůh, aby se splnilo na Vás obou... S Bohem, Mášenko...

Po pohřbu Jindřichově jel jsem přes Plzeň domů. Nejspíš v Nýřanech přisedl mezi nás hoch řemeslný, jenž někde odvedl opravenou součást stroje. Zasedl v koutku, vytáhl z kabátce knihu a počal čísti — Skřívánka. Jako všichni čtenáři „kousků“ tohoto vydařeného filuty z Chodska usmíval se... usmíval. Když v srdečném smíchu knížku poodložil, zeptám se učedníka, co se mu ve Skřívánkovi nejvíce líbí.

A všechno — také i ostatní knihy od p. Baara. Znáte osobně J. Š. Baara?

Neznám, tatínek (dělník ve Škodovce) s ním jednou mluvil.

Už více nebude, jedu z Klenčí od Baarova pohřbu.

Co to pravíte, spisovatel Baar že mrtev?

Bohužel, mrtev — už Vám žádné povídky ne-napiše.

Hoch se na mne podíval a náhle hrkolíkem mu z očí vytryskly slzy... popadl knihu — a pryč ven z vagonu; dojížděli jsme na stanici plzeňskou. Ten vroucí cit soustrasti mladistvého čtenáře uvil ze slz nejkrásnější věnec na čerstvý rov spisovatele J. Š. Baara — opravdového přítele dětí.

HANČIČKA.

I.

Trvalo nejméně tři léta, než Hančička Vláskouc se naučila mluvit. Dlouho se potýkala s každým r a ř, které měla vyslovit, všecka d a t raději vynechávala, než aby si jimi lámala jazýček. Politikářkou však se narodila, uměla se mazlit jako kotátko a kdykoli měla chut na pomazánku, počala chválit nejen sebe, ale i svoji věrnou chůvu, Vláskouc babičku, ba i její výměnkářskou kravičku: „Hančiča honá, babiča honá ha bučila tety honá,” šeptala bábě do ucha a ovíjela jí ručičky kolem žilnatého krku, div ji neudusila.

Pojednou však se jí rozvázal jazyk, nikdo ani nevěděl kdy a jak. Babička připisovala to síle svých modliteb a chlubila se všude: „To mě Pámbů vyslyšel ha sám Duch svatý dal tý dívčice naší dai vyjřečnosti, habý s tim nerostla ha nebula jednou lidom na posměch.”

Hančička pak se snažila toho vzácného daru sv domitě využít a dělala den ode dne větší pokroky. Švitořila jako vlaštovička od rána do večera, až ji musila matka okřikovat, aby aspoň chvíli mlčela, nerepetila

pořád jako rolnička a neptala se na všecko, sic že bude brzy stará a půjde umřít, protože už bude všecko vědět a všemu na světě rozumět.

To jen doma tak hrozila Vlásková své nejmladší a nejmilejší dcerce. Kdykoli se však sjelo celé přátelstvo, ať o posvícení, ať o svatbě nebo pohřbu, zářila zrovna mateřskou pýchou, když malá Hančička šla z ruky do ruky a všecka udivovala svými nápady a otázkami.

Nejraději měl svoji pravnučku děd selky Vláskové, patriarcha rodu, starý Boženáš, jak mu ve vsi přezděli. Ten si ji vždycky přitáhl za ručičku, posadil na koleno, pohladiл ji po pěkně učesané, kulaté hlavičce a po každé jí řekl takovým vlahým, teplým hlasem: „Bože náš! Bože náš! Ty mý kuřátko malý, má dušičko zlatá! Dyť ty si se trhla celá po mý nebožce, dyj jí tám Pámbů nebe! Jako bys jí z voka vypadla, tak se šikneš do jejího rodu. Bože náš! Bože náš! Totě zrovna div divoucí! I takúvá řečná ženská v tobě roste, celá jako byjvala má nebožka.“ A vyvršil obdiv i chválu tím, že vždycky sáhl do hluboké kapsy žlutých praštěnek, vylovil tam měchuřinku a dal Hančičce krejcar.

Za to měla vděčná pravnučka Boženášovic dědečka nejraději ze všech přátel a byla by pro něho třeba do ohně skočila. Kdykoli sebrala Vlásková přádlo s kolovratem a šla na hyjtu k Boženášovým, kde stávala kdysi její kolébka, malá Hančička, kdyby ji doma třeba za nohu uvázali, jistě by se utrhla a běžela za

matkou. Ba, sama připomínala: „Mámo! Huž sme nebuli dlouho hyjta hu Boženášů. Pote tám! Mně se styjská po děrkovi.“

„I ty falešnice jedna!“ hrozila jí matka pěstí, „já tě znám. Tobě se styjská po kryjcaru, vet? Chceš ho promlsat hu žida?“

Hančička se zapálila jako mák, vyběhla hanbou ze dveří rovně k bábě na výměnek a tam se optala hned ve dveřích: „Bábo, řeknите mi, jak je to jenom možný, že náše máma šecko ví?“

„Tak copa zas ví?“ usmála se babička.

„Vona ví šecko, ale šecínsko, co si myslím, jako bych bula skleněná ha viděla do mně. Já nemůžu před ní hani drobet lhát. Dyjt vona ví i to, že mám ráda Boženášouc děrka za kryjcar.“

„Vidíš, jak je máma moudrá!“ diví se i babička. „Haž vyrosteš, bureš taky takuvá. Lhát nesmíš před žádným, nebo by tě vypad z houby jazyk ha nemíla bys žádnyj. To si pamatuj!“

Hančička se zčerstva kousla do jazýčku, má-li jej ještě a umínila si čekat trpělivě, až ji matka sama pozve k Boženášům.

Dlouho nečekala.

Ani týden to netrvalo, matka oblékla jí polosváteční šatečky, sama se také ustrojila v lepsí obleč, vzala do ruky kolovrat s přeslicí a kuželem a ještě ve dveřích zahrozila Hančičce: „Pureš se mnou na hyjtu k Bože-

nášom. Děrek prý marodí, mušíme se na něho podívat. Nebudeš-li tám hodná, víckrát se mnou nesmíš. Es-li tě bure dávat děrek zase kryjcar, tak ho hned vod něho neber, hale pěkně řekni: „Já ho nechci, děrečku. Cák bych s nim dělala? Já sem huž velká. Já huž nemlsám.“

Boženášouc hyjta ztratila v té chvíli v očích Hančiných všechn půvab.

„To bych tám teky nemušela chodit,“ kmitlo se jí zarmouceným srdíčkem. „Děti tám nemají, kryjcar nesmím vzít, sama si hrát můžu doma, cák tám tera buru dělát?“

Vtom si vzpomněla, že jí dává Boženášouc teta ořechy, které u Vlásků nerostou.

„Tak přece puru,“ rozhodla se rychle a vyběhla ven před matkou.

II.

Boženášouc dědeček byli už opravdu kolik dní nějak tuze darebný. Hlava pobolívala, pokašlával, a když se ho optala selka Vlásková: „Cák je vám, děroušku? Ste dnesňák j nesvuj!“ mávl jen nedbale rukou, jako by odháněl doternou mouchu a řekl nakraplým hlasem: „Bože náš! To nic není. To přejde samo. Mám drobet ulehnutí na prsou. Leze asi na mě rýma.“

„Tak jí sem nepustíme,“ ozvala se kurážně Hančička, „ha esli chcete, děrečku, tak ji vodženu, jenom mi vokažte, kury na vás leze.“

Tou nabídkou skoro dědouška uzdravila. Zasmál se srdečně a jako jindy přitáhl si milované děvčátko, posadil si je na klín, pohoupal je, popovídal si s ní a potěšil se na chvíli. Brzy se však unavil, zatoužil po odpočinku a klidu. Sáhl jako jindy do kapsy, vytáhl měchuřínsku a rozvazoval na ní řeménky.

„Íčko dostanu kryjcar a nesmím ho vzít! Máma se na mne dívá, tak muším řečt: já ho nechci. Já huž sem velká, já huž nemlsám,“ naříká si v duchu Hančička a všecky sladkosti ze židova krámu svůdně se jí zjevují.

Vidí před sebou v dlouhých sklenicích „větrový koláčky“, červené i bílé, cukrové tyčinky rovné i kroucené, mejdličko, svatojánský chléb, sladké dřevo a cukrlátku v pestrých papírkách. Jenom krejcar pohně žida, aby sundal papírové víko, poklopené na vzácných sklenicích a vytáhl některou z těch sladkostí a lahod. A Hančička nesmí po tom zázračném penízi natáhnout ručičku, neboť přísné oči matčiny upírají se na ni jako jehly. Hančička zrovna cítí, jak se do ní zabodávají a ví, že nesmí udělati matce hanbu a neposlechnouti jí na hyjtě.

„Poslouchej, Hančičko,“ vyrušil ji z úvah dědoušek, „tudle tě dávám dnes celyj štyrák, Bože náš! Bože náš! Hale slib mi za to, že se támhle posadíš na pec, budeš si tám hrát pjekně zticha jako myška, sedít, mlčít ha hani se nevozvát, já bych si rád zdřím.“

O štyráku matka doma nemluvila. Ten Hanýžka smí vzít. Bože náš! Celý štyrák! Tak velký peníz měla v ruce letos jenom o pouti. Za ten lze si nakoupit dobroty na celý týden...

„Zaplát vám Pánbů, derečku,“ vykřikla Hančička radostně dřív, než se matka za kolovratem vzpamatovala, smačkla peníz v ručičce a už se hrabala po schůdkách na pec.

Nejdříve si tam prohlížela peníz, jenž se tak neočekávaně dostal do jejího vlastnictví. Ani nasytit se nemohla pohledu na toto bohatství. Potěžkávala

minci, z ručky do ručky ji přehazovala, kutálela jí jako kolíčkem a pilně přemýšlela, co všecko si koupí, až se bude vracet s matkou z hyjty kolem kupeckého krámu.

Chvíli trvalo, než byla s rozpočtem hotova. Pak si schovala svůj poklad do kapsáče pod fertoškem a počala si hrát. Kousek dřeva zavinula do šátku, udělala si pannu, houpala ji v náručí a uspávala. Matka s tetou si potichoučku šeptaly, kolovraty jednotvárně bzučely, strýček sebral nějaké přetrhané řetízky, odešel s nimi do kovárny, a dědoušek se natáhl na lavici, polštář si dal pod hlavu a dřímal. Hančička se zadívala na jeho šedivou hlavu a v té chvíli pocítila na peci, že jí počíná svrbět jazyček. Tisíce věcí ji napadlo, které by měla povědět „starýmu tátovi“, tisíce otázek vy-skakovalo jí v hlavě, na které mohl odpovědět jenom „starý táta“. Hančička by chtěla slyšet ještě jednou pohádku „vo desíti kozičkách“, optat se na „vlka, medvěda ha lišku“, co tancovali v pařezovské hospůdce, naučit se nové koledě, kterou umí z celého Klení sám dědeček, ale nesmí ani pyskem pohnout, neboť dostala od dědečka čtyrák jenom proto, aby mlčela.

Vytáhla si tedy znovu neblahý peníz, za který prodala svobodu slova, vytáhla jej ze tmy plátěné kapsičky, aby si pohledem naň ulehčila těžkou svoji oběť. Chvíli jej vyhazovala do výše, chytala ručkama, převracela na dlani a hle, čím dál, tím méně se jí líbí.

A počíná ji pojednou pálit v rukou, jako by byl řeřavý a tak se jí zprotivil, že by jej hned zahodila, kdyby směla.

Zamračila se, chvíli ještě bojovala sama se sebou, ale pak se zdvihla, pomalu se šourala s pece dolů a rovnou k dědouškovi. Ještě si povzdychlala, natáhla ručičku, přivřela očka a řekla: „Tu máte, dřečku, vemte si ten štyrák. Já ho nechci.“

Dědeček se dal do tak hlučného smíchu, že se rozkašlal, a až se pod ním lavice třásla. Musil usednout a jen vykřikoval: „Bože náš! Bože náš! Celá má nebožka, dej jí tam Pánbů nebe!“ Rozkýchal se konečně, div že mu hlava neulítlá, pak se protáhl a poliboval si: „Huž je mi dobře. Rýma se mi spustila. Bože náš! To stojí za štyrák! Jen si ho, děvečko zlatá, nech, ty si ho zasloužíš.“

Všichni se smáli, smála se i Hančička, ač vlastně ona jediná nechápala, proč a čemu se smějí.

První se přestala smát selka Vlásková. Zahleděla se starostlivě na svoji dcerku a postěžovala si hlasitě: „Dlouho to trvalo, než si se nahučila jak se patří mluvit, hale nevím, nevím, esli se teky někdy nahučíš mlčít!“

FERDÁČEK.

Dolejších Hanča, ta, co si ji vzal nějaký pán až z Prahy, psala mámě do Klenčí, že všechny paničky, co s ní zůstavají v jednom domě, pojedou někam ven na zdravé povětrí, pryč z té začouzené Prahy, jenom ona s dítětem že musí zůstat, kde je a jak se za to stydí...

Když si stará Dolejška psaní přeslabikovala, zamála se suše, koupila si u kupce papír s obálkou a napsala dceři poctivým švabachem: „Má znejmilejší Hančo! Esli tě netlačí nic jinčího, tak je snadná pomoc. Seber se ha přijed ke mně jako domů. To seví, že se musíš spokojit s tím, kde sem ha co mám. Mnichomnůžstvíkrát tě pozdravuje haž do hrobu tmavého tvá máma.“

Psančíko políbila, naslinila, zlepila, adresu jí napísala slečinka na poště a po čtrnácti dnech byla tu Hanča v Klenčí jako na koni. Nepřijela sama; přivezla si s sebou také asi tříletého kloučka, svého Ferdáčka.

„Cák si mu to dala za hloupý meno, dyť tu bude šechnim klukom za blázny,“ vadila se matka s dcerou,

jakmile jí chlapce představila, ještě dřív, než ho pokřižovala a políbila. Ale potom si přece vnoučka jak náleží zamilovala, protože se jí Ferdáček držel jako klíšť a nebyl by ji prodal ani za nevím co. Babička mu ukazovala hotové zázraky: slepičky, husičky, kohoutka, kravičku, ne namalované anebo dřevěné jako v Praze, ale všechno živé, všecko to lítalo, zpívalo, až mohl na tom oči nechat. S každou novinou letěl rovnou k mamine a chlubil se, kde s babičkou chodil a co tam viděl.

Dnes se odvážil s babičkou i do chlívku krmit kozičku. Díval se, jak jí chutná tráva, jak piye, jak ji babička dojí i poklizí, všecko viděl, všeho si všiml, všecko ho překvapovalo, udivovalo, ale nejvíce ho ohromila jedna věc. Nechal všeho, běžel do světnice, vzal maminku za ruku, táhl ji ke dveřím a volal: „Pojď, mamínko, čerstva se pojď podívat! Babička má kozičku a z ní padá pražený „kaffeee — —”

NA MALÉ STRANĚ.

Jsem zas tak šťasten, že mám letos opět první třídu. Nikdo z kolegů ji nechtěl, „jen abych si ji nechal, že to s těmi blázinky nejlépe dovedu,” — lichotili mi. Vzpomněl jsem si na Shakespeara, jak kdysi napsal, „že celý svět je vlastně velkým bláznům divadlem” a šel jsem klidně ze sborovny dolů tam k těm „blázinkům”.

Maminky mi je zase vodily za ručičky a nosily v náručí, až jich bylo zrovna půl stovky.

„Pěkně okrouhlé číslo,” liboval jsem si, srovnávaje jména abecedním pořádkem.

Vtom rozlétly se dveře. To ještě jedna maminka přicházela mi svěřiti svůj „poklad”. Ale nenesla ho v náručí — ani ho něžně nevedla za ručičku, — nýbrž pevně ho držela za — ouško. Ve dveřích dala mu buchtu do zad a klouček přilítl jako na perutích až k samé katedře.

„Tak jsou na něj, pane učitel, jenom hodně přísnej,” poučovala mě ve dveřích, „a nic mu neprominou — ať z kluka rozjíveného přece něco je — kdyby neposlechl, tak jen hned trestat, metla vyhání děti z pekla.” —

Chtěl jsem se poděkovat za tyto pedagogické pokyny a rady i vysvětlit, že pokud se té metly týče, nesrovnává se se zákonem ze dne . . . uveřejněným ve „vládním věstníku“ č. . . , který dle § . . . nedovoluje, ale dobrá žena nevyčkala, „mají se tu hezky a s Pánem Bohem, kopíme na panském jetel a tuze chvátám,“ přála mi ještě a zmizela.

Pouze hezký, černooký klouček zůstal mi tu po ní.

„Tak, jakpak se jmenejš?“ optal jsem se ho a vzal znova tužku do ruky.

„Pepík,“ kurážně mi povídá nový host a strčil ukazováček do úst. —

„A čípák jsi?“

Kluk doma jistě kramařil se svojí láskou. Někdy na takovou chytlavou otázku odpovídal „babičin“, někdy řekl „tatínkův“, někdy „maminky“, podle toho, kdo se ho ptal a co za své vyznání lásky mohl očekávat. Hubička bývala odměnou, o kterou nejméně stál. Bonbon byl mu věru milejší. Podíval se na mne a odhadoval, co mu dám pravděpodobněji, bonbon anebo hubičku . . . Přestupoval v trapných rozpacích s jedné nohy na druhou — rozpakoval se — váhal — — — patrně počítal.

Třída mlčet nevydržela.

„Von je kovářovic“ — „kovářovic Pepík to je“ — „já ho znám,“ volali ti, co nepostupovali, co museli „opakovat“ ročník — tedy repetenti.

Pepík podíval se na mne překvapeně. To mu ani nenapadlo — na to že bych se ptal.

„Ach, ty jsi kovářovic? Tvého tatínka znám — tož se jmenejš Josef Bušil, pamatuj si to —,“ a vykázal jsem hošíkovi místo.

Pepík s radostí se u nás posadil a seděl v lavici jako přilepený. To mu zněly v uších hrozby maminčiny: „Počkej, kluku, až budeš chodit do školy, tam tě zkrotí,“ a čekal, kdy tím krocením se počne. Krčil se k lavici jako ustrašený ptáček, jenom bystrýma očkama šilhal kolem sebe. Bylo mu všecko nové. On sám měl na sobě nové, sváteční šaty, nový slabikář s pěkným obrázkem na desce, novou tabulku, učitel byl mu nový, nová škola i ty děti okolo byly jako nové.

Zcela jiné vidíval je venku. Seděly tu tiše jako úkropečkové, vlásky měly pěkně namáznuté, hřebenem přičísnuté, bílé, nažehlené límce kolem krků.

Pepík se osmělil a otočil hlavičku více napravo.

Tak, tak, s bídou poznával Dvořákovic Francka, Vašička z dráhy a Božku, co si s nimi denně hrál, co s nimi podnikal nebezpečné výpravy do panského hrachu, odvážná tažení do lesa na jahody a maliny. Několikrát také vedl je do sadů na třešně, bral útokem ploty zahrad — ale to byly vzpomínky více bolestné. Trpěly při tom nevýslovně jeho kalhoty a on s nimi.

Ale mnoho dětí vůbec neznal. Ty z přespolních vesnic.

„Kdepak se tu jenom vzaly? Odkudpak sem přišly?” trápil se Pepík v duchu. A všechny tak sedí jako by spaly, ani se nehýbají a to mu bylo ze všeho nejdivnější, k smíchu.

„Bože — to je jako v té pohádce — snad nás tu taky někdo zaklel,” šlehalo mu hlavička a hned zkoušel se pohnout. Šlo to zcela dobře.

Mezi tím pan učitel otevřel si „osnovu” a přečetl si potichu první řádek: „Seznamovati se s dětmi a přáteliti — zasedací řád, hodný žáček.”

Odkašlal a vstal. Rozsazené děti už měl, to „přátelení” pominul a začal „s hodným žáčkem”. Protože měl ve škole vedle žáků i žákyně, nahradil slovo „žáček” slovem „dítko” a hned dlouhou chvíli o něm vyprávěl.

Pepík poslouchal zprvu pozorně.

„Hodné dítko”, „mravné dítko”, „pilné dítko” — slyšel ustavičně.

„Dítko, samé dítko,” myslel si v duchu a byl velice zvědav, o kom to pan učitel vlastně mluví. O něm jistě ne, jemu to jistě neplatí, protože on je Pepík a žádné „dítko” — tatínek mu říká „ty zatr . . . kluku”, maminka „ty jeden uličníku” a z Prahy strýček, ten, co k nim o prázdninách jezdí na letní byt, říká mu, že

je jako „knoflík”, on není tedy žádné „dítko”, ale tamhle Nanda! pane! na tu se to hodí a až mu sládlo v ústech, ano, jak ji dopálí, vynadá jí, bude jí říkat „dítko”.

Ostatně už toho má dost! Celé tělísčko ho od sezení bolelo. Natáhl se v lavičce, narovnal se a očima zabloudil k Vendovi z nádraží. Ten jako by cítil žhavé zraky přítele, hned obrátil také hlavičku, vyplázl malounko jazýček a kývl na Bušila. Pepík váhal chvíli, „mám či nemám”.

„Hodné dítko ráno vstane, umyje se, pomodlí se,” mluvil pan učitel.

Venda vtom vytáhl z kapsy veliký kus provázku a ukázal ho Bušilovi. To rozhodlo. Ihned vstal a hrnul se z lavičky ven.

„Hej, počkej, kampak?” spustil hned pan učitel a vzal Pepíka za ručičku.

„A támhle k Vendovi, tuhlety kluky, co jsou okolo mne, já žádného neznám — s těmi já nic nemám.”

„A co mu chceš, Vendovi?”

„I zeptám se ho, jestli by nechtěl jít teď se mnou domů, on má špagát, zahráli bychom si na hasiče, anebo na koně — to by bylo lepší než tu.”

„Ó, synku, to nejde,” poučoval ho hned pan učitel a strkal ho zpátky do lavice, „zde musíš pěkně

sedět, a chceš-li vstát, musíš pěkně zvednout dřív ruku a hlásit se."

„I cákra, tohle je pěkné, já tu budu musit sedět!“ celý ohromen zamyslil se malý Bušil a poslušně se posadil.

Pan učitel ukončil výklad „o hodném dítku“ a vrátil se „k osnově“.

„Povel k stoji a sedu, sedění, poklona, záchod, čistota,“ přečetl si novou porci. Navázal hned na odvážný pokus Bušilův, dostati se k Vaškovi. Vykládal o hlášení se široce a podrobně, názorně všecko sám ukázal i s jednotlivými posluchači cvičil a zakončil celý výklad poučením o tom, kam „dítko“ ve škole smí jít a kam nesmí.

„Dítky nesmějí chodit ke kamnům, ale smějí chodit k tabuli; nesmějí chodit k oknům, ale smějí jít, když je toho potřeba, na př. na malou stranu.“

Jen to pan učitel dořekl, vyskočil Pepík a vykřikl hlasitě: „Já tam chci jít, protože tam mám strýčka.“

Situace byla velice trapná. Pan učitel kousl se do pysku a chvíli mlčel.

„Víš, Bušile,“ řekl potom Pepíkovi, „to je jiná Malá Strana, ta je v Praze a tu ve škole je také jiná, po hodině tě tam doveďem.“

Bušil se na to tuze těšil. Věděl z domova, že strýček zůstává na Malé Straně. Maminka je tam u něho

po každé o sv. Janě přes noc a vypravuje, jak je tam krásně — jaké domy, hrady, kostely tam jsou.

O, jaké zklamání čekalo na Pepíka po hodině!

Celý zdrcen vracel se domů a už ve dveřích volal:

„Maminko — maminko, už vím, kde strejček v Praze zůstává, ale to není žádná Malá Strana, vždyť je to — —“ a vyslovil jméno, které je naprosto — nevyslovitelné.

OPIČKA.

I.

Vilímkovic chalupa na Dílích stojí nahoře až pod samým lesem a pamatuje, jak všecky smrky a jedle, co se teď nad ní pyšně kolem vypínají, vyrůstaly ze semene mezi skalami a kamením jako ubohé stromečky.

Ta chalupa se letos po prvé chystá na letního hosta, kterého Vilimkům dohodil pan lesní.

„Vzal bych slečnu z Prahy sám,“ řekl chalupnici, když ji potkal na holé mýti s putnou trávy na zádech, „ale ke mně přijedou rodiče mé ženy, nás je jako mrvenců, tak v myslivně nebude hnutí.“

Do všech mýtí je přístup všem travničkám přísně zakázán. Smějí sice vyžinovat trávu, ale jen pod dozorem hajného, aby neublížily sazeničkám. Vilímková si sem zaskočila naslepo a neštěstí, že ji právě musil potkat pan lesní. Pochopila hned, že buď mu musí vyhovět, anebo zaplatit nekřesťanskou pokutu.

„Dyž by to mušelo byjt ha žádná pomoc nebula —,“ hlesla v hrozných rozpacích Vilímková a myslivec se toho hned chytil jako smůla.

„Vezmete-li tu slečnu do světničky a budete-li jí prodávat každý den půllitr kozího mléka, dovolím

vám za to chodit do mýtí na trávu, kdy se vám zachce, jenom na stromky mi musíte dát pozor, abyste je nepožala."

„Dyt mám z toho rozum,” souhlasila hned travnička a od té chvíle se starala, aby se slečně u nich hodně líbilo. Celou světničku dvakrát po sobě vybínila, podlahu vydrhla, až se bělela jako křída, do okna postavila dva muškáty s balsaminou, postel čistě převlékla a dnes jí s košíkem na zádech běžela na nádraží naproti. Pan lesní tam také přešlapoval a těšil chalupnice: „I nemějte strachu! Slečně se jistě bude u vás líbiti. Touží jen po horách a lesích a těch u nás užije!”

Vilímkové však přece srdce tlouklo rozčilením, když se přihnal pražský vlak a z něho vystoupila slečinka v šatečkách jako obláček, nadýchaných, trochu sice přibledlá, jako bývají měšťáci, ale jinak usměvavá a čiperná jako veverka. Hnala se rovnou k myslivci, ale jí také podala ručičku, — bože — takovou malou a hebkou ručičku, že ji Vilímková ve své mozolné dlani ani necítila, bála se ji smáčknout a potřást, aby jí nějak neublížila.

„Tak vy budete mojí domácí paní,” zasmála se veselé.

„Jou, jou,” svědčila chalupnice, „přišla sem si pro vás, vodnesla bych vám kůfr, esli nákyj máte, habyste se s ním k nám do kopce nemušela sama dřít.”

„Mám pouze koš, s nejnutnějším prádlem a šatem,” ukazovala slečna na své cestovní zavazadlo, „ale nevím, unesete-li to, mohli bychom snad zjednat nějakého muže, anebo nésti společně.”

Vilímková popadla proutěný, podlouhlý koš za uši, potěžkala ho a dala se do smíchu: „Začpak bych stála, habych nehunesla tuten věchet. To si eště můžete sednout ha hunesu vás jako nic.”

Pan lesní měl ještě jakési úřední jednání v městě, svěřil tedy slečnu Vilímkové a ta ji teď vedla na Díly. Už cestou si ji zamilovala, a což teprve doma. Sám dřevař Vilímek, takový nemluva člověk, tvrdý jako suk, rozehrál se a řekl myslivci, když se ho ptal na slečnu: „To je taková dušička dobrá jako kuřátko, řích by jí bulo hublizit. Haž vod nás vodejde, šechnim se nám bude po ní stejskat, hale nejvíc náši Dodlice.”

Dodlička jediná, sotva pět let stará dcerka dřevařova, se ve slečně zrovna zhližela.

„Milá Dodličko, pročpak mě máš tak ráda,” optala se asi po týdnu výletnice malé průvodkyně, která ji vodila po lese, ukázala jí tam všecky studánky, sedátka i místa, kde rostou nejsladší jahody a nejkrásnejší hřívky.

„Protože se mi tak tůůuze líbíte,” upřímně se přiznávalo dítě.

„A copak se ti na mě vlastně tak tůůuze líbí?”

Dodlička se zarazila a začervenala jako růžička.
Má to slečně říci nebo nemá? —

„Jen se nestyd a pověz mi to.“
„Esli chcete, tak vám to pošeptám.“

Slečna hned sklopila hlavu, děvčátko objalo ji oběma rukama kolem krku a šeptalo jí do růžového ouška: „Mi se na vás nejvíce líbí parapličko ha klobuk,“ pustilo slečnu z objetí, odskočilo od ní a zakrylo se fěrtouškem uzardělou tvářičku.

„I ty jedna parádnice, ty!“ zahrozila jí slečna prstem a dala se do srdečného smíchu. Široký klobouk slaměný s pestrou stuhou chránil její plet před slunečním úpalem, když sedala na sluníčko v mytích, pláních a skalách, pevný slunečník pak jí sloužil jako bezpečná opora, když lezla po příkrých, kamenitých svazích na Sádek anebo Haltrav, kam se s ní ani Dodlička neodvážila a kam ji vodíval buď myslivec anebo Vilímek.

II.

Nic netrvá na světě věčně a nic tak rychle neutíká — jako dovolená. Než se u Vilímků nadáli, slečna skládala všecky věci do proutěného koše a loučila se. Dodlička stála u ní, rozmazávala si rukou slzičky po červených tvářičkách a ptala se: „Pročpa chcete vodjet? Cák se vám hu nás nelibí? Tak pročpa tu tera s náma nevostanete?“ ztěžujíc tak nevědomky bolest i trpkou chvíli rozchodu.

„Tak, milá moje Dodličko, tobě nechám svůj slunečník a klobouk, když se ti tolik líbí,“ schvátila ji konečně slečna do náruče, zlíbala ji a dívenka hned zaplakala radostí, oči se jí rozzářily a v duchu si myslila: „ted' hajť si jede, jen dyž mi nechá to dvojí.“ —

Od té chvíle nežilo po celých Dílech šťastnější osůbky, než byla malá Vilímkovic Dodlička. Otec odešel do lesa, matka na trávu a jejich dcerka sama a sama hrála si doma na slečnu. Na hlavě veliký klobouk, v ruce slunečník, jehož hůl čněla jí vysoko nad hlavu, procházela se světnicí, prohýbala se, co jen mohla nazad, aby se jí sukénky tálly po podlaze jako vléčka, ba i fěrtoušek stočila, jen aby vléčka byla pravděpo-

dobnější, zpívala si při tom, v malém zrcadle se shlížela a nesmírně se sama sobě libila.

„Což na Dílích! Tu mě žádnej nevidí ha nemůže se divit, jakou dělám slečnu! Ale kdybych se tak mohla vokázat, kde je hodně lidí —“

Jen se jí ta myšlenka jako motýlek kmitla hlavičkou a neštěstí bylo hotovo.

„Zjitra je neděle, pudu v tom do kostela,“ rozhodla se Dodlička a složila celou svoji parádu na postel ve světničce, aby se jí do zítřka nic nestalo a nemůže se rána dočkat. Chodívá do Klenčí na velkou, zítra však půjde hned na ranní, zůstane v kostele přes velkou, ba možná, nebude-li mít velký hlad, že se tam zdrží až do odpoledne na požehnání, aby ji všichni viděli a obdivovali. —

Láterník Vilímek teprve si ráno kácel tupou břitvou tvrdé vousy po bradě, když jeho žena sama oblečená učesala a zapletla Dodličku, přikázala jí, aby byla hodná a nezlobila tátu, aby se neříz, popadla košíček s modlicími knížkami a hrudkou másla do ruky a jako vítr upalovala s kopce dolů ke Klenčí. Máslo prodala u kupečka, koupila si cukr a cikorku, aby měla zase na celý týden do snídaně a teď klečí v kostele v zadní lavici a zpívá, — varhany ji velebně doprovázejí, zpěváci a zpěvačky se s takovým přímo nadšením překřikují, najednou však se počíná písnička jaksi hatit, hlavy se zdvihají, za Vilímkovou u dveří ozval se

šeplot, teď už tutlaný smích, roste cestou k oltáři a když chalupnice také zvědavě zalétala pohledem po kostele, div že leknutím nezdřevěněla. Ještě teď se celá chvěje, když žaluje tátovi doma: „Vohlídnu se, kam se všichni vohlížejí, vtom už vidím, jak se ta naše žába žene prostředkem kostela rovnou k velkýmu voltáři, slečnino klobuk jako slaměnou košinku na hlavě ha paraplíčko delší než sama v ruce. Tak, tak, že sem ji zachytila, než došla ke mřížce mezi děti. Můžeš si pomyslit, jak mi bulo, jak sem se stydila.“ —

To vyprávěla, když v kamnech se slaměný klobouk obrátil v prach a popel a přelomený slunečník s praskotem tam dohoříval.

Dodlička při tom seděla na stoličce v koutku, hořce plakala a rozjímalala si, jak pýcha předchází pád a jak bídňě končí její panská sláva. —

DÍTĚ.

Črta z chodského kraje.

Chalupa už hořela jedním plamenem, ale Honzák dosud stál u vikýře a vyhazoval, co mu do ruky přišlo, peřiny, sváteční šaty i pytle obilí, aby, když už jim shoří domov, měli aspoň co na sebe vzít a co do huby dát . . .

„Pro Boha, muži, dyť hoříš,“ vykřikla na něho zdola Honzálka, která odnášela zachráněný majetek v bezpečí a jak se vracela, přišlo jí zvednouti oči a podívat se na muže. Viděla zřetelně v dýmu, jak se mu zakroutily vlasy na hlavě, a kterak vtom vzplanuly i šaty na něm, takže celý plál jako živá pochodeň.

Sedlák vyhodil ještě náruč napředených podvazků, pak roztáhl ruce a beze slov skočil dolů takřka ženě do náručí. Ulili vodou a udusili na něm plameny, odnesli ho do švagrova gruntu a zavolali k němu lékaře. Potácel se dlouho mezi životem a smrtí, avšak nevyhrál v tom zápase život, ale smrt a po třech nedělích Honzáka pochovávali.

Kolem takve stála vdova se sedmi dětmi i s nejmenší, čtyřletou Hančíčkou.

Hančičku drží bába na lokti, aby viděla do rakve na tátu a Hančička se na něho dívá ráda. Pěkně spí, nekřičí, nenaříká, ani nesyká bolestí, ani noha ho jistě nebolí, kde měl největší ránu.

Ted přikryli rakev víkem, berou kladivo, zrovna v nohách nasadili bílý, ocelový hřeb, a strýček Hadan udeřil naň kladivem.

Hančička v bábině náručí bolestně stáhla tváříčku, natáhla ručičku k strýci Hadanovi a vykřikla prosebným hláskem: „Strýčku, dejte pozor, abyste tátu nehupšili*) vo nohu, von má na patě veliký bolaví!“

Tolik lásky bylo v tom výkřiku, že i strýci Hadanovi vypadlo kladivo, jak si oběma rukama zakrýti musil tvář náhle křečovitým pláčem zkřivenou.

PEPÍČEK.

*) hupšit = zavadit o něco.

(Z časopisu Vincentina I. roč.)

To bylo leknutí, když místo zralé hrušky sletěl se staré máslovky — Pepíček. Matka ho zahlédla oknem a pomyslila si v té chvíli: „I zabí se, kluku nezdárná, když musíš slítit po tich stromech, jako by ses doma nenajid.“ Přece však vyběhla na dvůr, když klouček sice vyskočil se země jako gumový, ale jedna ručička se mu jaksi podezřele klátila u raménka jako přeražené křídelko.

„Pepo, hned sem pot!“ ozval se na záspí matčin hlas a chlapec poznal podle toho ostrého tónu, že bude zlé. Loudal se proto bojácně k matce, srdéčko mu tlouklo v těle jako kladívko, neboť určitě očekával, že se teď přížene bouřka a nastane hromobití s krupobitím. Ale místo bití nastalo něco jiného. „Pro Boha věčného, dítě, dyť ty máš ručičku zlámanou,“ vykřikla matka hlasem zcela jiným, než jindy na Pepíčka křičívala, „vokaž! Vopravdu, huž tě votéká, to muším s tebou k panu dochtoru,“ mluvila ustrašeně, lítostivě prohlížejíc levou ručku asi pětiletého synka. Popadla ho do náruče a jak byla, jen tak ve všedních šatech a zástěře

letěla s ním rovnou k lékaři, který zůstával v pěkném domku za kostelem.

Pan doktor na štěstí seděl doma a něco psal. Hned nechal všeho, prohlédl důkladně pochroumanou ručičku, až Pepíček výskal bolestí, pak zakroutil hlavou a řekl neobyčejně vážně: „Milá matko, to není jednoduchá zlomenina, vždyť si ten kluk roztržil kost. Obvážu ho sice, ale musíte s ním ihned ject až do Klatov do nemocnice, tam mu prohlédnou ruku röntgenem a možná, že ho budou operovat.“

Mladé selce šla hlava kolem z té učené řeči i z nové starosti, která na ni čeká, rozplakala se hned u lékaře a celou cestou si naříkala a koho potkala, každému si stěžovala: „Tak si jen považte, jaký kříž zas Pámu na nás seslal. Kluk nám spád s hrušky, ruku si přerazil ha mušíme s ním do špitálu. Muž eště vo ničom neví, voře na Kopajně pod žito, haž se to doví, ten teprva bude vyvádět.“

Kdekdo litoval nešťastné matky, jenom hospodář, když se vrátil s pole, hrozně se rozhněval a rozkřikl: „Zasloužili byste voba vyjprask; ty za to, že nedáš na kluka pozor, ha ty, větroplachu, za to, že neposloucháš mámu, nehraješ si pěkně, ha nevozíš písek, jak tě nařídila.“

„Mně se rozlámalo jedno kolo, vozík nejezdí,“ pronesl bázlivě na svoji omluvu Pepíček a ukázal

na trosky kolečka, které se snažil jednou rukou znovu sestavit.

„Tak máš jít ke koláři ha řect: mistře, kolo mi pádlo, spravte mi je, tátá vám zaplatí. To bys byl forman. Hale nechát stát zlámanyj vůz ha lízt po stro-mech jako neverka, kdo to jakživ slyšel? To sedláci nedělají.“

„Tak huž mlč ha přestaň kázat. Tím ruku ne-spravíš, rači se vobliķej, habyste se dostali včas na vlak,“ vmísila se do toho chytře selka, ale přepočítala se.

„Co ste si tu spolu nadrobili, tak si sami snězte. Jen si ho sama odvez, kam pan doktor nařídil; já nesmím nechat Kopajnu rozryjpanou, cák dyby spustil dešť, nedostanu se tam potom hani za měsíc.“

Selka si jenom povzduchla a odpoledním vlakem odvážela sama Pepíčka do Klatov.

Ručička pečlivě obvázaná bílým kalikem visela mu na šátku, v druhé držel rohlík a vesele se díval oknem, jak kolem něho uhánějí dozadu telegrafní tyče, stromy, křoviny, pole i louky, jako by je někdo honil a ani si nevšímal, jak matka plačky vypráví ostatním cestujícím, kam jede, koho veze, co a jak se mu to stalo, jak ho doma pan doktor prohlédl a řekl, že si roztržil kost. Všichni naslouchali se zvědavou účastí a zájmem, pocitovali opravdovou soustrast s malým mučedníkem, hádali, jak to asi bolí a obdivovali ho, jak hrđinsky úraz snáší.

Pepík se však těch řečí ani nevšímal. Jel dnes po prvé v životě po dráze a všecko, co viděl, budilo jeho živý zájem. Jako pravý rek posiloval se rohlíkem, když snědl jeden, poprosil o druhý a špičku třetího šťastně schrupl, když vešli z nádraží do klatovských ulic. Do nemocnice musili s matkou přes celé město a Pepíček, drže se zdravou rukou za matčiny sukni, teprve spatřil pravé divy a zázraky. Obchody a krámy, výkladní skříně a okna, plné sklenice bonbonů i perníková srdce, párky i salámy, klobouky i čepice, misky i talíře, knihy i obrazy, láhve a sklenice mihaly se mu před očima v takové krásce, že podobnou doma jaktěživ ani o pouti neviděl.

Náhle se zastavil a překvapením až ústa otevřel. Krám plný hraček usmíval se naň svými divy a zázraky. Porculánové panenky, tahací paňáci, bubny a trubky, koně, psi, medvědi, všecko jako živé stálo a viselo za ohromným sklem a vtom, jak se svezl Pepíčkův zrak k zemi, spatřil tam stát — vozík. Právě takový vozík, jako mu loni nadělil Ježíšek . . .

„Mámo, vozík!“ vykřikl překvapením, pustil se její sukni a zdravou ručičkou ukazoval žádostivě na předmět své touhy.

„Toť víš,“ chytla ho teď matka sama za ruku, „já si íčko budu s tebou prohlížet vozíky! Já mám jinou starost v hlavě,“ a pospíchala ještě víc, div, že ji klouček postačil.

Ale chlapci nešel vozík z hlavy. Zapomněl na zlomenou ručičku, na bolest, na nemocnici, na všecko a jenom myslil na zamilovanou hračku. Viděl ji pěkně natřenou státi za sklem a chtěj nechtěj musil ji srovnávat se svým vozíčkem, co tahal doma po dvoře. Zrovna dnes ráno vozil na něm kámen a jel přes strouhu, přední pravé kolo se pod tou váhou rozsypalo. Alespoň kolečko kdyby mu matka koupila, kolář by mu vozík obarvil a zase by byl jako nový. Ale jaká jízda o třech kolečkách?

Tak byl v ty důležité myšlenky pohřízen, že ani nepozoroval, jak se dostal do nemocnice, jak matka mluví v pěkném bílém pokoji s nějakým vousatým pánum, až ten se teď obrátil přímo k němu, vzal ho za bolavou ručičku, usmál se naň pěkně a vlídně se optal:

„Tak co ti, Pepíčku, vlastně schází?“

Klouček upřel na pána pomněnkové oči, také se usmál a ochotně vyhrkl:

„Nic víc, než jedno kolíčko. Dnes ráno sem vozil kámen ha na předním voze rozsypalo se mi kolo.“

„Ty bohaprázdny dítě —,“ zahrozila mu hned matka, ale pan doktor se mohl smíchy udusit. Pepík stal se jeho nejmilejším pacientem a když se vrátil úplně vyléčen domů, přivezl si nejen vozík, ale i páry pěkných šimlů k němu.

Všichni kamarádi mu záviděli a všem se zdálo,
že jenom ti koně už stojí za to, aby si člověk zlomil
rukou a vozík že dostal Pepík vlastně nádavkem. —

NÁVRAT.

I.

Na slavném trhu tříkrálovském v Nové Kdyni v hostinci „u modré hvězdy“ sešli se Petr Roubal, řezník v Kališti, s Lihaříkem — také řezníkem, — kterému však dohazovači přezdívali „hrom“. Říkali mu tak pro jeho obrovskou postavu, hlučnou řeč a nehorázné výrazy, kterými se stále oháněl. V každé větě hromy lítaly mu stále z úst a po tisících posílal je na každého, kdo mu před samým nosem přebral na trhu vyhlédnutého býčka anebo krávu dojnicí. Lihařík věděl, jak mu nadávají — ale hromovat proto nepřestal.

Petr Roubal byl pravý opak jeho. Takový nemluva člověk, který vydržel sedět ve vlaku z Berouna až do Domažlic, pokuřoval si, hleděl na obláčky modrého dýmu a slůvka zbytečného neutrousil. „Šetří tou řečí jako zlatem,“ lál mu Lihařík, „Němej“ říkali mu dohazovači, ale ani Roubal řečnějším se proto nestal.

Ti dva podivní muži znali se řadu let — výborně se spolu snášeli, po celém českém království všecky dobytí trhy spolu navštěvovali, jako bratří věrně k sobě stáli, penězi i radou sobě pomáhali, ale jakživi

o ničem jiném spolu nemluvili než o dobytku, o trzích, o cenách a o řemesle.

Až dnes bylo souzeno, že se dohovořili i o zcela jiné záležitosti. Naložili na nádraží šťastně koupený dobytek — a v pozdním večeru teď vrátili se sem k „modré hvězdě“ do teplé jizby ohřát se a zapít svízele a hořkosti dne.

Chvíli mlčeli oba a počítali v zápisníku.

„Tisíc hromů do toho,“ vykřikl konečně Lihařík, sklapl notes, zastrčil ho do kapsy a napił se. „A co tisíc — deset tisíc do něho — kluka židovského — ten pár volů měl být ještě můj — jako sůl je potřebuji do knížecího dvora — vyhlédnu si je — smluvím a žid-neřád pětkou mi je přeplatí.“

Roubal jenom pozorně cpal si dýmečku, jako by neslyšel.

„Už mám po krk toho živobytí. Půl sta let se takhle plazím světem — je čas si odpočinout.“

Roubal škrtl klidně sirkou a zapaloval si kadeřavý tabáček v napěchované porculánové hlavičce.

„Postoupím všecko svému chlapci — nohy dám si na trnož — odpočinu si — jenom ještě nevěstu mu najdu — holku nějakou jako jiskru — ke kšeftu aby měla ruce a k synu i nám starým — srdce.“

Ohýnek poskakoval si nad dýmkou dle tempa, jak Roubal tahal. Sirka konečně dohořela — řezník

ji opatrně položil na popelníček a zavřel kování, až to hlasitě cvaklo.

Lihařík se teď odmlčel a ponořil se cele do vzpomínek. Táhlo mu hlavou, kolik už let dodává do pan-ských dvorů tažné voly i dojnice — samé prima zboží — a kupuje žír pro Prahu — co sebezapření si musil často ukládat — co všecko postrádat — jaké nepohodlí snášet — jen aby nynějšího blahobytu se dodělal.

„Psí život — povídám — to byl,“ vyhrkl zas hlasitě — „teď ať se tuží mladí — čas je si oddychnout — nebo pojdu někde pod cizí střechou jako dobytče“ — to starý jeho neduh — revmatismus — ohlásil se mu v té chvíli v koleně. Lihařík si je pohlabil a pokračoval: „Vždyť, kamaráde, vlastně ani jako lidé nežijem. Neděle — neneděle, svátek — nesvátek třískáme se světem ve špinavých vagonech — víc o voly než o sebe se staráme — ale — konec — konec tomu udělá.“

Roubal zas jako by neslyšel. Pilně táhl a vypouštěl chomáček dýmu po chomáčku — tu a tam palcem tabák přimáčkl, hlavou pokývl, troubel lépe nasadil, kostěnou špičku přitáhl, aby nikde ani vzdoušku neučázelo, až teď najednou stala se neuvěřitelná věc. Obrátil se k Lihaříkovi a povídá mu klidně:

„Přestaň hulákat a poslouchej. Mám doma dcerku a dám jí deset tisíc — ale ne hromů — nýbrž zlatek stříbra,“ — a jako by se bál, aby mu nevyhasla, dýmal dál, až se mu od úst prášilo.

Lihařík vulgo „hrom“ skutečně ztichl — jenom židli přisunul si blíže ke starému druhu a do pozdní noci smlouvali se ti dva sobě tolik nepodobní lidé — —

II.

Když pan farář v Kališti po kázání o Hromnicích ohlásil četně shromážděným věřícím, že ve stav svatého manželství vstoupiti méní poctivý mládenec Václav Lihařík s počestnou pannou Magdalénou Roubalovou — nechtěla osada svému sluchu věřit.

Zvláště starou Šafránkovou překvapila novina tou měrou, že se rovnou cestou z kostela rozkulhala k Roubalům, a přímo k paní mámě do kuchyně. Pobyla si tam a když odcházela, ještě ve dveřích ujišťovala:

„Mně můžete věřit — přeptejte se lepší a poznáte, že mluvím čistou a svatou pravdu. Za boží almužnou chodím světem, širý kraj přejdu, lidi potkám, všecko se dozvím — Trojanov celý znám — znám Lihaříky — „u hromů“ tam říkají — slova jsem neselhala — jak tu před Bohem stojím.“

Ani zbavit se řečné babky Roubalová nemohla — a přece už by ji byla viděla nejradiji za dveřmi a domem . . . A když potom oznámila muži, jakou zlou novinu Šafránka přinesla — nikomu oběd nechutnal.

„Lump — starej lump je Lihařík — lže jako koňský handlíř — právní chybu na synu mi zatajil —

na faru půjdu, prohlášky zakážu, dceru mu nedám, žalovat ho budu," hněval se Roubal sice víc v duši než nahlas — ale zato hněval se opravdově a nesmititelně.

„Ta hanba — ta hanba — se svatby sejde — zostenená dcera na krku nám zůstane," lomila rukama matka.

„Ale kdo ví, zda baba vousatá nelže?" napadlo náhle otci a už se chystal na cestu. Pojede do Trojanova — přepadne Lihaříky, mladého i starého, do želes je sevře a nepustí, až se dozví co a jak. Podíval se na hodinky — a už na dvůr vyběhl. Hodil na koně chomout, zapřáhl do bryčky a zamračený jako bouře ujízděl k nádraží.

„Přijeli jste včas?" volala vstříc paní mistrová učedníka, když se přiloudal s koněm a kočárkem nazpět, „nemusí pán čekat na večerní vlak?"

„I kdepak — jeli jsme jak blázni — ani k ohni by pán tak nepospíchal — dvě podkovy ztratila kobyla a kulhá na předek," hlásil učeň a Roubalová si oddychla.

Parnou lázeň připravil vskutku Roubal Lihaříkům. Starý pouštěl po tisících hromy a až naskakoval nad výřečností Roubalovou — ale s pravdou musil ven. Ano, ta prokletá baba nelhala — mladý Lihařík měl se služkou dítě — ale vyrovnal se. Služka umřela na souchotě před dvěma roky v nemocnici — dítě je živo, má složený podhlív, jsou mu čtyři roky a je u nich, u Li-

haříků. — „A kam má jít u sta hromů — co — když jí máma umřela? Služka byla od Klatov až — měli jsme tam po ní toho broučka obci poslat? Mluv, ty starý medvěde!"

„A to si myslíš, ty starý šibale, že já sem dám své dítě — aby se staralo hned na parchanta?" rozkatal se Roubal, — „Abys věděl — po svatbě je — rovnou jdu na faru — prohlášky zapovím — vás zažaluju pro podvod."

Tuze se tenkrát oba staří kamarádi pohádali — ale přece ukrotili Roubala — naložili ho do kočáru, sedli k němu — dovezli ho na nádraží a oba Lihaříci jeli s ním až do Kaliště.

„No — mně by to konečně nevadilo — stanou se různé pády — ale až co řeknou ženské — až co řeknou ženské," cestou myslil si stále Roubal, vzpírající se slevit ze své vyhružky jediného písmene a halil se už zase klidný do svého upjatého mlčení.

U Roubalů potom ovšem bylo zle — ach — tuze zle. Uprosili sice konečně i panímámu — ale s Madlenkou měl Václav tuhou práci a nikdo neví, co všecko jí musil slíbit, k čemu se zavázat, než i ona kývla uplanou hlavičkou: „ale jak jsem řekla — dítě musí z domu," dodala znova a skrže slzy mihla se jí jako v mlze malinká bělovlasá dívenka — jak ji zahlédla, když byla s rodiči prohlédnout si nový domov.

„Ale to se samo sebou rozumí — to jsme přece hned se zavázali“ — volali otec i syn radostně — „hned zítra ji pošlem k jejím lidem — nenapadlo nám to ani — ale máte zcela pravdu — nedělalo by to dobroru — pryč musí.“

A tak se přátelsky věc urovnala. K žádnému skandálu nedošlo — prohlášky pěkně prošly — svatební veselí bujně se oslavilo a štastný ženich odvezl si štastnou nevěstu daleko od domova z Kaliště až do Trojanova za Prahu.

III.

Jednotvárný život omrzí člověka, takže radostně vítá každou změnu a toužila po ní i mladá paní Lihaříková v Trojanově. Skoro šest roků uplynulo od její svatby — ale nic závažného v jejím životě se nestalo. Dobре se měla — měkce jako v peří seděla, všechno hojnost a na rukou ji takřka u Lihaříků nosili — takže ztloustla za tu dobu k nepoznání. „Nu — tebe se člověk nemusí ptát, jak se máš,“ říkaly jí závistivě její bývalé družky, když přijízděla do Kaliště domů na pouť anebo na posvícení.

„A co pořád jezdíte sami,“ vadil se s mladými dědeček Roubal — „přivezte mi také konečně nějaké vnouče s sebou — jako tuhle sestra tvoje Mařena z Rákova — nebo bratr Vincek — mají už těch capartů jako smetí.“

A Madlenka se zapálila jako mák — a Bůh ví proč — slzičky jako perličky veběhly jí do modrých očí — jimi jako v mlze kmitla se jí rusá hlavička dětská, pocítila touhu pohladit ji a k srdci přivinout . . .

„Není oč stát — není oč stát,“ těšili ji hned ostatní přátelé — ale ona dobrě věděla — dítě že by byla ta

nejzádoucnější změna v jejím jednotvárném životě, chuti i radosti že by jí dodalo, celý život její že by se tím okrášlil a pozlatil. Vzdychla si jen — rukou oči si přejela a rozmačkla obě slzy třesoucí se na dlouhých brvách, dřív než mohly skanouti na uzardělou její tvář.

„Tak u nás bude za rok biřmování,” zaváděla rychle sestra Mařka hovor na jiné pole, „tuhle naše Viktorka také půjde.”

„A máš-li pak už kmotříčku vyhlédnutou,” obrátila se k dívence Madlenka. Řekla to, aby zakryla svoje rozpaky a byla vděčně sestře, že tak šťastně načala z jiného soudku.

„Nemám, tetičko,” zavrtěla žabka hlavičkou, až jí copánky kolem líty — přitulila se k ní, lichotivě vzala ji kolem krku a šeptala jí: „Prosím vás, tetičko, přijedte mi za kmotérku vy — dám si po vás jméno Madlenka — tuze se mi líbí.”

„Tak mi jen napiš — přijedu jistě,” svolila ochotně a ráda paní Lihaříková — políbila malou neteř na čelo — usmála se na ni — přitáhla si ji k sobě a žvatlala s ní — jako by sama byla holčičkou — co jí má koupit — jaký dárek by si přála — jaké šaty si koupí, — má-li doma panenky a jaké — chodí-li do školy — je-li pan učitel hodný, sama zrovna dítětem se cítila.

A ta utěšená chvílka nyní vyplula jí znova v myslí nad povrch všedních starostí a prací, když si přečetla

krasopisně psaný dopis. To na krásném zoubkovaném papíru s růžičkou v levém rohu zvala Viktorka tetičku na biřmování a připomínala jí daný slib loni o pouti, když se sjeli všichni u kalištského dědečka.

„Pojedu do Rákova,” řekla radostně, jak dopis přečetla.

„Copak se stalo?” optali se všichni u Lihaříků — neboť věděli, že tam má ve statku vdanou starší sestru.

„Už jsem na to skoro sama zapomněla — biřmování tam bude — a slíbila jsem loni o pouti v Kališti, že budu kmotrou Viktoře” —

„A to ano — to ano — jen jed s Pánem Bohem a něco pěkného jí kup — aby měla památku,” radili hned a pobízeli.

Až směšno připadalo Madlence, jak se na tu cestu chystala a těšila. I šaty dala si nové ušít — a o ničem jiném se nemluvilo, než co by měla malé biřmovance koupit.

„Jen něco hezkého — nešetři — není nám toho zapotřebí — nech se vidět — aby se holka za dárek nemusila stydět.”

„Něco od zlata rozhodně,” radila stará Lihaříková.

„Tisíc hromů, Madlenko, víte vy co — kupte jí zlaté hodinky — ať má to vyžle památku” — a při tom zůstalo.

IV.

Nádherný májový den rozklenul se nad celým Rákovem. Ze zahrádek voněly šeříky a narcisy — stromy stály obaleny květem jako sněhem — po střechách šustily červenobílé prapory a venku kolem chrámu na bývalém hřbitově stáli seřaděni ve velikém věnci biřmovanci se svými kmotry. Pan biskup obklopen kněžími krácel od jednoho k druhému — znamenal čela jejich křížem — mazal je svatým olejem — ruku na hlavy jim kladl, jménem je volal — velebná — svatá nálada snesla se na celé to nezvyklé shromáždění — ticho vládlo kolem — pouze v koruně staré lípy hvízdal vytrvale kos svoje nejkrásnější melodie.

Vklíněna do toho řetězu až na samém konci skoro stála paní Lihaříková za svojí neteří a upjatě hleděla na biskupa, jenž se svým průvodem zvolna — krůček po krůčku blížil se k nim. Před ním jde kněz a běže biřmovací lístky dětem z ruky — hle — už je u sousedky — teď vzal Viktorce ze sepjatých ruček bílý listek — hlasitě přečetl: „Magdalena“ — je nutno položit ruku na rameno dítěte — a už se sklání nad dítětem biskupská mitra a hlava, okamžik jen a už

kráčí pan biskup zase dále k sousednímu děcku. Ale co to? Proč je nebiřmuje? Zastavil se — usmál se laskavě a povídá Madlence: „Panímámo — jste kmotrou i tohoto děvčátka?“

„Ne — nejsem,“ šeptá Madlenka, odstupuje o krok a dívá se na chudou — asi desítiletou dívku, jež stojí v řadě těsně vedle Viktorky.

„Tak snad vy — matko?“ ptá se biskup jiné kmotry — ale hle — i ona se odtahuje a odstupuje — i ona ujišťuje: „Ne — neznám to dítě — já jeho kmotrou nejsem.“

A už je tu i biskupský ceremonář. — Ten hněd běže dívenku za ručičku, aby ji z řady vyvedl, až si kmotru najde. Ale do pláče se dalo dítě. — „Kmotřička se mi ztratila — já jí a ona mne v tom zástupu najít nemůže a snad nenajde — pěkně vás prosím, obiřmujte mne i bez kmotry..“

„To nejde, milé dítě,“ usmívá se pan biskup.

„Mlč — najdu ti sám kmotru —“ těší ji pan ceremonář. Ale to už se i Madlenka vzpamatovala i ta druhá paní vedle a obě skoro současně řekly:

„I Božínsku milej — vždyť já se jí ráda postavím za kmotru,“ ale protože Lihaříková stála blíž, položila jí dříve ruku na rameno a pan biskup holčičku bez všeho zdráhání hněd obiřoval a to také na jméno Magdalena.

Ještě asi deset dětí zbývalo a už byl konec. Pan biskup modlitby se pomodlil, požehnání svaté udělil a všecky k domovu propustil.

Lihaříková z chrámu Páně vyváděla si místo jedné biřmovanky dvě a pevně je za ručičky držela, aby se jí v tlačenici žádná neztratila.

Teprve venku zahleděla se na neznámé děvčátko a dala se s ním do řeči.

„Čípak jsi, dítě?“

„Dědeček je strážníkem na dráze — ale dlouho tu není — nedávno jsme se přistěhovali.“

„A což tatínka nemáš, že mi povídáš, čím je dědeček a ne tatínek?“

„Mám ho — ale neznám — on se za mne stydí.“

„Tak — a proč?“

„Maminka moje mi umřela — tak on si vzal jinou maminku — ale ta k němu nešla — dokud mne neposlal pryč.“

U samého srdce bodlo Madlenku. Odmlčela se. „Pro živého Boha, aby tak —“ střelila jí hlavou myšlenka, kterou se bála domyslit.

„Nejmenuješ se Anna?“ optala se po chvíli a živou mocí nemohla si vzpomenout na příjmení — ač si je dlouho pamatovala —

„Ano — Anna Edrová.“

„Ovšem — Edrová — nemohla jsem si vzpomenouti —“ jako ve snu povídala si Lihaříková —

„pověz mi jenom ještě odkud jsi a kde jsi vyrostla?“

„Z Trojanova jsem — dědeček říká, tam že mám tatínka —“

„A také maminku“ — vykřikla Madlenka a sevřela dítě v náruč. — — — — —

NA MODLENÍ.

Jako do rakve ulehla černá tma do našeho údolí. A sotva že zmizela v ní oloupená pole a orvané stromy — tichem večerním z věže kostelní zahlaholily zvony. Truchle zpívaly: „svatým křížem se žehnejme — na dušičky vzpomínejme”... Byl svatvečer Dušiček — a všechny zvony po celou hodinu vyzváněly hrana těm — kteří kolem kostela pod zemí se tlačili. Nebe potáhlo se černým příkrovem mračen — a místo teplého svitu zlatých hvězd jako slzy padaly na zem veliké kapky studeného deště. I do lidských duší vtlačil se stín bolesti a do očí slzy zármutku. Hrozný anděl smrti kráčel krajem a osvětlenými okénky díval se do příbytků živých. Viděl všude, jak lidé rozsvěcují žluté svíčičky voskové, padají na kolena a modlí se za své mrtvé...

U Prokopů u dlouhé lavice klečel hospodář — vedle jeho žena s dětmi. Modlili se růženec za dušičky v očistci.

„Odpocinutí věčné dej jim, ó Pane!” zněl třaslavý hlas sedlákův, „a světlo věčné ať jim svítí,” odpovídají mu sborem domácí, „ať odpočívají v pokoji!”

„Amen“ — tak modlili se dnes po každém Otčenáši místo radostného: „Sláva Bohu Otci i Synu i Duchu svatému!“ Pětkrát to opakovali, pět desátků se podchlípali a zvony nad osadou mrtvých do tmy ještě napomínaly osadu živou: „Svatým křížem se žehnejte — na dušičky vzpomínejte!“ Dva růžence pomodlil se sedlák Prokop se svou rodinou a čeládkou — všechny svíčičky dohasly a čpavým čoudem naplnily světnici, než unavené zvony zmlkly a jenom klekáník ještě měl sólo — odzpíval na konec jako jindy večerní pozdrav Královně nebes: „Anděl Páně“ — —

„Milost svou, prosíme, rač v mysl naši vlivti,“ zaprosil ještě hospodář na kolenu — pak hospodyně s dětmi: „Opatruj nás této noci — od škody a od zlé moci“ a všichni povstali.

Prokop škrtl sirkou a zažehl nad stolem visící lampu. Smutné ticho rozrážely jenom dřevěné hodiny na zdi —

„A teď napišeme modlení,“ ozval se konečně sedlák a vytrhl z kalendáře kus papíru.

„Podej tátovi učení,“ obrátila se matka k nejmenšímu z dětí.

V dětských ručkách začernala se taška a zachrastilo pouzdro. „Chcete pero nebo tužku?“ optal se hlásek.

„Tužku jenom,“ řekl otec a už psal těžkou svojí rukou. Namaloval nejdříve křížek a k němu připsal: „Za Václava Prokopa, Marii, manželku, a ten celý rod.“

„Taky za moje rodiče,“ připomínala žena, ale sedlák už mlčky namáhavě psal druhý rádek:

„Za Jana Kostru, Annu, manželku, a ten celý rod,“ pak položil na ty dva rádky dva pětnsky a zabalil je.

„Modlení ponesu já — ty s dětmi vezmeš věnec a svíčky na hroby — do kostela na kázání a na mši půjdete všichni — dopoledne je svátek a teprve po obědě pojedeme na Klínky orat,“ klidně, rozvážně jako král na trůnu mluvil hospodář, sedící za stolem.

„A kdo bude doma?“ upozornila ho žena, „stavení přec nemůžeme nechat prázdné.“

„A třeba husarka,“ odpověděl Prokop a vstal.

U kamen ozval se v té chvíli těžký vzdech. Vydral se z dětské hrudi. Tak jak se modlila, klečela tam ještě dívinka — ruce měla sepjaté a tváře slzami vlhké. Byla to nejmenší šarže mezi čeledí v Prokopovic statku — „husarka“ jí říkali, protože pásla husy . . . Vzpomínala si při růženci, jak odešel jednou po jaru její otec, zedník, kam si do Sas za prací a jak ona s matičkou chorou zůstala sama . . . Čekaly obě tatínka, psával jim i peníze posílal — až náhle se odmlčel — „vrátí se, překvapí nás, uvidfš,“ říkala matka malé Bětušce a obě, matka i dcera upíraly na dveře dychtivě oči, kdy se v nich objeví otec. Podzimní větry už vály přes černá smutná pole, kdy se v podruží Bradáčovic rozevřely sice dveře, ale v nich místo otce stanul úřední sluha:

„Tak, abyste se, matko, tuze nepolekala, jste vdovou, vašeho muže tam kdesi zabil štit, zřítil se a pomačkal asi pět zedníků — náhoda zlá, samí Češi to byli — úřady vám tuhle posílají uzel šatů po něm a tuhle zprávu o neštěstí a podepište — semhle se podepište — že jste správně všecko dostala,” otevříral kalamáříček a nasazoval pero do kovového držátka. Bradáčová seděla jako z kamene — neživá. Kus papíru a od cihel červeně uprášené šaty posílají místo muže . . . Zabil se . . . A kdo je tedy bude živit, co budou jist . . . Ale nebylo času. „Rychle — rychle,” hartusil poseł, „nemám času, musím ještě jinam, vidíte tu černou linku — sem — na ni zrovna pište — tak — hezky jméno a příjmení,” strkal jí do ruky namočené pero a tlustým prstem ukazoval vlasovou čárku na okraji stvrzenky dole.

Na to všechno Bětuška se pamatovala, viděla maminku, jak s tím kusem papíru v modlitebních knížkách chodila, jak plakávala: „Kdybych aspoň věděla, má-li nebožtík křížek na hrobě.” Bylo Dušiček. „Musíme dát za tatínka na modlení,” řekla Bětušce matka, jako by se omlouvala, že jí nedává chleba k snídaní. To bylo před rokem — husarka pamatovala se, jak nesla v papírku do sakristie zabalených pět krejcarů a na tom papírku že stálo: „Za nebožtíka Vavřince Bradáče”. V kostele stála s matkou v stohlavém zástupu. Kněz kázal — lidé plakali — a po kázání vzal do ruky

plno smačkaných papírků. Jako povadlé listy podzimu sváté z celé osady, ze všech chaloupek, tak vypadal ten chomáč zažloutlého papíru. Pan farář četl jména — lidé natahovali krky a napínali uši — a každý i Bětuška s matkou — sladce zatrnul — když z jeho úst slyšel jméno svých milých . . .

Pak chřadla Bradačka valem a do — Vánoc byla Bětka sirotkem úplným. Na hřbitově pod tím neupraveným, neobloženým, propadajícím se kopečkem hlíny ležela její matky drahá hlava.

„A co s Bětou?” ptal se po smrti Bradačky, když zaplatil její pohřeb, starosta v obecním výboru.

„At se žíví, je už stará dost, dvanáctiletá.”

„Může jít k dětem za chůvičku.”

„Potřebujem husarku,” ozval se Prokop. „Služby, peněz jako jí nedám, ale šatit a živit ji chci do čtrnácti let.”

„Tož si ji mějte,” svolili všichni a Bětuška se odstěhovala na statek Prokopovic husy pást. Zle se jí nevedlo, ne hůř než dřív, najedla se i ošacena byla, jenom nikdo ji nepohládil, nepohrál si s ní a nepomazlil; srdce jí tvrdlo, schlo žízní — a nedávalo zapomínat na otce a matku. To vše při modlitbě růžence skákalo jí rozdrhanou hlavičkou. Když všichni vstali, ona v koutečku ještě klečela — a právě strojila se tak na kolínkách klečíc poprosit sedláka, aby připsal rádku:

„Za nebožtíka Vavřince Bradáče a Markétu, manželku,” když zaslechla ortel:

„Husarka bude doma,” — „se psem sama tu budu hlídat statek,” napadlo jí a propukla v pláč — Všichni se na ni ohlédl.

„Co je ti?” optala se jí selka, ale Bětuška nemohla říci. Plné oči, plná ústa! plné hrdlo, plnou duši měla slz, pláče a bolesti — v houkavém, polodětském náruku dralo, unikalo jí z duše ven něco, co říci nedovedla a nemohla — veliká, bolestná lítost . . .

„Husarka bude hlídat,” s větším důrazem opakoval hospodář a přál všem dobrou noc.

„Pantáto!” zadržela ho už na cestě do přístěnku, kde s ženou líhal, Bětuška. „Prosím vás, dejte na modlení i za moji maminku a za tatínka.”

„A proč? Pan farář se modlí za všecky — řekne na konec vždycky: ‚A za všecky zemřelé osadníky naše’ —”

„Chci, aby je jmenoval . . .”

„A máš na to peníze?” tvrdě se optal Prokop, „nemáš — tak musíš být spokojena,” doložil. „Takových co je nebude čist, bude asi víc.” V duši pak si myslil: „Žebrota, člověku selskému chtěla by se rovnat,” a hrde odešel spát.

Spal klidně tvrdým spánkem člověka spořádaného, jemuž svědomí nečiní výčitek; ale zato husarka na svém pelíšku plakala pod houní do pozdní noci.

„Spi už!” okřikla ji několikrát děvečka, ale marně. Běta ještě plakala, když už dávno starší služka pochloužena byla v hlubokém spaní, a nepřestala, až v ní z toho pláče, z toho smutku vynořila se myšlenka:

„A kdybych žebrat měla — na modlení musím dát.”

„A kdyby mě tu přivázali — utrhnu se jim,” povídala si v duchu dál a tišila se.

„Musí číst jméno tatínka i maminky — a žebrat kdybych měla.” S tou myšlenkou ráno vstala nemluvná, v sebe ponořená.

„Tak dobře hlídej,” nakazoval hospodář odcházejí z domu poslední a zamykaje branku.

„Přelezu ji,” napadlo Bětušce a hned skulinou dívala se za pantátou, až zmizel ve chrámu. Ale rozmyslila si to — nepřelezla branku; obrátila se a jako by lísteček se stromu urvaný větrík unášel, tak utíkala zadem — humny — okolo stodol na silnici a po ní ke kostelu.

„Jdu žebrat,” řekla si a vzpomněla, jak ji včera tvrdě odbyl hospodář, když žebrala u něho. Stanula před sakristií.

„No, tak jdi,” popohnal ji kdosi; stiskla rychle ohlazenou kliku dveří a vešla. Tam u stolku seděl strýc Kukla, kostelník; na nose měl černé, koštěné brejle a před sebou dva cínové talíře . . . Jemu do ruky dávali papírky, před něho kladli peníze se slovy:

„na modlení“ — „na světlo“ a on je házel na talířky, až to hlasitě chřestilo. Kdo byl hotov, odešel protějšími dveřmi do chrámu, odkud sem zaznívala už asi po páté opakovaná píseň: „Odpocíňte v pokoji — po boji — věrné dušičky . . .“

„Kmotře, napište mi to sám,“ osloivila teď nějaká žena v šátek celá zahalená.

„Tak za koho chcete?“ optal se kostelník bera do ruky tužku a na délku přeložený arch papíru.

Žena jmenovala svoje mrtvé . . . „Tak co jsem dlužna,“ optala se.

„Za rádek pět krejcarů a něco na světlo, chcete-li,“ odpovídal kostelník.

K té ženě přilepila se Bětuška. „Dokud má strýc psaní v ruce,“ napadlo jí a dodala si odvahy. Jako osyka se třásla za velikými zády neznámé selky.

„A co ty tu chces?“ všiml si ji kostelník sám.

„Strýčku, pěkně bych vás prosila,“ začala nesměle, „napište tam také tatínka a maminku.“

„Ukaž, máš peníze?“ příkře řekl staroch a měřil si husarku přes okraje koštěných brejlí.

„Ach, nemám!“ hlasem zas už od slz navlhlym povídalo dítě, „ale až dostanu, zaplatím; panímáma slíbila, až prodá husy . . .“

„Takových by se našlo, abychom se modlili zadarmo; když nemáš, modli se sama a nepřekázej; jdi odtud, uhni na stranu, vidiš přece, že chodí lidé,“

a víc se nevšímaje siroty, bral odběma rukama lístky a peníze, jež mu čím dál tím četněji nosili. Zvonili na věži po prvé, když husarka vyskočila ze sakristie,

„Tak zase marně,“ řekla si smutně, „žebrala marně, nenapíše to, nenapíše — pět krejcarů mít — musím je mít,“ a zamyslila se. V očích jí hořelo. Ukradla by je, kdyby jen věděla kde. Všecko, co má — i život třeba by prodala — jen kdo by jí dal za to pětník . . .

„Nebudou číst jméno maminky ani tatínka, nikdo na ně nevzpomene, zapomenuti budou — a co si o ní pomyslí. Nejedly loni s maminkou a na modlení daly . . .“

Jak zrakem zoufalým rozhlížela se kolem, spatřila opodál hřbitova u vrat tlupu žebráků. Znala je všechny. Je tam chromý Vojta, Barča němá, stará Krejčka, voják Havel — modlí se hlasitě, až sem je slyšela.

„Žebrat půjdu,“ řekla si po třetí a rozběhla se k hřbitovu. Zardělá studem přitiskla se ke vratům, otevřeným dozadu, až za žebráky. Lidé chodili kolem.

„Přijďte si k nám do statku,“ řekla hodně hlasitě selka Mikuláška, „upekla jsem vám po dušičce,“ a kolébala se v těžkém vlňáku dále na hřbitov.

„Zaplát Pánbůh, zaplat Pánbůh,“ zpíval děkovači žebráci a hned zas spustili monotoně růžencový Zdrávas. Jiní dávali krejcárky. Tu Bětuška po každé natáhla až poslední svoji zkrehlou ručku. Jednou marně — i po druhé nadarmo.

„A co ty tu děláš?” obořil se na ni, když po třetí ručku vztáhla starý žebrák Havel . . .

„Žebrám,” řekla zlostně.

„A proč? Promlsáš to jen.”

„Ne — žebrám pro maminku,” bránila se srdnatě, ale uvnitř se třásala strachem, aby ji nezahnal.

„Maminka je mrtvá přece.”

„Chci dát za ni na modlení.”

„Nech ji, sirotu,” přidávala se Krejčka.

„Povím to na tebe u Prokopů,” huboval ještě voják, ale musil zmlknout, blížili se lidé a žebráčí sbor chutě začínal Otčenášem nový desátek.

Šla kolem paní správcová a z daleka už vytáhla malou černou tobolku.

Husarka přivřela oči a jako rybář udici, natáhla vyschlou ručku zase. Najednou cítila na dlani teplý předmět. Prudce smrštila prsty a sevřela je v pěst — a u samých očí teprve ji rozevřela.

Až vypískla radostí . . . Spatřila na špinavé, drsné dlani bílý, niklový, hladký pětník . . .

„Pusťte mne,” zajásala hlasitě a vyrazila z tlumu žebráků a vtom na věži rozhučely se zvony. Sezvánely už. Jako na křidlech letěla k sakristii a když otevřela dveře, vstříc jí zacinkal právě zvonek, zahučely varhany a ve dveřích zabělala se rochetka kněze, vystupujícího na kazatelnu.

U stolku stál kostelník, rovnaje a počítaje peníze.

„Strýčku Kuklo,” křikla na něho Bětuška ode dveří, „počkejte ještě, už mám pětník.”

„A kdes ho vzala? Ukradla jistě!” utrhl se kostelník a oči s dítětem nespouštěl.

„Ne — neukradla — vyžebrala!” se šťastným úsměvem na rtěch vypravovala husarka, „tak napište, prosím vás, za nebožtíka Vavřince Bradáče a Markétu manželku.”

„A to už je pozdě,” řekl jí lhostejně stařík, „pan farář už má modlení s sebou.”

Jako přes hlavu prudce udeřená zapotácela se dívence. Pobledla jako mrtvola, pohasly jí oči a jako studánky dvě naplnily se slzami . . .

„Pozdě!” opakovala si zoufale . . .

„Jen ven odtud — ven, ještě mi tu něco vezmeš,” vyváděl ji kostelník a vystrčil na náves . . .

„A zase marně!” proletělo jí hlavičkou. „Nebudu číst jména ani otce, ani matky . . . nikdo jich neuslyší — nevpomene. Nač jsem tedy žebrala? a jako žhavý pálíl ji pětník v dlani, otočila se znova tam, odkud ještě zazníval smutný chór žebravých hlasů chraptivých, běžela, až sukénka kolem ní poletovala; když utíkala kolem žebráků, hodila tu minci niklovou mezi ně — pádila po hřbitovní pěšině, až v křečovité bolesti padla na opuštěný hrob své matky.

Věnec na něm nebyl — svíčka tu nehořela — ale dítě na něm tu dlouho plakalo.

U Prokopů chodil po statku rozčilený hospodář. Táhlo k polednímu. Všichni byli doma dávno, když uplakaná husarka protáhla se otevřenou brankou.

„Zpátky!“ vykřikl na ni sedlák. — „Hanbu mi děláš — žebráš, jakoby ses nenajedla — poslouchat neumíš — zpátky!“

Bětuška se zastavila a když hospodář k ní se blížil, lekla se jeho svíticích očí, obrátila se a vyběhla ven. Dvířka klapla za ní — a na návsi třásla se sirá, opuštěná lidská dušička.

PRAVDIVÁ POHÁDKA.

Když před lety skoták Valenta prosil svého pána: „Milostpane, pro Boha prosím o nějakou lehčí práci a na čerstvém vzduchu, protože mám oubytě,” — odpověděl mu statkář Krúta:

„Valento, mlč a služ! Přeješ si něco, čemu nerozumíš. Všichni lékaři tvrdí, že výparek z hnoje a vúně dovězího dobytka je nejlepším lékem proti souchotinám. Znal jsem hraběte, byl také slabý na prsa, ale slavný profesor mu poručil spáti ve chlévě — a hle — hrabě se uzdravil.”

Sklopil hlavu skoták Valenta a sloužil tedy dál, a dál dýchal čpavkem prosycený vzduch, až konečně jednou zvedaje těžký koš plný mokrých řízků, zachvácen byl chrلنím krve a na prahu chléva umřel.

Valentka byla vdovou — jedinou památkou na muže zbyla jí krvavá skrvna na dveřích chléva a pak stádečko dětí — pět dětí se zárodky tuberkulí ve vyčudlém hrudním koší.

Zarmoucená vdova v prvé chvíli třásala se o chleba — a myslila, že ji nyní postrkem pošlou i s dětmi od její domovské obce.

Ale statkář se ustrnul. Zachtělo se mu vykonati dobrý skutek, zavolal si Valentku hned po pohřbu a hlasem navoněným soustrastí i blahosklonností jí řekl: „Měl bych sice právo vás i s dětmi propustiti a nestarat se o vás. Ale abyste věděla, že jsem člověk šlechetný a dobrý, udělám to, co by žádný neudělal, ponechám si vás ve službě — budete dál poklízeti, krmit a dojít krávy. Pouze tažní voli vám ubudou, ani krmivo jim chystat nemusíte, uložil jsem tu práci volákům — každý z nich se od dnešního dne starati bude o svůj pár.”

K nohám pánu padla ustaraná vdova, ruce mu zlibal a když se se země zvedla a odcházela, srdce její překypovalo vděčností a statkáře hřálo vědomí vykonaného dobrého skutku . . .

* * *

Do úpadku se dřela nyní vdova Valentka. Aby včas se vším byla hotova, do práce své zapřahala na výpomoc i děti, — ale pán platil pouze jí jako dřív pár šestácků týdně. Výdělek muže zmizel a nebylo zaň nahradily.

Napadlo ji sice prositi pána o přídavek, ale bála se ho rozhněvat. Slyšela jeho zlostný hlas, kterým odpovídala na takové prosby dotérně: „Kdo není spo-

kojen, komu se zde nelibí, může jít — nikoho nedržím — nikoho nenutím.”

Ani ji by nedržel, ba snad by ji i ze chléva i s dětmi jako nevděčnici vyhnal — a kdo si přiváže na krk starou ženu s pěti dětmi?

Proto raději trpělivě s velikou bídou dál protloukala životy. Za peníze kupovala chleba, brambory tajně ukrádala dobytku postavenému na žír a krmila jimi sebe i svoje děti, ale ani pomyšlení nebylo, kupovat sobě anebo dětem šaty a obuv. Někdy podařilo se jí vyprosit na statkářce nějaký kus starého, obnošeného šatu — ale to naprosto nestačilo. V létě sice děti běhaly bosy, hůře však bylo v zimě. Tu stály ve chlévě a zapoceným okénkem toužebně jako ze žáláře hleděly ven na klouzající se soudruhy. Občas některé neodolalo touze a boso vyběhlo si na zamrzlou louži, ve které v létě koně plavili, ale mráz je přihnal zpět do teplého chléva a přinutil je zmodralé nožky zarýt do teplé slámy anebo i na hromadu sházené mrvy . . .

Všude jsou na světě srdce citlivá, jsou i u nás, našla se a sešla v kroužku, který se nazval: „Spolek pro ošacení chudé mládeže školní.” Ten každoročně pořádal veřejnou vánoční nadílku — dojemnou to slavnost, provázenou zpěvem a deklamací, při níž členové plakali radostí a podělené děti — hanbou . . .

* * *

Blízko už byly vánoce . . .

Po městečku chodil pán a dáma s bílým archem papíru a černou tužkou v ruce sbírat příspěvky „na ošacení chudé mládeže“.

Viděla je vdova Valentka i její děti. Roztrhanou zástěrou otřela dětem malé špinavé okénko a ty očima dům od domu provázely pána s paní.

„Maminko, maminko, už jdou k nám,“ radostně zavolaly po chvíli, a sběratelé skutečně vešli do statku — přímo do bytu statkáře.

Přijali je tam s vybranou zdvořilostí i měkká křesla k odpočinku jim nabídli — ale když se chystali svoji prosbu přednést — předešel je statkář a řekl jim s líbezným úsměvem: „Bude vám zajisté už známo, že jsme pro šlechetný účel, který lidumilný spolek vás sleduje, povolili v obecním zastupitelstvu padesát korun. Já jako jeden z největších poplatníků — (obec naše jak známo vybírá 40 % — ano — čtyřicetiprocentní obecní přirážky) — zaplatil jsem svůj příspěvek už tím, že jsem ve výboru hlasoval pro udělení podpory.“

Pán s dáhou ihned vstali a přeuctivě se omlouvali i za odpuštění prosili, že se osmělili vyrušovat a obtěžovat — a za vzájemných poklon vyšli na dvůr.

Na tu chvíli čekala u okénka ve chlévě vdova Valentka. Rychle teď dveře otevřela a jako by náhodou vyšla se svými pěti otrhanými, bosonohými dětmi a ustupujíc s nimi s proházené pěšiny do sněhu, hluboce

se poklonila a hlasité „poníženě ruce líbáme“ i s dětmi sborem oběma sběratelům řekla.

„Snad se jim pohně lítostí srdce v těle a ustrnou se nad námi,“ těšila se hřejivou nadějí vdova v té chvíli.

Dáma i pán prošli kolem nich. Pohlédli na ně a čela se jim svraštily a tváře zamračily.

„Má té lůzy nejvíce a groše vlastního nedá,“ řekla zlostně dáma.

„Špína!“ odpověděl jí pán a rozhořčeně plivl bílou slinu do bílého sněhu . . .

* * *

Den je v zimě jako píď — mine jako skok — do vánoč je sotva týden. Spolek ze skladu už nakoupil oděvu i obuv — ve škole se cvičí písňě a deklamacie, vítání hostů i děkování dobrodincům. Slavnostní chvíle vánočního podělovaní se blíží . . .

Jisto je jisto. Dokud čas, nutno se přesvědčit, zda v počtu vyvolených jsou i ty a ony chudé děti . . .

Proto vyšly teď chudé matky ze svých vlhkých páchnoucích bytů a se slzami v očích místo s archem papíru v ruce obcházejí i ony vlivné členy spolku.

Vyšla i Valentka ze chléva. Bída ji vzala za ruku a vedla ji nejdříve a především k jejímu pánu, k statkáři, který se nad ní po smrti muže smiloval a ze služby ji nevyhnal.

Stála dlouho v předsíni, než vyšel pán a dojídaje nějaké tučné sousto, po kterém dosud pysky i brada se mu mastnotou leskly — optal se jí stručně: „Co zas?“

„Milostivej pane, s ponížeností prosím, kdyby se líbili v tom spolku přimluvit, aby moje děti dostaly letos botky. Ustrnou se pro lásku boží nad námi — nebo já vím, že jejich přímluva mnoho zmůže.“

Pán šťastně spolkl rozžvýkané sousto a odpověděl milostivě: „Jo — má zlatá — to já sám nezmohu — Kdyby pouze na mne záleželo, dostala byste střevíce i vy i všecky vaše děti. Ale vám dám dobrou radu a zdarma — dojděte si tamhle k panu starostovi a poproste i toho.“

Vdova Valentka políbila vděčně ruku za dobrou radu a letí — letí, aby ji snad jiná matka nepředešla — k panu starostovi obce.

* * *

„Milostivej pane, s ponížeností prosím,“ počíná Valentka i u starostů dobře naučenou a pečlivě sestavenou řeč, „kdyby se líbili v tom spolku přimluvit, aby i moje dětičky dostaly letos obutí — jsem chudá a opuštěná vdova.“

„Jo — má zlatá — to já sám nezmohu,“ přetrhl ji řeč starosta, — „co by mne se týkalo, dal bych vám i vašim sirým dětem oblek i obutí — ale víte vy co?“

— Dojděte si a pěkně poproste tamhle pana Průšu — ten je místní školní dozorce a zasedá v té komisi —“

Poděkovala se vdova a letí — letí, aby nezmeškala k Průšům —

„Milostivej pane, s ponížeností prosím, smilujou se nad námi všemi,“ zaprosila svoji řeč pokorně hned u dveří —

„Jo — má zlatá — to já sám nezmohu,“ počíná i Průša stejně navlas, jakoby byl slyšel odpověď starostovu i Krůtovu, a stejně i končí — „víte vy co? Doskočte si do školy k panu řídícímu — ten sestavuje návrh — vybírá děti.“

Jako zjevení shůry osvítila ta rada Valentku.

„Že mě to hned nenapadlo!“ plísní se v duchu — vroucně děkuje panu dozorci a utíká — utíká do školy.

„Milostivej — pane — s ponížeností — prosím —“ mluví ve škole sotva dechu popadajíc . . .

Kývá hlavou pan řídící a poslouchá. Co těch prosob diktovaných bídou už vyslechl — co slzí v očích spatřil! Zevšednělo mu jaksi to divadlo — klidně se dívá — pozorně poslouchá a střízlivě uvažuje a počítá.

„Jo — má milá — to já sám nezmohu — je vás tuze mnoho a peněz se sešlo tuze málo.“ Konečně jí povídá: „Vaše děti nedbale navštěvují školu a špatně prospívají — ale víte vy co? — Doběhněte na faru —

pan farář se přimlouvá ve spolku podle toho, jak děti do kostela chodí a jak se chovají."

* * *

Daleko — ach — daleko od školy stojí kostel s farou. Stávaly kdysi všecky ty tři budovy pohromadě a tutily se k sobě. Ale stará škola nevyhovovala — postavili novou a protože místa pro ni jinde nebylo — postavili ji na opačném konci městečka — co nejdále od kostela . . .

Už neběží vdova Valentka, protože nemůže. Unavená, upachtěná vleče se městečkem k faře. Kašel ji dusí, zima ji roztřásá a za nehty zalézá. A jak se tak vleče, náhle v koutečku její duše — v koutečku zapadlém a zapomenutém cosi se hýbe, živne a vstává. Ach, to je vzpomínka . . . Ano, vzpomíná si Valentka na dávno zapomenutou pohádku o dusícím se kohoutkoví a o věrné jeho slepičce — jež běží ke studánce se slovy: „Studánko, dej vody pro mého kohoutka.“

Hle — i ona jako kvočna zde pobíhá městečkem k vůli svým bosým a hladem hynoucím kuřatům — dětem . . .

Ale co je to? To už je fara? Vskutku fara stojí přední — pěkná — zamčená — s ohmatanou rukojetí zvoncovou u dveří. Zatáhla za zvonec — a „cilibink“ zazpíval lahodný hlásek uvnitř.

Ruku panu faráři hned políbila a chrapativým už hlasem přednáší svoji prosbu: „S ponížeností prosím, jemnostpane, kdyby se ráčili smilovat nad chudou, ubohou vdovou“ — mate se už Valentka ve své naučené řeči — ale včas se ještě vzpamatuje a dobře končí: „Vlastně nad mými dětmi, a ujali se jich ve spolku, aby dostaly botičky.“

„Jo — má zlatá — to tak lehce nejde — nejsem sám. To musíte k panu starostovi —“

„Tam jsem už byla.“

„K panu školnímu dozorci.“

„Tam jsem už byla.“

„K panu řídícímu.“

„Tam jsem už také byla — i u mého pána — statkáře Krúty už jsem prosila.“

„Tak — u všech už jste byla, všem jste přede mnou přednost dala,“ mračil se pan farář, „a až po všechných naposled — aby se neřeklo — také jste si na mne vzpomněla — to už jste také chodit nemusila . . .“

* * *

Ve chlévě pod stírkou měla skotačka uloženy v truhlici všecky své lepší věci. Od štědrého večera byl tam i pár nových střevíců.

Spolek se skutečně smiloval nad ubohou vdovou a nejstaršímu synku daroval obutí.

„Ale to vám pravím,” řekl jí přede všemi pan předseda — „ať za to děti lépe vychováváte, aby nebyli z nich nezvedenci.”

„Ale to vám pravím,” řekl jí pan řídící, „ať teď děti za to pilněji posíláte do školy.”

„Ale to vám pravím,” připomenul jí pan farář, — „ať za to teď chodíte horlivěji do chrámu Páně.”

„No, dobře, dobře,” řekl jí pan předseda, když i jemu děkovala, „rád pomohu, kde mohu —”

„Jen za to pečlivě si hleďte krav,” povzbuzoval ji statkář Krůta, když mu přede všemi ruku líbala.

Párek střevíců tedy stál pod stírkou, a celá rodina shromážděna v radostném rozechvění stála kolem nich.

„Jaké štěstí — moje děti — jaké štěstí!” radovala se matka, „právě nejstarší z vás dostal botky. Ale nejsou jenom jeho — musí vám je půjčovat po řadě všem.”

A vskutku! I nejmenší si je navlékl na nožičky a půl hodinky denně směl se v nich každý proběhnout — ale potom musil domů — protože už bratříček nebo sestřička netrpělivě na ně čekali.

Stávalo se také, že až na klozačku přiběhl bosý klouček vdovy Valentky a tam donutil bratra vyzout se ze střevíců — protože jeho lhůta už uplynula a jeho právo pominulo.

Také skutečně dítka vdovy Valentky byly o mnoho zvedenější, neboť bujnou nevázanost jejich teď zkrotila

jediná výhružka z matčiných úst: „Že ti dnes nepůjčím botky!” — — —

* * *

Podle staré tradice o Novém roce chodili všichni dělníci i dělnice blahopřát statkáři a statkářce — poděkovat jím za všecka v roce uplynulém prokázaná dobrodiní a prosit o milostivou přízeň i v roce novém.

Pán dal každému čeledínu za to doutník a paní dovolila milostivě všem ženám na statku zaměstnaným vejít do salonu a pokochat se pohledem na dáry, které Ježíšek přinesl jedinému jejich synkovi.

Uprostřed salonu stál veliký — až ke stropu sahající smrček, obalený cukrovím a svíčkami a na stole třpytily se zlaté hodinky, prstýnek, obrázkové knížky, hračky a také tam stál párek lakovaných, krásně teplou kožešinkou vyložených botiček.

Statkářka zatočila nějakou kličkou a — hle — lahodná hudba se ozvala — až ženy překvapením ruce spínaly a štastné jako opojené tou krásou odcházely do svých brlohů.

DO RAKVIČKY.

Těžko se žilo Veronice Čídové a jejím pěti dětem od té chvíle, co zlá pakostnice porazila jejího muže na lože. Lámala ho a mořila tak dlouho, až mu ruce i nohy ochromila a všecku mužnou sílu z něho vyssála . .

Na ní, na Čídové, ležela nyní celá starost. Sama svýma rukama musila živit i muže, sehnat hrst trávy pro mlsnou kozu i nějaké sousto pro hejnečko housat . . Potýkala se statečně s tím těžkým životem, nenaříkala, nebědovala a nic muži nevyčítala . . Naopak, těšila jeho i sebe, co nevidět, že bude líp, jen dva, tři roky ještě, co se protlukou, děti že povyrostou a pomohou se živit . . „Pak bude vyhráno! Pak se nám uleví,” povzbuzovala se sama, když už už klesala pod břemennem . . Nepřestala doufat a dlouho chodila s jasným okem a vzpřímenou hlavou jako vítěz nad tou psotou životní. —

Pojednou však počala věseti hlavu . .

„Co je vám, Veruno, chodíte nějak uplakaná,” optala se jí jednou sousedka. Jindy si jí všimla selka, u níž podělkovala, neboť, kdekdo konečně viděl, že

Čídová se náhle ohýbá k zemi pod nějakým novým, přetěžkým křížem.

„Nic mi není. Co by mi bylo?” zahávala baráčnice, tajila hrozný strach, bála se nahlas vyslovit, co ji lekalo a trápilo, modlila se, aby Bůh odvrátil od ní, čeho se tak bojí — ale všechno marně. Den ode dne jasněji viděla, že nejmenší její dítě — její Verunka — bude mrzáčkem.

„Pane Ježíši! Pane Ježíši!” spínala kloubovité prsty a tiskla k sobě zmozolené, tvrdé dlaně, dívajíc se dítěti na jeho tenké, točité nožky i nadmuté bříško a líbajíc jeho nepoměrně velkou, vodnatou hlavičku. Už se neštěstí ani tajit nedalo, už se i jiné ženy všímaly, i jí radily, co má dělat, v čem dítě koupat, jak je zavinnovat a krmit, aby z toho vyrostlo. Všecko poslechla, na sluníčko je vynášela, do písku posazovala, v mateřídoušce koupala, ale holčička ani po dvou letech nepostavila se na nožičky a nepromluvila ani jedno sladké slovíčko — „má—ma.”

A toto neštěstí mučilo ji nejvíce. Dítě stalo se jí strašným břemenem, novou přítěží, kterou s lehkým srdcem nésti nedovedla. Smutná, zlomená, usouzená, vlekla se životem. „Ne — už se mi lépe nepovede,” myslívala si a zdálo se jí, že všecka nadějná radost jí zhasla a neutěšená, smutná tma že ji obklopuje. Dítě zůstane mrzáčkem, bude mít doma mrzáky dva a do smrti bude se musit na ně do úpadu dřít . . .

„Do smrti?” kmitla se jí náhle hlavou otázka jako blesk, když se opět jednou vlekla s pole k smutnému domovu; koš trávy ohýbal a tlačil ji na hřbetě, dítě mrzáček v náručí vpředu táhlo ji k zemi. Těžce s tím dvojím břemenem stoupala ke vsi do příkrého kopce, pootevřenými ústy vyrážel krátce, prudce horký dech, čelo její perlilo se potem a na nepřirozeně tlustém krku nabíhaly jí krví modravé žíly jako provázky. Hlad, únava i žízeň ji mučily, bosé nohy jako olověné tálala těžkopádně za sebou, a ruce s dítětem chvěly se jí slabostí a únavou. A tu po prvé vynořila se jí v té duševní tmě otázka: „Což, nebylo by lepší pro tebe, kdyby si toho mrzáčka Pán Bůh vzal?” Lekla se až hříšného nápadu, ale už se ho nezbavila. Ba, naopak, ta nenadálá myšlenka jako hříbeček utkvěla jí v hlavě a chtěj nechtěj musila se s ní stále obírat. Časem se s ní i smířila, že se jí ani hříšnou nezdála, zalíbila si v ní, a uznávala, že by Bůh pomohl nejen jí — ale i tomu dítěti. „Co tu na ně čeká? Mrzák a k tomu chudý mrzák na světě! Na obtíž jiným lidem i sám sobě. Opravdu bylo by nejlíp, kdyby si Verunku Pán Bůh k sobě zavolal.”

„Kdyby Pán Bůh tohle dítě vzal, to by vám, milá Čídová, věřte mi, tuze posloužil,” utvrzovala ji nevědomky i selka, když si rozvinuté dítě zblízka prohlédla.

„To dítě vám nevyroste,“ prohlásil konečně i lékař, když mu je matka ukázala, „může vás ještě dlouho potrápit, ale zárodek smrti přineslo si na svět.“

Ano, Verunka umře, musí umřít, pan doktor to řekl, a potom čím dřív se tak stane, tím bude líp pro ni — matku — pro otce a pro všechny. Všichni u Čídů si oddychnou, rozjasní se opět v jejich světničce, ubude práce i starosti . . . Co se má stát, ať se stane hned . . . Smrt přijde jako vykoupení, vysvobození z pout a okovů . . .

Mrzáček jako by tušil, že padá všem za obtíž, pomalu chřadl, vadl, a když koncem března roztál sníh a jaro vracelo se do našeho kraje, když otevírala se země a volala opět dělné ruce do práce, když už se lekala Čídová, co opět zkusí, co se natahá s dítětem po polích a lukách, Verunka tiše v kolébce vydychla naposled . . .

A ku podivu, když se Čídová zahleděla na malou, bílou mrtvolku svého dítěte, jak leží tiše a bezvládně v proutěném košíčku, nejen že nepocítila radost z vyplněného, tajného přání, ale její srdce, bídou scvrklé, starostmi okoralé, jako pupen mízou počalo náhle bobtnat, nabíhat citem, nalévat se ryzí láskou mateřskou, až hrozilo puknutím . . .

„Můj mučedníčku malý, můj broučku ubohý,“ rozplakala se náhle, svezla se před mrtvou dcerkou na kolena a vášnivě líbala studené její vrásčité, jako by

stařecké tvářičky. Veliká lítost jako příval zaplavila celou matčinu bytost, slzy jako hráchy valily se jí z očí a neznámá dosud divoká bolest drásala jí srdce. Svědomí bičovalo výcitkami, a zdálo se jí, jako by slyšela pojednou mluvit dcerku: „Ty, ano, ty, matka moje, přála sis moji smrt, volala's ji na mne tak dlouho, až přivolala . . .“ Čídová vyčítala si necitelnost, napsala ji všecka tvrdá slova, kterými mrtvé dítě někdy zahrnovala, obviňovala se, že s ním dost něžně nejednala, až ji sousedky musily kárat a okřikovat.

„Nevyvádějte, Čídová,“ napomenula ji i hospodyně, která držela Verunku při krku na rukou, přišla se teď na dítě podívat a přinesla mu bílý rubášek do rakvičky. „Povídám vám, nevyvádějte, ale poděkuju Pánu Bohu, že si mrzáčka k sobě vzal, co by tu naň na světě čekalo? Co dobrého by tu byla Verunka užila? Vystrojte jí pěkný funousek a podřídeťte se vůli Boží.“ —

Ach, funousek! To bylo spásné slovo, kterého Čídová, topící se ve svém hoří, ihned se chopila. Ovšem, to je ta poslední možnost, nahraditi Verunce všechny útrapy a ústřely jejího krátkého života. Tím jedině ji může ještě usmířit, odprosit, ukázat jí, že ji stejně milovala jako ostatní svoje zdravé děti. Výcitky svědomí rázem umlkly, bolest polevila, slzy se zastavily, Čídová se pozvedla a v překotném spěchu počala sháněti pohřeb. Objednala u truhláře rakvičku ne černou nebo barevnou, ale pěkně bílou, lesklou, jakoby z ryzího

stříbra. Hrany dala zvonit, kněze požádala, aby až do stavení přišel mrtvolku vykropit, mládence i družičky pozvala, svíčky i obrázky koupila, až ji muž napomíнал: „Pamatuj se, Veruno, a nepřeháněj. Jsme chudí lidé, copak si o nás ve vsi pomyslí.“

„Ať říkají co chtějí,“ odpověděla tvrdě, „to je poslední, co mohu svému dítěti dát, chci mu všechno vynahradit, v čem jsem se snad prohřešila.“ Strojila při tom Verunku do rubášku s růžovými pentličkami, rakvičku jí měkce vystlala a jak ji tam kladla, pojednou ji napadlo, kvítí nějaké že by v té rakvičce mělo být. „Ano, věnec ji uvije,“ sílila v ní ta myšlenka, „věnec kolem dokola rakvičky, aby v něm dřímal jako andělíček.“

Zalíbil se jí nápad, takže květinový věnec zdál se jí teď nejdůležitějším a že si bez kvítí pohřeb ani představiti nemohla. Ale kde vzít květiny, teď v březnu na vsi, kde jenom tráva na drnu nesměle vystrkuje zelené, ostré špičky, kdy všecky louky jsou ještě šedavé a v lese snad leží ještě sníh... Kde sehnat kvítí na věnec? Za měsíc, za dva, pokvete májové kvítí, kočičí mýdlo, paraplíčka, kohoutky, jako duha zabarví se celý kraj a za chvíli dá se uvít věnec na hodinu cesty dlouhý — ale teď?

V celé vsi je jediné místo, kde by květiny našla, ale tam jí je jistě nedají... Nedají, ale snad prodají? Poprosí i peníze ukáže a snad se ustrnou...

Ve vile zůstává slečna Nosková. Před okny prostírá se jí zahrádka před větry chráněná, na sluneční stranu obrácená, a kolem záhonku zelená se tam buxus, hustý jako kožich, kadeří se myrta, pne se břečtan, plazí se jako provázky dlouhé výhonky barvínu, poseté tuhými, jako navoskovanými lístky. Ach, jak krásný věnec by se z nich uvil do rakve a mládencům na fábory i družičkám do hlav...!

„Zbláznila jsi se?“ lekal se jejího nápadu muž, „ve vile tě vyhodí, ani tě nepředpustí. Nezapomínej, že slečna Nosková ani není naší víry, vysměje se tvé přemrštěné žádosti.“

Ale Čídová přece šla, odhodlaně stiskla elektrický zvonek u vchodu a třaslavým, pláčem zalitým hlasem pokorně přednesla hned u dveří služce úpěnlivou prosbu.

„To musíte k milostivé slečně, ale nevím, má zlatá, jak pochodíte,“ vedla ji dále služka.

Nezvyklá nádhera ještě více tísnila ustrašenou matku. Koberce po zemi tlumily její těžkou chůzi, kliky u dveří se leskly jakoby z ryzího zlata, veliké palmy vyplňovaly všecky rohy a kouty. Tak úzko jí bylo, jako by vcházela do jiného světa... Nohy se pod ní zachvěly, když konečně dostala se až k slečně, sedící v příjemně vytopeném pokoji na měkké lenošce s kočičkou na klíně. Zvedla od nějakého románu pro-

šedivělou hlavu, ostře podívala se na Čídovou a ještě ostřejí se optala: „Co tu chcete?“

„Dítě — mrzáček — Verunka moje mi zemřela,“ vykoktala v největších rozpacích matka a dala se do pláče.

„Aha, přicházíte žebrat, peníze chcete na rakvičku, na hrobeček, ale nic nedám, nikomu nic, protože nejste tu hodni. Kluci lezou mi do zahrady, hází kamenní na střechu, pronásledují micinku, dráždí a štvou pejska, život mi jen otravují.“

„Ne, Bůh je svědek, nikdo z nás, ani já, ani moje děti stéblo vám přes cestu nepřeložily. Nechci peněz, prosím jen o kousek zimostráze pro Verunku na věneček do rakvičky.“

„Nic nedám,“ dupla si nohou pohněvaná slečna.

„Pro Boha prosím, prodejte aspoň,“ znova zaprosila matka a natáhla dlaň, na které matně se leskl stříbrný zlatník, teplý, až horký, jak ho celou cestu v té dlani tiskla.

„Na věnec květiny chcete? Nač je vám třeba věnce?“ tvrdě optala se Nosková.

„Do rakvičky.“

„Bylo by jich škoda.“

„Pro mrtvé dítě.“

„Nač mrtví potřebují kytek? Pochovejte jen dítě bez věnců, darmo by hnily v zemi.“

Zoufalá bolest rve mateřské srdce a dodává mu odvahy, aby se nedalo odbýt. Čídová se nehýbá, zraky její upírají se na okno, zalité sluncem, na kterém v hrncích planou jako krev rudé květy pelargonií. Jaktěživa neviděla květinu takové barvy a krásy a po ničem tak nezatoužila, jako míti alespoň jednu takovou rudou kouli drobných, hezkých kvítků.

„Když mi nemůžete prodat zimostráz, smilujte se a prodejte mi alespoň jeden červený květ s okna, dala bych ho Verunce do ručičky, aby s ním odešla k Pánu Bohu.“

Slečna hněvem se až rozpálila. „Kvetou jen pro radost mých očí, pro potěchu mého srdce a pro okrasu mého příbytku, hle, i po tom by sáhala vaše nenasytňá žádost. Ven, hned ven!“ rozkřikla se prudce.

„Zlatník, celý zlatník vám dám za jediný kvítek.“

„Ven se mi kliďte!“

Sklopila hlavu a zahanbená, pokořená, odcházela. Neviděla na cestu, nepoznávala lidí, které potkávala, nerozuměla hlasům, které na ni mluvily. Jako zbičovaná dovlekla se domů a klesla u rakvičky, která bez zeleně zdála se jí tak hrozně chudá, a znova se rozplakala.

Hlouček dětí, které se přišly s Verunkou rozloučit, křížečkem ji naposled požehnat a obrázek jí do rakvičky položit, bojácně ztichl a ustrašeně naslouchal, jak Čídová si hlasitě naříká.

„Je tvrdá jako kámen, nemá citu s chudým člověkem, ani kvítečku pro tebe neměla, má beruško milá. Kde já, ubohá, jen najdu pro tebe kytičku, z čeho svíju pro tebe věneček . . .“

„Teta, neplačte, prosím vás, neplačte,“ zatahal ji za sukni Frantek Jírovic. V očkách stály kloučkovi sice bohaté slzy, ale přece nemohly utopit oheň, kterým náhle prudce se rozhořely, když zaslechl tetu naříkat.

„Čerstva mi dejte nějaký košík, nemohu vás vidět plakat, přinesu vám kytek pro Verunku, co budete chtít.“

„Františku, kde bys je vzal?“ usmála se chlapci Čídová.

„Malá starost! V „Dolcích“ kvetou petrklíče, vím o nich,“ mávl rukou Frantík.

„Půjdeme s tebou,“ křičely hned ostatní a s jásoitem hrnuly se ze dveří.

„Ten je malý,“ odmítal František proutěný košíček, který mu Čídová podávala, „jen mi dejte ručák, uvidíte, že ho natrhám plný.“

František Jírovic platil sice za největšího uličníka ve vsi, ale srdce jeho bylo ze zlata. Nemohl snést pohled na bolest, na pláč, na zármutek, nesnesl křivdy, mstil bezpráví a trestal urážky vždy a všude po dětském způsobu a rozumu. Slídl po polích i lese a prohlížel keře i koruny stromů, věděl o každém hnázdu ptačím i zralé hrušce a asi před týdnem už objevil žloutkové

koruny petrklíčů, dobývající se úporně na povrch ze suchého listí krovín, jimiž stráň „v Dolcích“ byla porostlá — — — —

Verunka Čídovic měla druhý den pohreb. Její maminka stála u otevřené rakvičky, ale neplakala, nenaříkala, jen se bolestně usmívala a skrze slzy dívala se na svého mrzáčka. Ležel jako andělíček v bílém rubáši, kolem dokola jako slávozář vinul se věnec ze zlatých okolíků petrklíčových, a jeden sírově žlutý, zvláště veliký a krásný petrklíč svírala mrtvá Verunka v zatnuté ručce, aby jím mohla zaklepat na bránu nebes a vejít mezi ostatní andělicky. Nesmírně jemná, sladká vůně vadnoucích primulek šířila se z rakvičky, nikdo nemohl se nasytit pohledu na mrtvé dítě a všechni chválili Čídovou hlasitě: „Hle, jak pěkně je do nebe vystrojena! Jak krásný funousek mu vypravila,“ a slova řinula balsám na všechnu bolest utrápené matky. Utichly v ní všechny výčitky svědomí, mír a pokoj vrátil se její duši.

Frantek vyslídil v lese pod skalou i divoce rostoucí barvínek a přinesl ho celé náručí mládencům i družičkám a když Čídová po pohřbu dávala mu zlatník a děkovala mu, strčil hrdě obě ručky do kapsy u kalhot a pravil: „Copak vás to, teta, napadá! Vždyť jsem kvítí nepřinesl vám, ale Verunce. A kdybyste myslila, vlezl bych teď do vily a potrhal bych tam té nosaté Noskové

co by se dalo a naházel bych někam na hnůj, aby viděla,
že se jí Verunka o to její zelí neprosí."

„Ne, Františku, to nesmíš," zahrozila mu Čídová,
ale rychle se musila obrátit a otřít si fěrtuchem obě
oči . . .

MRTVÉ UCTIVĚ POCHOVÁVATI.

I.

Takové ticho, skromné štěstí usadilo se konečně v nízké chalupě Josefa Stáni a jeho ženy Marie. Dlouho nemohlo nalézti cestu k nim, bloudilo kolem, ukázalo se na chvíli a opět zmizelo na dlouho, až konečně přišlo a teď už neodcházelo . . .

Hned po svatbě jaké to byly zlé časy! Od tmy do tmy — od slunka do slunka plazil se po políčkách Stána se ženou, do úpadu se dřeli, hrubě ani najist času si nepopráli, jen aby zadluženou chalupu z nejhoršího vytrhlí . . . A ještě se vším ani hotovi nebyli, půl vsi, celá dolejší strana za potokem na prach shořela i s jejich chalupou, kůlnou a stodůlkou. Vynesli a vyvedli, pravda, všechn svůj dobytek i nábytek, pár grošů pojistného také dostali, i dobrí lidé se našli a pomáhali, ale přece jen Stána se ženou po každé si vzdychli při vzpomínce na to, jak těžce si tohle nové stavení pořídili. Do dluhů se znova zapletli a rádku let to opět trvalo, mnoho odříkání to stálo, než měli chalupu čistou . . .

Dočkali se však toho, všecko přežili a naplňovalo je hrドostí, když si vzpomněli na vykonané dílo. Už necítili bolesti, zapomněli na tvrdé, krví podlité mozoly,

na všecko odříkání a Stáňa, když v neděli odnesl poslední desítku dluhu do záložny, právem připadal si jako hrdina. „Ať tohleto někdo po mně dokáže,“ řekl toho večera furiantsky v hospodě, „barák dvakrát vyplatit, jednou postavit, děti vychovat, každému být práv, nikomu krejcaru dlužen a to všecko těmahle rukama.“

„Svatá pravda,“ ochotně svědčili sousedé — „toho by nikdo nedokázal, dřít se jako kůň, málo a špatně jist, skoro nespát —“

„Však teď bude jinak,“ těšil se Stáňa a těšila se i jeho žena.

„Hle, děti už i ve škole odrostly, zastanou nás, pomohou a není víc třeba každý groš na dlani třikrát obrátit, než ho vydáme —“ mluvila v důvěrných chvílích s mužem.

„Teď, až krmníka vychováme — neprodáme už ho, ale pěkně zabijeme, vyudíme, a to budou časy.“

„Já také s každým vajíčkem, s každou kapkou smetany a hrudkou másla nepoběhnou do města na trh.“

„Nu, rozhazovat nebudeme, ale jako lidí budeme živí a ne jako žebráci. Musíš si koupit nějaký kloudný šátek na hlavu — hedvábný, jako selky nosí a šaty, abys mohla zase mezi lidí, do kostela.“

„A ty zimní kabát, pěkný, soukenný, ať na to praskne jalovička.“

„Kdepak celá jalovička!“ usmál se Stáňa, „pod stopadesát ji nedám a za to se oblečeme oba jako baroni.“

„I dětem koupíme. Fanda, jen si všimni, jak roste, zrovna kyne před očima, co nevidět a máme nevěstu.“

„Nejprve se jednou bude muset Pepa oženit, tomu předáme chalupu, za dvě tisícovky mu ji pustím, stojí bratru za čtyři, a až se rozhlásí, že naše dcera má dva tisíce věna, pane, to bude ženichů — ichuchů,“ zasmál se štěstím a blahem chalupník . . .

II.

„Což Stáňům, těm je hej, ti už jsou na koni,” počali sousedé pomalu závidět a všímavat si, jak opravdu Stáňová jako by znova rozkvetla.

„Bože, tetka, vy zrovna mládnete,” divili se na potkání, když teď po zimě vycházela jen tak v jupičce a na lehko ke kupci, nebo k hokyni, anebo k sousedce na kousek řeči. Zardívala se blahem a štěstím, říkajíc: „Však jsem už něco zkusila na světě, přejte mi to, ať také užiju lepších časů.”

Ctyřicet roků už jí letos o Hromnicích minulo, ale cítila se teď opravdu mladou a svěží jako nikdy. Život ji těsil, všecko prací a bídou utisknuté veselí probudilo se v ní, těžké starosti odletěly jako černé mraky a za nimi na obzoru jejího života zamodralo se čisté nebe a zasmálo se zlaté sluníčko. Celý skoro rok žila takový klidný, vyrovnaný život, zvykla mu a zamívala si ho.

A tu náhle pozorovali na ní doma změnu.

„Co se asi mámě stalo, že už si nezpívá?” řekl starostlivě jednoho dne Stáňa na poli dětem, „nehněváte ji?”

„Nevíme, tatínku, ani už není tak veselá jako bývala,” odpovídaly tesklivě děti.

Stáňová opravdu chodila se strašnou starostí v hlavě. Hrozná nejistota svírala jí hrdlo a zlé tušení zaplavovalo jí celé nitro.

„Bože, Bože, vždyť to snad ani není možná v mé mém stáří, snad se mylím, ba jistě se mylím,” řekla si chvíli — ale hned v zápětí jako by ji okřikl hlas: „Nemylíš se, pravda je to.” „A co tomu řeknou lidé? Takové velké děti už mám.”

„Jaká hanba? Nejsi poctivou ženou? Nemáš muže?”

Tak se svářily v ní ty hlasy dlouho, a dlouho díval se na ni muž mlčky, čekaje až sama se mu svěří a poví, co ji trápí.

Ale konečně nemohl to už déle vydržet.

„Prosím tě, co je ti, že nespíš, jen vzdycháš, s boku na bok se převaluješ — bolí tě něco?” udeřil jednou na ni náhle v noci, když se probudil a slyšel ženu plakat.

To už věděla jistotu a svěřila se mu, co ji čeká. Ano, čeho se nenadáli, to se stane, co už nečekali — to přijde — chovat zase bude — už to ví jistě. Dítě čeká . . .

„A to je pěkné nadělení,” zaklel Stáňa a vytřeštěl oči do tmy . . . Měsíc nesvítí a ani jedinká hvězdička netřpytila se na zamračené obloze a nedívala se okénkem do světnice. Jen šedivé mraky hnaly ostrý vítr

po obloze a prudce trásl korunami stromů obalenými květem a listem . . .

Stáňová dala se teď do pláče skoro hlasitého.
„Kolíbku už jsi rozsekal a spálili jsme ji, prádýlko už jsem rozdala, z peřinek nadělala jsem polštářů — kde já smutná teď všecko zase seženu?“

„A dřít — znova se dřít budem musit, abychom nové věno našetřili — anebo okrást musíme Pepu s Fandou — takové neštěstí zas, takové neštěstí,“ hořekoval i muž . . .

III.

Příchodem nového dítěte opravdu kamsi do hluboké propasti propadlo se spokojené štěstí Stáňovic. Uletělo kamsi a všem se zdálo, že navždy, že už se nevrátí nikdy. A ten, kdo je zaplašil, vyhnal — ten ležel tiše a klidně, bez starosti a výčitek v košíku na prádlo na lavici u kamen.

Ani ke křtu do kostela s ním otec nešel. „Leda pro blázny lidem,“ příkře to odmítl, když ho babička vyzvala, aby ji alespoň on doprovodil, když už za kmotry nechťejí nikoho požádat. A tak sama donesla kloučka na faru, sama mu i jméno vybrala.

„Tak máte Františka,“ hlásila při návratu matce, ale ta se ani neusmála, jako by se jí to netýkalo.

I potom styděla se ven, mezi lidi vyjít, jen aby se vyhnula jízlivým, uštěpačným a škodolibým řečem, neboť na potkání volali na ni ženské i mužští: „Nu tak, Stáňová, zas máte na koho hospodařit, co?“

„Umíte-li pak ještě chovat?“

Stáňová neodpověděla, ale cítila, to všecko že způsobil ten synek, který už na svět přijíti neměl a přece přišel, okradl ji o její klid, spokojenosť a štěstí,

zmátl všecky plány i rozpočty do budoucna. Hle, otec znova se musí dřít, znova všecko si odpírat, aby i tomuto nejmladšímu nahospodařili věno, jemu všecko budou musit dát, i to, co si chtěli ušetřit na stará kolena, na přilepšenou . . . K vůli němu — nejmladšímu dítěti — musili strádat i starší — Pepa s Fandou.

Pouze jen nejnutnější a ještě s křikem a nerad kupoval jim otec, honil je do práce na panské, aby groš nějaký vydělali a on sám s matkou jako dřív zastával zase všecku práci doma . . .

Tak všichni zanevřeli na toho hoška, který rostl jako ve stínu, bez úsměvu a lásky, bez vlivného slova a něžných pocelů — ale přece rostl a sílil jako na vzdory všem. Úporně křikem a pláčem domáhal se svých práv, pití a jídla a když vyrostl a „na vlastní nohy se postavil“, tu i z domova utíkal, po vsi se toulal, společnost zvířat miloval, s kočkou, psem si hrál, často s nimi jedl, ba i spal, pouze domov, světnice ho netěšila . . .

Zhusta cizí lidé přiváděli Františka domů a žalovali: „Málo chybělo, a byl by se utopil, tak tak, že jsem ho ještě vytáhl za sukénku.“

„Tu ho máte a dejte si přece pozor na něho, jen jako zázrakem nic se mu nestalo — ač jsem jel přes něho párem koní a vozem.“

„Žde vám ho vedu, ale lépe ho vychovávejte, sic vyrostete z něho lotr, už teď hází kamením a není mu

ani celých pět let, málem že nevyrazil naší Ance oko. —“

Stáňová synka hned ještě před lidmi ztrestala, aby je přesvědčila, že dítě dobře vychovává a hlasitě se omlouvala: „Nevím, po kom jenom je, žádné naše dítě nebylo tak zvlčilé, ztrestám ho, biju ho, vadím se a všecko marné. Víc mne nemohl Pán Bůh potrestat, než že mi dal takového nezdaru, život nám všem otrávil, štěstí naše zkazil, ó já nešťastná, já —“ a ulevovala si hořkým pláčem . . .

IV.

V takovém prostředí rostl Frantík. Vycítil jaksi dětským pudem, že ho doma nemají rádi a proto z domova utíkal. Nikdo ho tam nikdy nepohládil, nikdo si s ním nepohrál, nikdo mu píseň nezazpíval, pohádku nevypravoval, ale všem a všude jaksi překážel, zdržoval je, všichni se na něho hrubě obořovali, nadávali mu, tvrdě ho bili a trestali, ba když neposlechl a stále z domova utíkal, venku se toulal, tu ho doma na klíč zamýkali a aby ani oknem utéci nemohl, přivazovali ho ke stolu . . .

Jako v žaláři za nohu ukován, tak seděl Frantík na špinavé podlaze a toužebným zrakem hleděl oknem ven na modré jasné nebe. Sluníčko tam svítilo, ptáci volně poletovali, děti se veselé smály — jen on tu sedí sám á sám jako ve vězení. Chvilí zlostí i lítostí plakal, ale pak vzdorně smračil čelo a prudce trhl provazem. Ne, nepřethrne ho, je to silná šňůra, maminka věší na ni prádlo, a čím víc se Francouz trhá, tím hlouběji se mu zařezavá do nožičky . . . Zoufale se rozhlédl tichou světnici. Zrak stočil se mu ke kamnům, kde celý roj černých much oblétal neumyté mísy a hrnce,

jak je tam maminka po obědě ve spěchu postavila. Plechové lžíce se tam leskly a — i nůž tam svítí. Ach, nůž! Na ten kdyby dosáhl, znamenalo by to svobodu.

Oči od něho nemohl odtrhnouti, obě ručičky po něm vztahoval — ale marně, nedosáhne k němu i když se na bříško položí a jako červík se plazí. Co dělat? Takhle stolem kdyby mohl pohnout, jenom o krok ho od zdi odtáhnout, vyhráno by měl . . .

Jako malý mravenec vítězně zápolí kolikrát s mnohem větším břemenem — tak dal se Frantík s chutí do práce. Neslyšel už hlasy dětské ani ptačí, neviděl slunce ani oblohu, nemyslil na přísnou matku ani otce, ztratil vědomí, času i místa, pot řinul se mu s čela, zoubky zatínaly se do rtů, očka námahou vystupovala mu z důlku, vzdychal a stenal, odpočíval a znova do práce se dával, až konečně pohnul šťastně stolem, odtáhl lavice a pomalounku kousek po kousku posunoval stůl z rohu doprostřed světnice, ještě krok, ještě kousek, ještě píd, malé hnútí jen, a už zavýskl! Nůž ocitl se v jeho ručce a František přeřízl svoje pouto . . .

K večeru, když se Stáňovic vrátili s pole unavení, udření, musili uspořádati pravý hon, než chytili Francku. Děti jim o něm povídely a pomohly jim ho honit. Nevzdal se dříve, dokud uštván a úplně vysílen k zemi nepadl. Stáňa ho domů musil donést a ani si nevšíml, jak chlapci z pravé nožičky dosud visí přeříznutá

šňúra, teprve doma matka, když po přestálém trestu k spánku ho ukládala, všimla si toho a odvázala mu ji . .

Celou noc probděl hoch v horečce, zmítal sebou, křičel, vstával, chtěl utíkat, ale ráno se ztišil a ležel jako zabity. Nespal, ale také nemluvil, nehybal sebou, prsička prudce se mu dmula, namáhavě, sípavě dral se mu krátký dech okoralými rety, tváře pálivy mu jako oheň a oči jako by skleněné hleděly mrtvě ke stropu.

Fanda s Pepou odešli na panské a otec s matkou zamkli dveře a šli na vlastní pole.

Sám a sám zůstal doma František — ale dnes ne provaz — nybrž zlá nemoc nějaká poutala ho k loži. Ručičku nemohl pozvednout, nožičkou nemohl po hnout, hlavičku nemohl obrátit, tak zeslábl náhle a na prsou jako by těžký kámen ležel, dusil ho a tížil, nedovolil mu posadit se na loži a svalit ten kámen s prsou na zem. Snad ho udusí, umačká, v uších mu zase něco hučelo, v krčku mu cosi pískalo, v očích se mu mlhavá kola dělala . . . „Maminko,“ zavolal nevědomky, „mám žízeň . . .“ Ale nic — jen hluboké ticho — němě a nelitostně, necitelně protože mrtvé — leželo kolem . .

V.

Třetího dne František umřel.

„Libě, bez bolesti, sladce usnul,“ vyprávěla o tom Stáňová sousedkám, „na nic si nenaříkal, jen žízeň ho trápila; postavila jsem proto k loži džbánek s vodou, a když jsme se vrátili s pole, už nedýchal, ležel s hubičkou pootevřenou a očkama zakalenýma, skrčený jako ptáček, ke zdi přitlačený, jako by smrti uhýbal, když po něm sahala.“

Tak suše, lhostejně to povídala, jako by se ani o její dítě nejednalo, ba přemáhat se musela, aby nedala na sobě znát, jak ji to těší, jak si zase oddychne a jaké štěstí je vlastně tou smrtí potkalo.

I Stáňa bručel, stěžoval si, co starostí a pochůzkek a jaké zase neočekávané vydání mu ten hoch způsobil. K obvodnímu lékaři musí pro lístek, k starostovi, na faru, k hrobníkovi, truhláři — venku na poli práce volá, čeká a on všeho musí nechat a funus shánět. Ale také jen tak na oko, jen pro jméno, aby se neřeklo si stěžoval.

Když přišel pan doktor a prohlédl mrtvolku, skoro se rozhněval a zle se vadil s rodiči: „Hoch měl

jistě zápal plic a mohlo se mu pomoci, proč jste mne nezavolali?"

„Nevěděli jsme," omlouvali se, „že by to mohlo být k smrti, ani si mnoho nenaříkal, předrží to, myslili jsme si."

„Kdyby se jednalo o tele, o vepře, o dobytče vůbec," ulevoval si lékař už na odchodu, „to se shání pomoc, volá se zvěrolékař — ale dítě? Což je o dítě! Ale to jsou už poměry přímo kanibalské."

Stáňa se ženou i dětmi pokorně mlčeli, neodmlouvali a teprve když odešel, usmáli se radostně. „To věřím," povídala Stáňová. „chytroušek je, chtěl by, jak někomu píchne v boku, už aby ho volal, cestu a léky platil a nač? Kdo má umřít, umře. Umřít konečně musíme všichni a nás František už to má přeskročeno, vystrojíme mu zato pěkný funus."

„Holky se mne ptaly, vezmeme-li družičky a mládence," ozvala se teď Fanda.

„K čemu to," hned v zárodku ten návrh potíral otec, „to věřím, to oni by chtěli zase jednou zadarmo se napít a vytancovat."

„Když umřel Ládíček Nových, Karlíček Mlynářovic, ba i Ančka z pazderny — všichni měli družičky, já sama také byla a tuhle Pepa také šel, co si pomyslí, jinde všude jsme jedli a pili za cizí a sami nic nedáme."

„Ta holka má pravdu," přidala se k Fandě matka, „pomluvili by nás a nestojí to za to."

„To není jen družby a družičky napojit," bránil se ještě otec, ale už na hlase bylo znát, že se vzdává, „to hněd abych také hudbu zjednal, po dvou zlatkách muzikantům vyklopil a ještě je k tomu v hospodě napájel a — pane — muzikanti, ti umějí táhnout — pijí jako bez dna . . ."

„Ať už to stojí co stojí — zahanbit se nedáme," rozhodla teď Stáňová a jakýsi měkký cit rozléval se jí hrudí — to snad láska mateřská náhle se v ní ozvala. — „František přece jen byl také naše dítě, žádné věno už mu nemusíme dát, ničehož nic od nás nebude chtít, vystrojíme mu krásný pohřeb, aby naň ve vsi pamatovali."

„Nu, — jak si přeješ," svolil muž a přípravy pohřební počaly.

VI.

„Smrtelná bába“ — stará Vávrová — dostavila se k Stáňovům jako na zavolanou. Byla uznanou autoritou ve výpravě pohřbů dětských i velkých. Věděla, co se slušelo i patřilo o pohřbu panny, mládence, matky, muže a poradila svědomitě k úplné spokojenosti.

„Tak povězte, co a jak si přejete, kolik chcete na to obětovat?“ počala Vávrová s výslechem.

„Nu, rádi bychom vystrojili pěkný pohřeb —“

„S družičkami?“

„Ano, ano,“ svědčili horlivě.

„Mládenci také mají je provázet?“

„Ovšem, aby byly páry.“

„A hudbu?“

„Také.“

„Kněze a zpěváky až do domu anebo jenom od kostela?“

„O tom jsme ještě nemluvili, to nám nenapadlo.“

„Nevadí, poradím vám, od toho jsem tady. Když byste si tedy přáli, aby pan farář s ministranty a kostelníkem, pan řídící se zpěváky přišli až sem do vsi a k vám

do domu, musíte pro ně zjednat příležitost — a dát knězi i učiteli nejméně po šesti zlatkách, laciněji nejdou, ale je to zato tuze krásné, dojemné, zpívá se v domě i po cestě, ale když máte hudbu, může zahrát muzika v domě nějaký smutný kousek, cestou hraje marše, pan farář s panem řídícím čekají na pohřeb před hřbitovem, doprovodí ho ke hrobu a požádají si po zlatce, nejvýš po dvou... Tak jak chcete?“

Stáňová s mužem podívali se na sebe a chvíli mlčeli. To stačilo Vávrové, poznala, na čem je a hned pokračovala:

„Kněze až do domu brát je zbytečnost, přepjatost, to jen sedlácí si mohou dovolit.“

„Také si myslím,“ radostně svědčil Stáňa.

„Nic zbytečného a přepjatého nehceme,“ svědčila i Stáňová, „ale přece zas, aby nás lidí nepomluvili.“

„A to Bůh chrán a uchovej,“ rozpalovala se Vávrová, „když já to mám na starosti, spolehněte na mne, žádné zbytečné výlohy nedělám, ale jen co musí být. Tak se obleče, Stáňová, musíme spolu do města.“

„A co tam?“

„No — pohřební parádu přece nakoupit — zde nedostanete ani věnec, ani bílé fábory mládencům, ani pentle na křížek a lucerny, chlapeček v rakvi musí být jako andělíček v bílém rubáši, vy s Fandou potřebujete smutek, alespoň černý šátek na hlavu, jedna

družička musí být bílá pod závojem, ta ponese atlasový polštáříček se zlomenou svící, k zahradníkovi musíme pro kousky myrty nebo rozmarýny. Fanda doma tady mezitím všecko vydrhne a umyje. Pepa přiveze s kravkama forku písku z lomu a rozhází se po zápraží až na ves, umete dvůr a hnůj i močůvku postele čistou slamou, a vy, Stáňo, skočte k truhláři, bude už mít raken hotovou až na barvu, tak že vzkazuji, aby byla stříbrná a s krajkou, potom se stavte na faře a ve škole, u kostelníka objednejte zvonění a u hrobníka hrob."

„A což hudba?“ starala se Fanda.

„Mlč a neskákej mi do řeči,“ okřikla ji Vávrová, „nejssem hotova s řečí — však já na nic nezapomenu.“

„To je taková prostořeká žába, musíte jí to odpuštít,“ omlouvala ji hned Stáňová trnouc strachem, aby se bába nerozhněvala a neopustila je, co by si bez ní počali?

„Tak tedy hudbu si vyjednáte u Krejčíka — osm mužů i s bubnem — a pak můžete do hospody — hněv na stranu — do „nové hospody“ — musíte a ne „na starou“, ač vím, že tam nechodíte, ale v nové hospodě mají sál a na staré nic, tam zamluvte pro dvanáct páru oběd — on šenkýř už ví — dávají se páry se křenem a pivem.“

Tak komandovala bába Vávrová, všichni ji uctivě, ba skoro zbožně poslouchali a navlas rozkazy její také splnili.

VII.

Mačkaje úmrtní lístek v ruce, stál Stáňa toho dne odpoledne ve farní kanceláři. Všechno už oběhal, i malé hrany už zvonky odcinkaly, jenom faráře nechal si až naposledy.

„Tak pouze výkrop si přejete?“ optal se ho kněz.

„Ano, výkropek jenom bych prosil u hrobečku, aby to mnoho nestálo, jsme chudí lidé, na ruce živi.“

„A v kolik hodin přijdete?“

„Pan učitel myslí kolem osmi abychom tu byli, než bude po mši svaté, aby sem znova nahoru nemusil a školy nezanedbal.“

„Nebude to brzy? — Máte sem od vás dobrou půl hodiny.“

„I nebude — kdepak brzy v osm hodin — to my jsme ranní ptáci, vstáváme časně, ve čtyři už býváme vzhůru.“

„Dobrá tedy — ale ne abyste nás pak nechali čekat, máme s panem řídícím ještě jiné povinnosti —“

„Bez starosti, v osm hodin jsme zde jako na koni.“

Když se vrátil domů, šila u okna Vávrová s brejlemi na nose z tylu šerpy, věnec z umělých květin

ležel na posteli, světnicí voněla vadnoucí rozmarýna, a Stáňová s dcerou pozorně poslouchaly. Vávrová je poučovala, jak si mají o pohřbu zítra počínat a hlavně jak mají plakat. „Lidé si všeho všimnou a potom buď pochválí nebo i pomluví. Zvláště vy, Stáňová, jako matka už zde ve světnici a hlavně potom na hřbitově musíte hezky hlasitě volat nad rakví: můj zlatý holoubku, proč jsi mi uletěl? mé kuřátko drahé, kam jsi mi odešlo? můj mučedníčku malý, proč jsi mne opustil? všichni ať mi pomrou, jen ty kdybys mi zůstal — ty — mé nejdražší a nejhodnější dítě.“

Stáňové se až srdce třáslo lítostí a jak babičku poslouchala, slzy jako bohatý hráč padaly jí po tváři, tak ji to dojalo.

„Jenom, maminko, jestli si to budete všecko pamatoval?“ bála se Fanda, které se to také velice líbilo.

„I bude, dceruško, žádná starost, až uvidí rakev, kněze, lidí, uslyší zvony, hudbu a zpěv, doveďte to právě tak, jako to uměla tetka Nová nad Ládíčkem, kterou celá ves chválila, jak si pěkně vedla.“

„Ruce, maminko, musíte roztáhnout, na rakev padnout, já vás budu chytat a zvedat, jako jsem to o pohřbu Nových viděla,“ radila dcerka.

„Také se pamatuji,“ vzpomínala si teď i sama Stáňová, „jak Novačka chtěla i do hrobu skočit, muž ji držel vší silou, ona se mu drala z náruče a křičela:

pusťte mne, pusťte mne za mým drahým dítětem, co já si tu bez něho počnu! Celý hřbitov s ní tenkrát hlasitě plakal, a všichni si libovali, že už dávno se tak nevyplakali jako o tom funuse.“

„Tatínek s Pepou by tu také měli být, aby to slyšeli,“ litovala Fanda, ale vtom otec jako na zavolanou vešel.

„Tak jak jste kde pochodil?“ optala se hned za tepla Vávrová a Stáňa podrobně vypravoval. Babička jen souhlasně hlavou kývala — až teď náhle se zastavila, šít přestala, brejle s nosu stáhla a přísně podívala se na Stáňu: „V osm hodin,“ pravila, „že nás farář čeká?“

„Ano, poručil v osm hodin že musíme být na hřbitově.“

Vávrová vstala a podepřela si boky. Ohněm zasršely jí oči, hněvem tváře se jí zruměnily a ústa stáhla se k jedovatému úsměvu:

„Tak jen ať čeká. K smíchu. V osm hodin se tak holky začnou strojit — bude rád, přijdeme-li v deset. Kdo to kdy slyšel, aby pořádný pohřeb konal se ráno v osm hodin. To bychom už byli snad po devíti doma a co dělat do poledne? Přece se sluší a patří, aby hudba odvedla mládence a pannu rovnou do hospody a k obědu.“

„To snad abych se vrátil a řekl mu to, on i řídící, oba tuze mi kladli na srdce, aby to jistě nejdéle v osm bylo, že mají pak ještě jiné povinnosti.“

„A to by stálo za to! Pohřeb jde především! Však oni neutekou a ozvou-li se, nebudeme také mlčet a nebojte se, farář se hádat nebude, něco vám sice řekne, až mu ponesete zlatku, ale vy mu odpovězte, že na chudého si každý troufá, kdyby umřel boháč, že by mu nebylo zatěžko čekat třeba do poledne, ostatně že to tak nenecháte, že si postěžujete v novinách a uvidíte, jak hned zkrotne . . .”

Stáňovi se ulehčilo. „Zaplat Pán Bůh,” řekl si v duchu, „ta Vávrová je přece jen tuze šikovná ženská, jako advokát dovede člověku poradit” — svlékl se ze svátečních šatů a šel za Pepou poklízet kravky.

VIII.

Jako na trní přešlapovali kolem kostela farář s řídícím. Zpěváčkové a ministranti hráli si venku na honěnou, na pasáka, na barvy, všecky hry už vystřídali a pohřeb nešel.

„Osmička už dávno jela — pomalu bude devět a oni nejdou,” stěžoval si pan řídící.

„To máte náš lid! Třikrát jsem mu řekl: určete si sám hodinu, zařídím se podle toho, ale tu hodinu pak dodržte.”

„Jsou — bohužel — ve všem tak nepřesní, i děti posílají mi do školy jako stádo, některé přijdou už v sedm, jiné teprve kolem devíti, ne a ne zvyknouti je pořádku.”

V tu dobu už družičky byly hotovy s ranním úklidem, myly se, česaly, vlasy si rozpouštěly a vytahovaly z nich papírky. Mladenci leštili si boty — pouze Vašek Rubesů plným tryskem jel ještě pro fůru řízků — aby odpoledne měl pokoj.

Pomalu scházeli se u Stáňů i lidé. Ve velké světnici na dlouhé lavici pokryté bílým ubrusem ve stříbrném papírem polepené rakvi a s věnečkem na hlavě ležel

František. Levé očko měl pootevřené jako by pošilhával, kdo všechno přistupuje k rakvi a klade do ní obrázek. Čelíčko mírně vraštíl a nosík trochu nakrčoval, jako by mu bylo nepříjemné, že lidé štětičkou z klasů stříkají mu svěcenou vodu do tváří. Hudebníci stáli venku na dvoře a ti jediní hartusili, aby se šlo, že už je hnedle deset.

„Počkejte ještě, nemám tu pára,“ úpěnlivě prosila síra jedna družička upjatě hledíc do vsi ke statku Ruběšovic.

„Už se může jít,“ vydychla konečně. To v té chvíli vyřítil se ze vrat Váša a uháněl sem. Družička se šerpou šla už naproti; v zubech sice svírala špendlík, ale přece se neubránila, aby mu neřekla: „že už konečně jdeš — všecko k vůli tobě čeká.“

Uvnitř pokynula Vávrová, a Stáňa s Pepou vzali víko, aby je dali na rakev. Hlasitý pláč se ozval, to Stáňová s Fandou se rozplakaly přesně podle návodu, ale svého slova rozumět nebylo, protože hned také na dvoře vpadla hudba. Hrála „Loučení, loučení“ tak dojemně, že všichni poslouchali raději muziku, než Stáňovou. Než se dohrálo, už vynesli dva mládenci rakev — na dvoře položili ji na máry a stará Vávrová hned seřazovala průvod. Napřed křížek, za ním děti, pak šest párů s hudbou v čele, hoši se šerpami — družičky s věnečky, po nich sama a sama bílá družička s polštářem — pak rakev nesená druhou polovinou

zjednaných mládenců a dívek. Konečně šla Stáňová s mužem a Fanda s Pepou. Bylo smluveno, že Stáňová omdlí na hřbitově a proto už teď kráčela jako by zlomená.

„Hle, tu to sebral, sotva se vleče,“ upozorňovaly se ženy, kráčející v průvodu za rakví ...

Vyšli ven do šírych polí ... Zvuky smutečního pochodu zatřepetaly se pod modrou oblohou a doletely až na hřbitov k farnímu chrámu.

„Už jdou,“ jako jedněmi ústy řekl řídící a kněz.

„Už konečně jdou,“ vykřikla kostelnice na zvonici.

„Už jdou,“ přiběhli ministranti se zpěváčky.

„Je to dost, že už jdou,“ mrzutě zabručel hrobník, a kněz odešel do sakristie obléci obřadní roucho.

„Mají muziku,“ poznamenal zlostně kostelník, podávaje faráři štolu s pluvialem, „ale s námi budou smlouvat na krev — ani nás do domu nechtěli. Farář neodpověděl a sáhl po brevíři ... Potom, když už i kostelní okna řinčela pod pádnými údery bubeníka, vyšel ven a před hřbitovními vraty se zpěváky vsunul se do průvodu. Pan řídící zapíval, kněz vykropil rakev i hrob a tichým hlasem řekl před sebe: „Tak pochovejte ho.“

Kritická chvíle, nejdůležitější okamžik se přiblížil.

IX.

Stáňová až dosud šla za rakví i stála u ní celá v sebe zhroucená, podpírána s jedné strany mužem a s druhé Fandou. Vzdychala jen a na sucho plakala do bílého šátku, kterým si chvílemi utírala upocené tváře.

Ale teď všemi jako by projela elektrická jiskra.

Čtyři mládenci chopili se provazů, hrobník se sehnul, aby vytáhl tyče pod rakví podložené, účastníci pohřbu natahovali krky a stavěli se na špičky a Stáňová jako bodnutá rychle ohrnovala si svrchní sukni, aby se neumazala, a s výkřikem: „neberte mi ho, synáčka mého malého,” svezla se na kolena do hlíny a oběma rukama vrhla se na rakev vznášející se nad hrobem.

„Maminko, maminko, pamatujte se,” volala Fanda, Stáňa ji od rakve odtrhoval, na věži rozplakaly se zvonky, hudba několik kroků odtud spustila „Kde domov můj?” — ale všecko překřikuje, nade vším vítězí zoufalý hlas: „Pro Krista Pána, ne, ještě ne, nespouštějte se,” — leč rakev už pozvolna klesá níž a níž na dno hrobové.

„Počkejte! Zpátky! Nahoru rakev vytáhněte,” křičí matka a všichni myslíme, že je to výron ryzí bolesti mateřské, hraničící se šílenstvím, bolesti, jež nechce se poddat a chápati neúprosnou skutečnost — nutnost rozloučit se s dítětem, a nikdo se proto nechystá rakev znova z hrobu vyzdvihnouti, naopak hoši pustili konce provazů, hrobník je vytáhl a stočil do klubka, už i první hrudky země hází kněz na rakev — když náhle zvedla Stáňová hlavu a zlostně vykřikla: „Muži, věnec!”

Všechno po tom slově kolem utichlo. Hudba dohrála, zvony umlkly, kněz se domodil . . .

Ach ano — věnec! V tom rozčilení a v těch starostech, aby všecko dobré provedli, nikdo nevpomněl na věnec z umělých květin přibitý na víko rakve, pouze ona — matka — hleděla stále naň a čekala, kdy on — její muž, který sám věnec přibíjel a jediný věděl, kde a jak oba hřebíky otočit, aby to dlouho netrvalo, kdy tedy už po věnci sáhne a sejme ho s víka . . . A zatím hle — už chystají se rakev spustiti, už ji zvedají, ba už ji i spouští a on nic — nehýbe se — „hlupák, hlupák, na všecko zapomene!” spílala mu v duchu, tím zuřivěji plakala, scénu protahovala myslíc, že se přece dovtípí, vzpomene si. Ale marné všecko! Není pomoci, musí to říci, ani Fanda, ani Pepa si toho nevšímají, jako slepí jsou a na věnec už padá hlína, šustí v jeho květech a listech, nic nezbývá, musí to

říci a vykřikla proto to spasné slovo: „muži, věnec!“

A Stáňa se ihned vzpamatoval. „Počkat — počkat,“ poručil i ruku napřáhl tak velitelsky, že už ani dlaň se nehnula a ani hrudka země nepadla na rakev. „Toho věnce by bylo škoda zaházet, ten si vezmeme, ten musí přijít nahoru, navrch hrobu,“ neopatrně ve zmatku prozrazoval část rodinné porady . . .

Hrobník rovnýma nohami skočil do hrobu, bruče: „máte to říct včas,“ a olupoval Františkovi rakev o jedinou a poslední ozdobu . . .

* * *

„Měla jste tam být, nebylo by se to přihodilo,“ žalovala pak po pohřbu Stáňová babičce Vávrové, která jen průvod vypravila ze vsi a pak zůstala doma u Stáňů hlídat stavení a uvařit jim kávu . . .

„A copak se vlastně stalo?“ zvědavě ptala se babka, „vždyť už jsem mluvila se sousedkami a všem se to hrozně líbilo, krásně, tuze krásně a příkladně prý jste si vedla, už aspoň dobrou půli roku takový pohřeb prý osada neviděla . . .“

Stáňová se zardívala tou chválou jako pivoňka a Fanda za ni pověděla, co a jak se stalo. „Tatínek málem by nám to byl spletl, na věnec zapomněl a už ho hlínou zahazovali, mohli jsme teď kupovat nový

o dušičkách,“ a zálibným zrakem hleděla na pestré kvítí věnce, které vykonalo svou povinnost a které Fanda sama přinesla zpět ze hřbitova a opatrně uložila zase prozatím na postel.

V hospodě točily se páry až do půlnoci.

Druhého dne k večeru, když Stáňa vše vyrovnal, i účet v hostinci, seděl sám se ženou a počítali, co je stál pohřeb.

„Je to krvavý peníz — skoro dvě stovky,“ povzdychl si žena — „ale ať, přece jen nás měl Pán Bůh rád a velké štěstí nás i naše děti potkalo, že si toho chlapce vzal. Můžeme směle říci, že o dva tisíce jsme bohatší.“

„To jsme.“

A oba — otec i matka — opět po dlouhé době blaženě se spolu a na sebe usmáli.

MARTIN SRNA.

I.

Maminko, prosím vás, rozsvíte už lampičku," nesmělým hláskem zaprosil pokorně Martínek. Seděl na okně a teskným zrakem díval se za mizícím světlem k západu, ozářenému dosud červenými, ohnivými růžemi. Utekly sem před tmou, která se až dosud ukryvala pod postelí, pak v koutě pod stolem a za kamny. Nyní však vylézala ze svých skrýší a roztahovala se celou světničkou. Na zemi seděl a hrál si hošik, ale tma ho zahnala na lavici, s lavice na stůl ho vytlačila a nyní až sem na samé okno před ni uprchla a hle, i sem po něm černýma rukama sahá.

„Maminko, pěkně vás prosím, roužněte," znovu se proto rozprosil, tiskna ustrašenou tvářičku na opocené, vlhké sklo. Slzami se zaléval a úzkostí se podbarvoval jeho hlas. „Ach, kdyby mne okno pustilo, utekl bych za sluníčkem," říkal si v duchu. Ale okénko kloučka nepustí. Je pevně hřebíky zatlučené, pilinami dole zasypané a mechem ucpané. Tma ve světnici ustavičně houstne, roste a k oknu se tlačí. Martínka tiskne, dusí, jako ve skřipci svírá. Plamenné růže na západě pohasly, rozplynuly se v dlouhý ohnivý pruh, který nestačí tmy zapudit — pouze maminka

ted může a umí. Škrtne sirkou, plamének se rozhoří, posadí se na zčernalý knot lampy, a tmy, jako když bičem práske, bojácně hned zalezou nazpět pod postel a pod stůl.

„Copak mě, maminko, neslyšíte?“ skoro zouflale zaúplo dítě.

„Bože, je to kříž s tím chlapcem,“ řekla si víc pro sebe než nahlas baráčnice Srnová. Seděla na nízké stoličce, plný klín bramborů měla, škrábala je pilně starou plechovou lžící a házela pak do hrnce s vodou. „Počkej jenom, Martínu, ještě mám asi pět bramborů, oškrábnu je, ruce si otřu a světlíčko udělám.“

„Já bych počkal, tuze rád bych počkal — jenom poručte také tmě, aby sem za mnou na okno nelezla.“

Matka se usmála, pohlédla na hrnec a když viděla, že je plný, vstala, setřásla na opálku slupky, otřela si rychle ruce o zástěru a rozsvítila na zdi visící lampa.

Jako úhoř sjel s okna Martínek a utíkal k světlu a k matce.

„Je celý po mně,“ potvrdila si sama sobě znova Srnová a vzpomněla si živě na své vzdálené dětství, jak i ona bávala se potmě — „ale takový strašpytel jsem přece nebyla“ — ujišťovala sama sebe, hledíc starostlivě na jediné dítě — Martínska. Ten stál u ní s dřevěným koničkem v ruce, s hlavičkou k lampě pozdvíženou a očka zářila mu radostí jako dvě modré hvězdičky.

„Už máme světlíčko, už máme světlíčko,“ liboval si radostně. Hned celý ožil, všecka tíšeň a bázeň s něho spadla, smích usedl mu na rty, červeň vrátila se do tváří a zrovna chtěl poprosit maminku o písničku, když venku na zápraží ozvaly se kroky.

„Tatínek jde,“ zajásalo dítě a skočilo ke dveřím — ale ne dál než ke dveřím.

„Nu, Martínu, otevři dveře a běž tatínkovi naproti,“ pobízela jej matka.

„Je tam tma,“ odpověděl hoch a dveří se ani nedotekl, jako by se bál, otevře-li, že škaredá tma vevalí se dovnitř a pohltí ho.

Těžké kroky unavených nohou zněly na síní, ale teprve když Srna otevřel dveře, skočil k němu jeho synek s hlasitým voláním: „Tatínu! Tatínu!“

Domkář Srna pracoval „na panském“ po celý rok — od šesti do šesti každodenně — a udřen, unaven a často mrzut vracíval se domů. I dnes zima mu byla, hlad měl a všechny údy ho bolely. Nejmilejším požitkem mu bylo, po práci — před večeří — nacpat si dýmku, svalit se na lavici a „srovnat si kosti“, jak říkával tomu krátkému odpočinku. I teď cestou těsil se na ten požitek. Zuje si boty, svlékne těžký kabát, složí ho, dá si ho pod hlavu, a jak je dlouhý, natáhne se na lavici... Maně sáhl v kapse po měchuřině s tabákem. Ale byla prázdná a scvrklá.

„Martínu, doběhni mi pro tabáček,” poroučí tedy Srna hned ve dveřích a podává chlapci peníze, „je to korunka, neztrat ji a přines dobře nazpátek.”

Ale co to? Martínek stojí a ručičku po lesklém penízi nenatahuje, po čepici se neshání, kabátek si neobléká — nehýbe se ale stojí jako kamenný.

„Dnes ne, tatínu, dnes už ne” — náhle povídá — „ale až ráno, až bude bílý den, všecko vám přinesu,” a roztrásl se po celém tělíčku strachem.

Srna byl jinak velice dobrý člověk, ale v té chvíli zlost ho posedla. Celý den se plahočí, do úpadu pracuje a hle — vlastní dítě nechce mu nyní posloužiti. Sám aby se na patě obrátil a do krámků hnhal utýrané nohy svoje . . . Sám musí mlčet a nesmí pánu odmlouvat a hle vlastní jeho krev — klouček jako palec, před něho se postaví a řekne si „ne”.

„A já ti dám, že ne,” rozkřikl se náhle Srna. Neopanoval v sobě přívály zlosti, hráze se protrhla a tichou světničkou rozlehly se kletby a láni: „Aha, už se zas bojíš! Náves je plná kluků ještě — ty se držíš máminy sukňě. Povídám, půjdeš ke kupci.”

„Tatínu, když já se tolik bojím,” odpověděl hoch a smrtelně zbledl, neboť věděl, co se teď stane.

Srna nadzdvihl vestu a na břichu rozpínal si kožený pásek. Prsty se mu chvěly, a leskla ohlazená přezka jako by se nechtěla dát rozepnout, unikala těm kloubovitým prstům.

„Tak tedy nepůjdeš? Ty mi budeš odmlouvat?” hučel mezitím víc pro sebe otec a jako hada odvijel si s boku dlouhý, kožený pásek, přeložil ho na půl a už se sypaly rány . . .

„Je tam tma, tatínu, je tam tma a já se bojím,” křičelo dítě a bezbranné ručky spínalo proti otci.

„Ale, muži!” hlesla teď matka.

„Mlč!” zuřivě rozkřikl se otec, „to by bylo, abych z kluka strach nevyhnal, abych ho nepřemohl, nezlamil — poroste to s ním — čím dál bude hůř,” a šlehal po zádech a po ručíčkách.

„Půjdeš?” optal se náhle a čekal, že jistě chlapec teď dá se do křiku a slibovati bude hory, doly —

Ale Martínek jako malý mučedníček tupž — bez hlesu přijímal rány a odpovídal stejně:

„Ach, tatínu, umru raději, ale nepůjdu do tmy.”

Odpor rozdráždil teď Srnu. Držel ocelovou přezku až dosud ve dlani, ale teď popotáhl pásek a přezka zaleskla se na jeho konci, mihala se vzduchem jako jiskra, opisujíc bílé čáry a na tělíčku zanechávajíc bolestné, rudé rány.

Chlapec nejdříve klesl na kolena, ba až na zem před otcem celý se položil, ale na otázku, která s ranami se mísla: „půjdeš?” „půjdeš nebo ne?” ani slovíčkem neodpovídal.

„Dost!“ vykřikla najednou Srnová a skočila muži do rány. Žena s matkou se v ní ozvaly a zabránily dalšímu týrání.

Ale Srna sehnul se k zemi, popadl zbitého synka za ramínko, vyhodil ho ze dveří do tmavé, černé síně a zapráskl dvéře.

Vyzuřen, vysílen, beze slova teď ulehlo si na lavici a tváří obrátil se ke zdi.

Na síni dal se však hošík náhle do tak zoufalého křiku, že matka celá ustrašená vyběhla tam za ním a nesouc ho zpět ke světlu v náručí — naříkala: „Ještě z toho něco dostat může — nějakou psotnou křeč — anebo nemoc padoucí — Pán Bůh ráč chránit.“

II.

Jako květina byl malý Martin Srna. Slunce, světlo a teplo bylo jeho živlem — v něm cítil se šťastným a blaženým. Hřál se na sluníčku a jeho duše byla plná světla, veselí a radosti, zpíval si písničky, hrál si, nebylo milejšího kloučka nad Srnovic Martínka. Něžný a jemný, pleť měl běloučkou, vlásky plavé a kučeravé, „ty můj kvítečku drahý,“ nejraději říkala mu matka, líbajíc ho v růžové rty.

Ale ve tmě jako by vadl a hynul. Jako vůně vyprchal z něho rázem všechno veselí a strach zahalil ho svými perutěmi. Tváře mu pobledly — a srdíčko jako kladívko rychle mu tlouklo v boku. Za celý svět nebyl by se odvážil vydati se sám přes práh a přinésti večer mamince třeba jen několik loučí, složených v suchu pod okapem baráku.

Rodiče čekali, že s přibývajícími lety ubude tohoto strachu, ale nedočkali se, ba naopak s Martínkem rostl i jeho strach, takže konečně bál se i ve dne, a nechtěl být doma sám. Když otec s matkou odcházeli do práce a synka zamkli doma, už mu nestačila společnost dřevěného koníka, ale musili s ním zavřít i pejska

s kočičkou a Martínek prosil, aby i slepičky, husičky a kravičku přivedli k němu do světnice.

„Pověz mi přece, Martínu zlatý, čeho se tak bojíš?“ ptala se jednou v důvěrné chvíli svého děcka Srnová.

„Ach, maminko zlatá,“ vzal ji synek okolo krku, přitulul se k ní celým něžným tělísčkem a vypravoval: „Všeho se bojím, ale nebál bych se, kdyby to mluvilo. Ale já se bojím ticha, toho mlčení se bojím. Všecko kolem mne, jak jsem sám, oživne, chodi, točí se, hýbá, ale mlčí to a nemluví. Dokud u mne jste a já u vás, zadívám-li se na obrázek, hle, má ten svatý v černém rámečku pokoj, usmívá se jen a hezky hledí na mne. Ale jak paty z domova vytáhnete, jak branka klapne a kroky vaše ztichnou, už ten svatý počne očima svítit, rukama kývat, sem a tam se hýbat pod sklem, jakoby hledal skulinu, kterou by se z rámu dostal ven. Nedívám se tedy na obrázek, třeba na stůl se podívám, teď vidím ve stolní desce jen dva součky malé, ale jak jsem sám, už ty součky se mění a točí jak pár lidských očí, bílý stůl je jako čtyřohá tvář a tuhle ta trhlina se otvírá jako ústa. Z podlahy i dřevěného stropu hledí na mne plno očí, stolice i lavice poskakují na svých dřevěných nohách, postele neohrabaně lezou, kamna se kývají, všecko na mne padá, po mně sahá, tlačí se na mne a valí, já jsem tu sám a sám, jakpak se nemám bát?“

„A teď ničeho nevidíš?“ optala se ustrašená matka po zpovědi synově.

„Ne, maminko, ničehož nic. Jakmile někdo přijde, hned je konec. Svatí za sklem ztuhnou, součky přestanou se dívat, stolice se usadí, všecko je najednou tiché a pokojné.“

„A což venku, jsi-li sám?“

„Ach, tam je ještě hůře,“ vzdychl chlapec, „tam, kde vy vidíte věž s kostelem, tam vidím obra s napřaženou rukou, věžní báň jako zaťatá pěst mi hrozí, stromy místo větví mají prsty a drápy, stodoly a chalupy šklebí se na mne jako protivné obludy.“

„Nešťastné, nešťastné dítě,“ naříkala matka, a tiskla Martínka k srdci, kde mu bylo nejvolněji. Potom brala ho všude sebou, baráček zůstával osírelým a rodiče radostně pozdravili chvíli, kdy se Martínkovi otevřela škola. Přestali synka tlouci, „protože je to všecko marné,“ jak vysvětloval otec hned ve škole panu učitelovi, „chlapec se bojí a tu bázeň jsem v něm přelomit nemohl, žije v něm a roste s ním.“

„A co jste s ním všecko dělal?“ optal se ho pan učitel.

„Co bych s ním mohl jiného dělat — tloukl jsem ho.“

„Jiného nic?“

„Jak to? Co jiného mohl jsem si počít?“ zmaten tázal se otec.

„Lékaře byste se měl optat“ — radil učitel — „snad je dítě choré, slabých nervů, snad by poradil studenou lázní je utužit, lépe je živit.“

„Aby se mi lidé vysmáli! Pro smích bych jim byl,“ dурдил se Srna. — „K lékaři chodíme s nohou zlomenou anebo s rukou přeraženou, ale ne s hochem zdra-vým. Optá se mi: tak, Srno, co schází tomu pískleti? A já bych musel říci: poníženě prosím, milostpane, nic mu neschází, jenom strach má, všeho se bojí a ani minutku nechce zůstat sám. Jistě by se mi vysmál pan doktor a s ním všichni moudří lidé.“

Pan učitel dále Srnu nepřemlouval. Posadil si jeho kloučka do první lavice a pilně ho pozoroval rok — dvě léta — ustavičně, ale nezmoudřel z něho. Jako svadlý sedí klučík v lavičce, počítá-li se anebo píše, ale rázem procítá a ožije, čte-li se anebo vypravuje.

Pan učitel povídá pohádku. Všechny děti poslouchají, ale žádné ne tolik, jako Srnovic Martínek. Poslouchají nejen jeho uši, ale i jeho oči, které z jamek vystupují a podivným ohněm září, jeho ústa, která se dychtivostí pootevřají, ba poslouchá i jeho nosík, jehož jemné chřípí se chvěje, i jeho krček, který se natahuje, i jeho ručky, které se zatínají, zalamují a spínají . . .

Pan učitel už dávno dopověděl na příklad v dějepisu o krvavé bitvě nějaké, teď opakuje, zkouší žáčky

vyvolává. Volá i Srnu, ale Srna jako hluchý sedí dál a neslyší, jde až k němu, ale Srna ho nevidí. Celá třída se směje. „Srno, Srno, probud' se!“ volá ho zpět do života pan učitel, za ramínko ho drží a třepe jím jako pápěrkou. Klouček se zvolna probouzí: Slyší jak z veliké dálky do lomozu bitevního padá náhle jeho jméno. Meče se kříží, až jiskry lítají, koně dupou a řehrají, prapory vlajou, krev potůčkem teče, ranění naříkají a vtom kdosi volá: Srno, Srno! — Vřava bitevní hned tichne, vzdaluje se, válečný ruch a šum slabne, zato hned blíží se a sílí volání: „Srno, Srno!“, „Srna už zas nedává pozor,“ dochází trpělivost panu učiteli — „opíše desetkrát: mám dávat ve škole pozor,“ a více si žáka nevšímá a nemůže také, protože má ve třídě ještě osmdesát jiných žáčků a těch nelze k vůli jednomu zkracovat . . .

A tak vychodil mladý Srna školu, s bídou naučil se psat, z počtu ani sečítání nepochopil, své bázně se nezbavil. Ale zato celý nový pohádkový svět odnášel si s sebou do života.

A život ho nešetřil. „Takový klacek,“ mluvil o něm zlostně otec, „nebude se přece věčně povaloval doma, k učení se nehodí, ale dobytek miluje — pasákem tedy budeš,“ rozhodl a sám mu vyhledal službu u sedláka.

III.

Miláčkem pasáků a pasaček stal se malý Srna. Jeho sláva rostla a ze tří obcí honila se stáda až na naše hranice pouze k vůli pohádkám malého Sny. I on cítil se šťastným v novém svém povolání, nebot nebyl nikdy sám. I v noci líhal na palandě ve stáji spolu se starším čeledínem, s párem koní a dlouhou řadou hovězího dobytka. Ráno, sotva děvečky podojily krávy, už pasaček je od žlabů odvazoval, pytel s krajícem chleba vzal si pod paždí, řezanou hůlku s píšťalou na konci do ruky a vyháněl. Dobytek tajemně mlčel, ale zato fantasie Srnova horečně pracovala. Viděl v něm zakleté prince, bytosti, stížené kletbou a trestem, na čas pouze proměněné ve skot, a čekal každé chvíle, že některý kus ze stáda se promění, vykrikne, on — Srna — že ho něčím náhle vysvobodí, vykoupí... Celé děje si o jalůvkách a ovečkách vymýšlel a spřádal, jež pak vyprávěl úžaslým soudruhům jako hotové události. Všichni věděli, že Srna lže, nic z toho, co povídá, že není pravdou, jeho dobytek že není očarovaný, nic že mu v noci nevypravuje, že si to jen Srna všecko vymýší — ale přece podléhali všichni kouzlu toho

vypravování, stýskalo se jim po něm a sotva že na lada přihnalí, už slézali se k Srnovi a škemrali o pohádku.

Hoch pozvedl svoje tiché modré oči a upřel je před sebe. A kam se podíval, plno divných bytostí hned kolem sebe viděl. Zahleděl se dolů k řece, kde ranní páry vystupovaly a ztrácely se nad posečenými lukami. Všichni viděli pouhé mlhy, ale jediný Martínek hleděl — hleděl — oči vnitřním žárem se mu rozhorčovaly — rostly a on viděl vodní výly s vlajícími šaty průsvitnými, laškující, jak v měkkých objetích nesou duše utopenců...

K černému lesu jindy se podíval — aj! Z korun stromů hledělo naň plno tváří vrásčitých, vousatých, kmeny v těla — větve v ruce se měnily — to lesní muži sněm tam drželi...

Hlavu k nebi pozdvihl — naznak si ulehla plující mračna chvíli pozoroval a už to nebyla mračna — ohromné pluky vojska to byly, táhnoucí na daleké výpravy, celé lodstvo to bylo, plující s napjatými plachtami do ohnivých moří, ostrovy to byly pohyblivé, se zlatými zámkyni...

Nikdo ani nedutal, pouze Srna mluvil o tom, co vidí. Jako by z knihy četl — tak hleděl před sebe do prázdná a plynne vypravoval. Někdy i prstíčkem před sebe ukázal, nožkou dupl, hlas změnil, zesílil nebo stlumil, smíchem se rozesmál, a zase pláčem rozplakal a posluchačstvo s ním...

Jak seděl na bílém kameni, nějakém bludném balvanu, nebo na vysoké, zelené mezi, ostatní pasáci poléhali kolem jako jeho tělesná stráž a dívky husopasky usedly opodál, sukénky přetáhly přes bosé nožky, ruce sepjaly, hlavičku přikrčily a naslouchaly. Srna vládl jimi. Chtěl-li, přimrazil je, že nikdo za boha by se nehnul a z kola nevykročil. Zuby jim hrůzou jekaly, tělícka v klubíčko se svíjela . . . Ale chtěl-li, hrdiny z nich udělal. Oheň odvahy z očí jim sršel, síla do výše je vymršťovala, smělost výkřiky z hrdla vyrážela, ruce v pěsti se zatínaly, zuby zlostí skřípaly, holemi bojovně o zem tloukli, biči vyzývavě práskali.

V jeho pohádkách žilo plno draků, hadů, ještěrů, pavouků, žab a potvor všelijakých, ohromných a ohyzdných, zlých a nebezpečných. Srna podrobně popisoval jejich tlamy zubaté i jejich drápy barvy měňavé. Ale v jeho pohádkách žili také obři, velcí, silní ale dobrí, malí, ale potouchlí trpaslíci, škaredé babice i krásné princezny, ale nešťastné a zakleté . . .

Do jiného, cizího světa ulétal Srna a unášel tam sebou i svoje posluchače. Zlatí ptáci tam zpívali, květiny duhových barev tam zářily, medová jablka na stromech rostla . . . Husy mohly ozobat třeba majorán a astry v panské zahradě, krávy spást ozim a zatoulat se do lesní mýtě, nikdo jich neviděl, nikdo nešel jich zavrátit . . . Děti bídňě pásly, stížnosti se množily, škody rostly, dva býci se jednou potrkali,

až si rohy zuráželi, jalovice nohu si zlomila a bylo nutno ji porazit, několik ztracených husí našlo se ve voze potulných cikánů . . . Co se to děje? Čím to, že tak bídňě se letos pase? Vyptávali se sedláci a vyšetřovali, až vyšetřili, tím že je vinen on, Martínek Srnů . . . Hned na místě ho vyhnal hospodář a vzkázal rodičům, že dítě mají budiž k ničemu, sám že za nic nestojí a ještě jiné kazí. Že by se slušelo a patřilo našupat mu bičem a vyhnat z něho všecky ty kloupé pohádky, protože už není dítětem . . .

Po celou zimu chodil nyní syn s otcem do práce na panské a tu se otec na vlastní oči přesvědčil, že se jeho synek pro selskou práci vskutku nehodí. Odvykl mu sice tresty i domluvami vyprávět pohádky, vštípil přesvědčení, že je to hanba na tak velikéhoocha, mluvit jako dítě. — Martínek mlčel — mlčel — styděl se promluvit a stal se z něho člověk-nemluva.

„Co si s tebou počnem?“ naříkali rodiče, „přece nemůžem tě nechat ležet, s námi být ustavičně nemůžeš, umřeme a co bude z tebe? Do továrny tedy musíš — tam najdeš plno lidí — ale mlčet musíš — budeš-li zas vyváděti klouposti a vyprávěti jiným, co tvé oči vidí a tvoje uši slyší — bit budeš jako žito — za blázny jiným jsi a my s tebou.“ Tak naříkali a domlouvali rodiče, když jejich syn po jaře dal se zapsat do práce v blízkém cukrovaru.

IV.

Casem z Martínka stal se Martin, vysoký, štíhlý hoch, s tváří přibledlou a pletí neobyčejně jemnou. Celý jeho zjev dýchal přímo snivou něžností, podajné a měkké jeho vlasy přirozeně kadeřily se mu nad vysokým čelem a v malebných prstencích padaly mu po skráních a šíjí, zvláště oči měl zvláštní, modré a hluboké jako jezero, zářivé jako hvězdy a při tom tak mírné, čisté a důvěřivé jako beránek. „Má blouznivé oči,“ říkalo se o něm.

A ty oči také nejvíce otce drázdily a popuzovaly. Měl rád svého syna, ale nenáviděl na něm všecku jemnost a křehkost, to, že je jako „panské dítě“. Přál si mít syna osmahlého, obhroublého, tělesného siláka, který by nevynikal takovým bláznovstvím, jako je vyprávění pohádek, ale zato tělesnou silou, odvahou a smělostí, který by už sám se nebál, ale jehož by se báli urazit jiní. Dlouho se těšil, že i ze svého synka vychová přece „člověka k světu“ — ale nejvíce mu v té činnosti výchovné překážely právě ty synovy oči. Zadíval se jimi na rozhněvaného otce takovým tklivým, srdcelomným pohledem, jako hledí lapené ptáče

anebo zraněná laň, a starý Srna toho pohledu nesnesl — sklopil oči, odvrátil se a nemohl víc se dotknout — udeřit ať slovem nebo prutem to podivné dítě. Proto nejvíce na synu svém nenáviděl právě jeho třpytné, záreplné oči, které ho odzbrojovaly.

Bá i sám Martin počal postupem času nenávidět na sobě i v sobě to, co ho činilo tak půvabně krásným.

Viděl ostatní hochy a porovnával je sám se sebou. Viděl je odvážné, ohnivé a smělé, slyšel jak se chlubí výpravami, jež v noci podnikali do sadů, kde předčasně zralý hrušky a jablka, nebo do zahrad, kde kvetl bez a voněly růže. Jak jim záviděl a jak toužil se jim vyrovnat! Tajil proto všemožně svoji vrozenou bázeň a zakrýval ji vymýšleným hrdinstvím, chlubě se, kde on v noci byl a co na své toulce černým lesem vykonal. O lesních pannách mluvil, které ukryt v mlází viděl tančit čaravný tanec uprostřed na zelené mýti, o příšerném rejí světlusek, který pozoroval z vrbového kroví každého večera, o sýčkovi, houkajícím o půlnoci na hřebenu staré kostnice — ale lež, nestoudná, hanebná lež to všecko bylo, lež, za kterou se styděl v hlininách své jemné duše. Za celý svět nebyl by se v noci hnul ze světnice, ve které spal společně s rodiči proto jen poskvrňoval svoje ústa lží, aby nějak zastřel dětinský strach — za který se teď v jinošském věku počínal sám stydět, jako se lidé v tom věku stydí za jakoukoli

vadu tělesnou, za to, že jsou hrbatí, nebo pihovatí, že jsou chromí nebo šilhaví.

„At bych byl jakýkoli,“ rouhal se Martin v duchu — „třeba mrzák — jen kdybych se nebál,“ a pokoušel se vší silou přemoci svoji chorobu — bezdůvodný strach, který s prvním šerem vkrádal se mu vždycky do duše. Násilím otevřal oči, když matka shasla s poslední ulehla, i na loži usedla a upřeně hleděl oknem do měsíčné noci, snaže se vidět pouze koruny stromů, ploty zahrad, střechy domů a stodol — ale marně. Jen oči otevřel, už probouzel se v jeho duši jako spící netvor — strach, vztyčil hlavu, vstával, rostl, celou duši vyplňoval, stromy nabývaly bizzarní formy strašlivých draků, okna domků měnila se v černé, vyhaslé oči, dvěře a vrata v bezzubá ústa, štíty v sinalé tváře, větříček zavál, větve se zakolébaly a rázem všecko kolem začalo se hýbat, točit, kývat, blížit se a Martin neodolal — jako zlomen klesl na postel a přes hlavu stáhl si těžkou peřinu . . .

Rok, dvě léta dařilo se Srnovi klamati svoje soudury, ale konečně pravda vyšla jako olej na povrch. „Srna lže, až se mu od úst kouří, baba člověk, protože s námi neodvážil se jít do lesa v noci ukrást máji, ani ji zasadit,“ správně usoudila chasa a Martin ve lži postižený a usvědčený se vzdal a nebránil se. Trpně mlčel, ale našel si jinou útěchu a tou byla — četba. Jako posedlý počal se shánět po knihách, nestačily mu

všecky kalendáře v celé vsi, nosil si knihy i ze školy i z fary. Ale podivno, čím více četl, tím větší hlad v duši cítil . . .

Četl, ale ne jako obyčejný čtenář čítá. Martin s knihou splynul. Vtělil se do všech osob, o kterých kniha jednala. V ní radoval se s radujícími, plakal s plačícími. Polodětské, polomužné jeho zraky, čím déle nad knihou se skláněl, tím více se rozhořovaly, tím větší požár jeho nitro zachvacoval, šířil se, zrakem šlehal, ohněm v žilách se proháněl. Otec mohl mluvit, matka mohla prosit, venku vichr mohl zuřit, celý svět se mohl zbořit, Martin skloněný nad knihou neviděl a neslyšel. Teprve až dočetl, vzduchl a zvolna se vracel z jiných světů do střízlivé skutečnosti.

Dlouho mu to otec trpěl. „Však on se kluk těch knížek nabaží, přejedí se mu,“ říkal si v duchu a netrpělivě čekal, až synek přestane si knížek všímat a počne se chápout večer něčeho užitečnějšího, třeba pomůže otci koště z březových prutů zavázat, nebo louč naštípat, kosu naklepat nebo nůž naostřit . . .

Ale obrat dlouho nepřicházel. Ba naopak, starý Srna zjistil, že si Martin i sám za své peníze knihy kupuje . . . Takové bláznovství . . . !

„To už přestává všecko,“ řekl si otec a rozhodl se zakročit. Když Martin jednou, jak se z továrny vrátil, zase sahal po knize, skočil po ní otec, vytrhl mu ji z ruky a hodil ji — do kamen.

Jako raněný bolestně zalkal mladý Srna, vrhl se k plotně a holou rukou do plamenů sahal po pokladu.

„Ruku ti přerazím — vytáhneš-li ji,“ zahrozil otec.

„Proč mi bráníte číst?“ vyčítavě optal se syn.

„To není pro tebe.“

„A co je pro mne?“

„Práce.“

„Pracuji v továrně.“

„Pracuj i doma. Šetři, abys měl za tři — nevyhazuj peněz za zbytečnosti.“

„Nepiji ani nekouřím.“

„Pij a kuř a ani slovem ti nezazlím.“

A tak přestal být Martin Srna čtenářem. Bál se otce, bál se o knihy, když i druhou a třetí mu otec spálil.

Sedal tedy večer jako večer při otci s nějakou prací v ruce — nemluvný, zadumaný, o tom přemýšleje, co v knihách byl četl, rozjímal a ku podivu — v jeho hlavě rodila se touha také napsat takovou povídku nějakou — smutnou — ve které on — Martin — by vystupoval. Celý svůj život chtěl napsat, všecko, co vidí a slyší o stromech a květech, o ptácích a zvířatech, o zemi i vodě, o lidech i strojích . . .

Ale jen jednou pokusil se sehnat kus papíru a tužku, usednout za stůl a psát, když otec znovu se rozkřikl: „zas už nějakou hloupostí si začínáš?“ a jedním hma-

tem shrábl papír, smačkal ho v hrubých prstech a hodil do kouta . . . „pro tebe je kladivo, lopata, sekera a motyka a ne takové hlupoty,“ doložil vážně a důrazně.

„Dítě, dítě, kdypak ty asi dostaneš rozum!“ křížovala se zarmoucená matka.

Martin sklopil hlavu, víčky zakryl zaslzené oči a vzdal se znova bez jediného slova odporu.

Tak už nic jiného mu nezbývalo, než vymýšlet a zase vzpomínat krásné povídky, těšit se jimi sám a sám, vymýšlet si nové písničky, skládat si k nim notu, svoje touhy nesplněné odívat v podivná a přepekná slova a věty, jež mu napadaly. Hrát si s nimi v duchu jako s panenkami, převlíkat je, chovat — rozbíjet a pak plakat nad jejich mrtvolkami . . .

IV.

Nepříjemný, chladný srpnový večer halil ve své závoje celou továrnu. Po nebi honil vítr čáry černých mračen — hvězdy za nimi se vynořovaly a ztrácely — jako by se chodily dívat na Srnu, sedícího s nočním hlídačem na lavičce před budkou domovníkovou.

„Nu a vidíte“ — končil hlídač svoji historii o tom, jak přišel v továrně k úrazu — „měl jsem ve správní radě dobrého známého, ten se za mne přimluvil a páni mě nevypudili, ale hlídačem mě udělali, hlídám teď noc po noci haldy uhlí, koksů, vápna, kupy pražců, travers a kolejnic a je mi teď líp jednorukému, než obě ruce majícímu, líp a pohodlněji si chleba vyděláám. Říkám, že člověk neví, k čemu je i neštěstí dobré. Ale je čas se rozejít. Za pět minut musím jít hvízdat deset — páni chodí z kasina a nebylo by radno, aby nás tu zastihli — až po půlnoci, k ránu zajdu k vám pod střechu, ukážete mi to vaše zařízení a povím vám, jak lze osidlit kontrolní hodiny — pomáhat si musíme, někdy byste mohl i za mne hodiny odpískat“. — S tím se rozloučili.

Martin vešel dovnitř. Srdce mu bušilo a zrovna proletěl přízemím kolem odstředivek, aby už byl u postele — nad níž se kmital na minimum stažený plynový plamének. Neslyšel, jak mu chrupají a praskají pod nohama krystalky cukru, drobné jako písek, nevšiml si, že mu noha ujela na rozžvýkaném tabáku, jejž tu některý z dělníků, když všecku „sílu“ z něho už byl vyssál, na zem pohodil — utíkal k světlu a když k němu jako k spáse doběhl, jedním hmatem otočil kohoutek — plyn zasršel a plamen se rozhořel. Do něho zahleděl se Srna . . . Jako žlutý motýlek na květu — tak pěkně seděl a chvěl se ten ohnivý půlměsíček na konci rozčísнутé mosazné trubky. Viděl, jak vysršují z hořáku jemné částečky svítiplynu, mění se v modravý pruh, zapalují se a ve žlutém okraji teprve se spalují, hoří a svítí . . . „Hasící granáty pařížské“, přečetl si v záři toho světla nápis na skleněných báních a hlavou kmitl se mu návod, co má s nimi učinit při vzniku požáru. „Ach, kéž by hořelo,“ vstala náhle v jeho duši silná, ale sobecká touha. Vykřikl by, dvůr by ožil, továrna by se naplnila lidmi — nebyl by sám . . . Zraky jeho se odtrhly od světa a proletěly prostorami fabriky, jakoby pátraly, nemíhá-li se někde kadeřavými plameny zákeřný požár . . . Znal dokonale vnitřek té ohromné budovy ve všech koutech, ale pouze ve dne, anebo v kampani, v plné záři elektrického osvětlení, kdy jako slunce veliká lampa oblouková, zavěšená až

pod samým krovem, polévala shora mléčným světlem svým celé zařízení tovární. A kam nemohly proniknouti její zářné paprsky, v koutech, výklencích, různých přístavbách a chodbách, tam všude rozvěsili drobné žárovky, takže nikde ani v odlehlych místech nebylo jindy stínu a tmy... Ale teď! —

Lože hlídky hasičské bylo tak umístěno, že Srna mohl přehlédnouti rázem všecky stanice cukrovaru a on tedy viděl, jak všecko dnes tone, topí se zrovna v polotmě, kontury všeho rozplývají se, mizí a on víc pamětí než zrakem poznává jednotlivé předměty. Jako ohromné obludy šedají se před ním oblé hřbety vákuí a odpařovacích těles, všecky pečlivě obalené isolační látkou, jejich stěny jsou prolomené, opatřené jako očima pozorovacími, kulatými okénky s tlustými, broušenými skly, teploměry a manometry...

Dále za nimi otevírala se veliká strojovna. Srna znal stroje i jejich účel. Přesně věděl, která z těch pump táhne vodu, která tlačí štávu, která těžké syraby zvedá do závratných výší a vrhá je pak do tmavých reservoirů, aby se v nich odpočaly, uzrály tam v klidu a tajemný proces krystalisační, aby zplodil v nich to, po čem zde všecko dychtí a lační — jemný, cukrový písek... Znal mohutný stroj parní, který táhne „páter“, i ten, který jako běhoun ve mlýně v závratný vír uvádí řezačky... Ležely tu klidně teď jako mrtvé, jenom šedé, miniem natřené roury týčily se nad ně,

ústice buď v jiných opět rourách anebo nádobách... I u nich jako lampičky u paty kříže kmitalo se neklidné světlíčko plynové a kolem něho příšerné stíny vlály a poletovaly jako jemná křídla ohromných netopýrů. Matná, jakoby chorá zář padala tu s jedné strany na řadu difusérů, na saturacní nádoby naproti, zavadila o kalilisy a ztrácela se, hynula, umírala na schodišti, vedoucím vzhůru do věže...

Až sem na ty schody přiběhl tak ustrašený pohled Martinův. I to si jasně uvědomil, kam asi ta spirála železných schodů vede. Do věže, do filtrační věže. — A oči jeho už jako by se procházely všemi místnostmi té věže. Poznával tam litinové nádobky, plné rourek a rour jako pištal varhanových, mosazné kohouty se leskly, pára syčela, prudký zápach vápenného mléka šířil se kolem...

Na těžkých, železných, uzamčených dveřích spočinuly dále zraky Srnovy a dvěře v té chvíli jakoby byly z průhledného křišťálu.

„Tam leží půdy tovární, magaciny,“ šeptl si Martin a jako vymlácené zrní na sýpce, přeházené, převáte, do figury srovnáné, lopatou uplácané, koštětem metené, tak tam kolem masivních pilířů ve třech patrech nad sebou vrší se haldy nažloutlého cukru. „Krásné zboží,“ slyší znova Martin chválit odporného žida, jako ho slyšel před časem, když na půdách plnil pytle a agent přijel přijímat prodanou partii cukru. Slyšel,

jak žid chrupe ty krystalky jako písek v zubech, do hrstě je nabírá, k nosu je dává, proti světlu prohlíží a zase velebí ...

Vtom vlasy hrůzou se mu zježily a on leknutím se zachvěl. Zaslechl podivný šum. — Teď přestal, ale v zápětí hned zase se opakoval.

Co je to?

Srna nedovede si to vysvětlit, protože dosud nikdy nebyl v noci v továrně a neslyšel, jak ona po celodenní práci usíná. Neví, když topiči po šesté večer v kotelně zatáhnou páru a zahrabou oheň na roštach, že chladnou roury, srázejí se a zkracují. Tu zazvoní šroub v ložisku, tam pára sražená ve vodu s hlukem a náhle padá s výše dutou rourou k zemi. Jako živá plna zvuku, plná šelestu, plna podivných, přitlumených, neurčitých tónů jako ze spaní by mluvila — tak neklidně spí továrna.

Ted vlna větru narazila na tvrdé sklo ve vysokém oknu, roztríštila se o ně, až sklo v železné kostře zaráchotilo. Plamének se pohnul, stíny se rozevlály — oknem spatřil Martin v nedaleké zahradě ředitelově vážně kolébat se koruny stromů, jako by těžkými hlavami kývaly a až k samému oknu dosahovaly svými větvemi.

„Sahají po mně,“ zaúpěl Srna, vrhl se na postel a jako by se štítem kryl, přetáhl si přes hlavu těžkou houni. Horký pot vyvstal na něm a v zápětí hned mrazení ho roztráslo. Zajektal zuby tak hlasitě, že sám se toho zvuku zalekl. Kdesi skřiplo cosi.

„Co to bylo?“ vytřeštil rázem zavřené oči, odhodil houni a jako bodnut posadil se na loži. A hrůza — strašná a nikdy před tím nepocítěná se ho zmocnila.

Hle — celá továrna hýbe se a vstává.

To nejsou vakua, ta klidná tělesa, ležící pokorně až na samé zemi, ale jako rodina slonní vstávají teď, místo ohnutých rour pružné choboty nosní — valí se nemotorně, těžkopádně k němu. Řada centrifug, veliký prsten difuserů, kalolisy na roztažených nohách kovových, po schodech dolů s věže řítí se celá saturace, stroje mávají svými setrvačníky, písty a táhly, z kotelný tlačí se sem ohromné, špinavé pláště kotlů, z každého kouta vylézá jiný netvor, cizí, neznámý, nikdy dosud ani v pohádkách neviděný, všecko to dokola se hýbe, točí, klaní, padá a vstává, zdi pod tou tíhou se prohýbají, střecha do výše se vydouvá ...

„Uteč! Prchni!“ volá všecko na Srnu — ale ten sedí jako zkamenělý a křečovité svírá pelest posteče, zraky podlévají se mu krví a v tom zmatku náhle zjevuje se mu všecko, co viděl a slyšel o továrně ...

Ach — tam vynášíjí z laboratoře starého Pánka, obě ruce má vatou a charpiovým obinadem omotané, jako k šermu uchystané, snad chce znova pustit se do křížku se strojem, který mu právě všecky prsty rozdrtil ... Tamhle, přes okraj reservoiru — číslo pět má ta prokletá nádoba — vyčuhuje zoufalá tvář. Kriste! To je ten hoch, co v epileptickém záchvatu

beze slova výkřiku spadl do vřelé štávy cukrové a uvařil, doslova se v ní uvařil... Řemeny teď jakoby zašelestily. Srna podíval se ke stropu a tam železné soukolí transmisí jako dravec v ocelových zubech drží Mařku Perných, zástěra, sukně, dlouhý pletenec černých vlasů — to vše současně se navijí na lesklý hřídel, bílé, nahé tělo lidské příšerně svítí do tmy a dvě zoufalé oči jako zapadající hvězdy němou prosbou upírají se naň...

A to všecko se děje v němém, strašlivém tichu, beze slova nářku, bez zaúpění šílené bolesti. Pouze on — Srna — chce vzkříknout — po pomoci volat — ale jeho hrůzou jako oprátkou sešněrované hrdlo nevdává slova — ale jen děsné jakési zachroptění...

Vtom s hlasitým sykotem unikla kdesi pára. Našla si patrně v těsnění někde skulinu a vyrazila, jako by had zasyčel. A rázem všecky roury plynové, parní, vodní — celá jejich spleť jako by se odpoutala od zdí a stropu, jako by ohromné klubko navinutých hadů se rozplýtalo, syčelo, hlavy týčilo, rozeklanými jazyky kmitalo... Kam Srna pohlédl, všecko přelévalo se v jiné tvary životné, fantasticky příšerné, všecko sem k jeho loží se hrnulo, ruce po něm natahovalo, oči upíralo, zuby cenilo...

„Uteč! Prchni!” řvalo to v ohromném chaosu na Martina a ten přikrčen — lože se pustil — couval — ustupoval — nevěděl, pouze jeden jediný krok a že

za ním otevírá se příkré schodiště, spojující varní síň přímo s místností, kde v šíleném letu odstředivek jindy se vytáčí, zbavují syrobu a vysouší se cukrové krystalky.

Jediný krůček jen nazad...

Srna učinil ten nešťastný krok, a výkřik jak ostrý nůž prořízl ticho továrny. — — —

VII.

Jednoruký hlídač na továrním dvoře právě odpískal půlnoc. Vážně a táhle pískal jednotlivé hodiny a když byl právě v polu, zdálo se mu, že z fabriky přiletěl k němu nějaký hlas, cosi jako zoufalé zvolání. Nedal se vyrušit — dopískal klidně dvanáctou a pak teprve pomalým, ospalým krokem zamířil k tovární budově.

„Podívám se, co dělá nový kolega,” myslil si cestou, „popovídáme si hodinku, čas nám rychleji uběhne.” Šoural se zvolna a schválně dupal, aby ho Srna slyšel — ozval se — přiběhl jako bdělý hlídač. Ale nic. Nikdo nikde se ani nehýbal.

Ponocný potouchle se smál a kdyby byl měl obě ruce, jistě by si je byl v té chvíli radostí zamnul. „Toť je mi čistý hlídač” povídal si vesele, „leží jistě na pryčně jako zabity a chrupe spokojeně a bezstarostně. To páni zase na to kápli — myslí si, že kdokoli může být hlídačem a probdít noc. Holenkové — to tak lehce nejde, než si člověk jako šlechtic zvykne na obrácený svět, spát totiž ve dne — a bdít v noci.”

Tak uvažuje ponocný a blíží se k místu, kde nad ložem svítí a syčí plynový plamen.

„Za nos ho vezmu, zatřepu s ním a zavolám: hola, hasiči, vstávej, fabrika ti hoří,” ještě si umiňuje a kráčí teď po špičkách, opatrně, aby se mu žert povedl a v poslední chvíli všecko nepokazil. Ale co to? Postel je prázdná — a na zemi válí se pouze shozená kniha s houní . . .

„Kdepak vězí asi?” diví se ponocný a chvíli čeká — kde ozvou se kroky — „bude asi na obchůzce ve věži někde nebo v jiném pekle.”

Ale nic — jen hrobové ticho rozkládá se kolem, jako by celá továrna byla velikou — velikou hrobkou . . .

„Hola! Hej!” zavolal teď ponocný. Ale leč ani nato vyzvání neodpovídá odnikud lidský hlas — ale za to opakuje ozvěnou celá továrna.

„Že ten chlapík utek,” usuzuje hlídač, vraceje se k východu. Ještě ode dveří zavolal, když však opět nikdo se mu neozval, práskl dveřmi a kráčel do své budky. „Takové to bude,” utvrzoval se ve své domněnce, „zastesklo se chlapíkovi po jeho dívce, přeletzl plot a k ránu se vrátí — ale počkej, pochodíš! Nevíš, co jsou kontrolní hodiny — zrádci jsou to, neošidiš-li je, prozradí na tebe všecko.”

Ponočný byl dobrák a umiňoval si, vrátí-li se Srna přede dnem, že mu z bryndy pomůže, otevře mu hodiny a propichá je na určitých místech, jako by byl hlídač svědomitě hlídal. To lze učinit, protože on nemusí každou hodinu odpískat — kdežto ponocný

musí z budky ven chtěj nechtěj — nikdy neví — nebdí-li u ředitelů, nebo u účetních, nebo u cukrmistrů někdo — panička třeba a neřekne-li ráno — ten ponocný špatně hlídá — nespala jsem a poslouchala, až odpíská jednu, a on ji neodpískal . . .

V těch úvahách dočkal se sice hlídač bílého jitra, ale nedočkal se Srny.

„No — ten si to vypije, nevymluví-li se šikovně,“ uvažoval cestou k domovu, když ráno opouštěl továrnu a se Srnou se neshledal.

V šest hodin jako jindy zahlaholil tovární zvonek, oznamuje počátek práce.

U domovníkovy budky u hlavních vrat zastavil se pan adjunkt, ani nepoděkoval na pozdrav a hned se optal: „Srna už odešel?“

„A — prosím, — nevím, neviděl jsem ho,“ odpověděl domovník.

Mrzut kráčí adjunkt k továrně. Je jist, že se tam s hasičem shledá, řekne mu, přště aby čekal u domovníka, a podal raport, co v noci zpozoroval v továrně. Vůbec, než se ta nová novota s hlídáním vzije, bude třeba ještě v mnohem směru ji doplnit a upravit.

Zvolna loudá se přes dvůr. Ještě cigaretu si zapálí, první modravý obláček z úst vypustil a už slyší zmatený pokřik, z továrny vybíhají dělníci, bledé tváře obracejí k němu a volají mu vstříc: „Honem, pane adjunkte,

Srna se zabil.“ — „Srna leží v centrifízkách pod schody zabity . . .“

„Telefonujte pro lékaře,“ vykřikl adjunkt na domovníka a vrátil se do fabriky — —

V zemském blázinci žije podivný blázen.

Tichý a veselý člověk na slunci a ve společnosti, zádumčivý večer, ale zlý a zuřivý v noci a v samotě. Je to Martin Srna. Našli ho ráno ležet na tvrdých dlaždicích továrny s rukama roztaženýma v úplném bezvědomí. Lékař ho vzkřísil, ale konstatoval těžké otřesení mozku, dal ho dopravit do nemocnice a odtud putoval Srna — do blázince. V samotě a v noci dosud utíká — neboť slyší syčet tisíce v jedno klubko spletených hadů . . . Jeden zdvihá proti němu svoji ďábelskou hlavu, aby ho znova ušklí přímo do srdce.

„Znáš toho hada?“ optá-li se někdo, odpoví Martin: „Znám.“

„Nuže, pověz, jak se jmenuje —“

„Lidé mu říkají — život,“ vykládá blázen.
Blázen?

ŠTĚDROVEČERNÍ SEN.

Jako sněhové vločky rozletěly se krajem ze společného cukrovaru v Hlávkově bílé lístky . . . Byla to vyhláška, že v neděli v deset hodin bude v továrně zápis dělníků a dělnic pro nastávající kampaň. Na hodinu cesty daleko, po všech okolních vesnicích roznesli tovární zřízenci papírky a nalepili je kam mohli a chtěli. Bělaly se u cest, na kmenech stromů i telegrafních tyčích, na rozích domů, na nádraží, na hospodě, i na kostele černalo se na osmerce papíru tučné slovo „zápis“ . . .

V neděli pak u hlavní váhy v továrně bylo živo . . . Asi dvě stě lidí tísnilo se kolem okénka, za kterým u stolečku zapisoval úředník jména mužů, žen a dětí . . .

Když potom v poledne odevzdal v technické kanceláři závodu seznam přihlášených dělníků — zabodal ředitel přísné oči na poslední pořadové číslo a smračil čelo.

„Schází nám letos nejméně osmdesát lidí,“ obrátil se k adjunktovi, „zítra tedy pojedete — a přivedete jich ještě celé sto. — Snažte se získat ty, co už zde anebo jinde v cukrovaru pracovali — tedy dělníky zapracované a teprve v druhé řadě volte nováčky —

u pokladny vyplatí vám peníze a jakmile budete mít partu pohromadě — telegrafujte — oznámím podle toho počátek kampaně —”

Adjunkt se poklonil, v očích mu zasvítilo, když klidným hlasem pronesl: „Nejdéle do týdnu tu s nimi budu . . .”

Těšil se v duchu po každé na tu cestu. Nepojede letos po prvé — pět — šest let už jezdí do toho zvláštního, zapadlého kraje českého. Vidí jej v duchu . . . Všecko je tam takové tlumené, jakoby přikrčené — hory jako by se bály do výše se vypnout, říčky jako by se bály do šířky se rozlít — a údolí jako by se bála do hloubky se propadnout. Návrší porostlé smutnými lesy — po stráních hubená polička — prostoupená křovím a tu a tam vyčuhujícími skalkami — v údolích u potůčků teď na podzim šedé, pokosené louky — jako by pokropené pasoucím se strakatým skotem. Vždy na kus cesty — tlačí a tulí se k sobě hrst chalup — chlévů a stodol a nad nimi šumí koruny starých stromů . . . To Žďár, Boušov, Vlčice, Habří, Štítov, Struhaře krčí se tam k zemi — schovávají se, jako by se hanbily za svou chudobu — pod zelené štěpy . . . Ty vesničky tiché, jako obrázek milý, tálly se teď před duševním zrakem pana adjunkta . . . Těší se na ně a i na ten pobyt v nich. Změna — změna poměrů životních mu kyne alespoň na týden! Zbaví se továrny, rodiny, kraje,

únavné, stále stejné denní práce svojí — toho všeho, co už do omrzení zná . . .

Okřál zrovna při pouhé myšlence, že už zítra vypraví se „verbovat lidi“. Všecka apatie zmizela, jako by šedý prach setřel někdo s jeho duše, tak se v něm rozradovala a rozjiskřila . . .

A jako pan adjunkt se těšil — tak i tam — v tom kraji vzdáleném, těšili se lidé na jeho příjezd.

Rok jako rok vypravoval se od nich zástup lidí na práci do cukrovarů. Jako odjinud chodí na žně, na chmel, do Vídň, do Bavor, do Sas na práci — tak odtud vypravují se na podzim do cukrovarů. Z celého okolí jdou, z Kornatic, Číčova, Lhoty, jdou z Újezda, Vlkova i Lipnice. Jdou nejen podruzi, ale jdou i chalupníci a často jde i synek malého, prodluženého sedláka . . . Nejdou všichni proto, že by je bída tlačila — ale jdou i proto, aby setřásli fadesu života, aby něco viděli a zažili, stále stejná, po celý rok pravidelná práce, je pro mnohého duchamornou a ubíjející . . . I lid zde touží po změně, po dobrodružství, po výjimce, která by potvrzovala a snesitelnějším činila pravidelnost jejich domácího života —

Proto spěchají po žních, aby už už ozimy byly v zemi a brambory ze země a pak dychtivě, nedočkavě čekají, až starosta dostane lístek, přiváže jej k „paličce“, a poše po obci dokola, že se bude „verbovat“ . . .

Ach, jak snadnou práci má pan adjunkt najmout tu sto lidí, které cukrovar potřebuje, zde, v tom kraji zapadlém, zemědělském, kde pouze panský dvůr zjednává na práci a platí z milosti tři, čtyři šestáky . . . Továrna slibuje jim královský plat — zlatku — cestu po dráze jim zaplatí — nocleh a lacinou stravu v kantině jim opatří.

V takovém prostředí tedy najímal pan adjunkt dělníky — muže a hochy. Ženské nechtěl a ony také samy se nehlásily. Jim stačila kratší změna způsobu života — dvakrát — třikrát v roce. To si vyšly na pout na Sv. Horu u Příbramě, do Podsrpu, Klatov anebo Strakonic — šly v létě a když muži odešli, zůstaly radostně doma — mlátily ve stodůlkách — na mlátku — sporé obilíčko — vždy tři, čtyři se spolčily — zbyly-li brambory na poli, dobyly jich a na zádech s polí do sklípka přinesly, něco chrstí a dříví na podpal z lesů přitáhly, listí koze na podstýlku nasušily a když pak chaloupky sněhem zapadly, těšily se na návrat tím dražších ted mužů, synů a milenců . . . Ti vraceli se podle toho, jak se řepy urodilo, někdy už počátkem, někdy až koncem prosince, ale o vánocích jistě už byli vždycky doma a přinášeli s sebou ženám i dětem dárky „štědrého večera” . . .

Takové divné nové, zde nevídané věci s sebou přinášeli, že lidé tu mohli na nich oči nechat.

„Tam u Prahy je všecko onačejsí,” vykládaly si ženské a prohlížely si barvy a vzorky látek, střih zástěr a kabátků, třepení šátků a prolamované okraje vlněných punčoch.

Přinášeli muži ovšem i vydřený a ustřádaný groš, aby z čeho bylo v zimě žít, ale hlavně přinesli sebou hojně látky pro zábavu dlouhých, zimních večerů.

„Cukráři” — tak říkali těm dělníkům cukrovarským — bývali hojně zváni na „hrátky” i k sedlákům — i v hospodách vedli slovo — vykládali o řepě i řízkách — o chrástu a šámě — jak a co se s řepou stane, než se z ní cukr dobude. I tu řepu na ukázku přinesli i tmavý syrub v láhvích, i žlutý, zrněný jako písek sypký cukr. Kolem jej podávali a nabízeli toho ochutnat.

„To šlapem v cukru — v samém cukru — jako vy tady ve zmrzlem sněhu, až to chrupe pod nohami,” vykládal Kalina, který už asi po dvacáté chystal se letos na výpravu a kterému svěřovali se pod ochranu ti, kteří po prvé toužili prodělati kampaň v cukrovaru.

„Nazí lopatami hazíme cukr, jako vy zde žito anebo oves.”

„Nazí?” divili se posluchači.

„Nazí — tak, jak nás pámbů stvořil, tam pracujeme, protože je tam horko jako v peci — horko ve žních je učiněný chládek proti vedru tam — třeba padesát gránů tam bývá.”

„Gránů? Cos to řekl? Jakých gránů?”

„Takových ovšem ne, co tu chodívají s almárkami na zádech,” sebevědomě usmál se Kalina, hrdý na to, že on tomu cizímu slovu rozumí — „to jsou na sklíčku takové černé čárečky a pod nimi teplem se natahuje sloupeček rtuti jako roztavené stříbro — čím větší horko — tím víc se ta stříbrná nitka natáhne a když voda vaří — je těch gránů zrovna sto.”

Tak každý mluvil, často přehnaně a nepřesně — o tom, při čem pracoval. Jeden o vápence, o kamení a koksu, jak horem se to obojí hází do ohnívé pece a dole jak vápno hotové vybírají a odvážejí.

Jiný o kotelně vykládal . . . Deset jich leží v řadě — největší vařící kotel ze vsi je proti nim žalud — takoví obří to jsou — velcí a hrozní — pod nimi stále živý plamen hučí jako v pekle, na vozíkách uhlí se přiváží a pod ně sype — a v nich stále jen voda v páru se přehřívá . . .

O řízkách vyprávěli, o řízkovém vysokém mostě, se kterého se sypou do řízkových jam a v nich se šlapou jako u nás zelí v kadeckách a jimi pak dobytek krmí po celé léto . . .

„A což v řepníku teprve,” honosivě, chlubně volal jiný hlas, „tam jde od rána do večera o život — koně — voli — lidi — železnice — to všecko je tam pohromadě. Pane, tam se nebojí pacholek zvrhnout. Přijede s vozem plným řepy — třicet — pětatřicet centů jí má naloženo — šest opře se nás zády o vůz,

převrhнем ho — vysypem — jako hračku zase postavíme a nic — ani zákolník nevypadne — ani hřebík se na celém voze nehne — všecko je od železa a na šrouby — takové tam mají vozy.”

Nejpodivnější věci však uměli povídатi ti, co pracovali uvnitř — bud na rozsáhlých půdách při plnění pytlů, u „vytáčení” anebo u řezaček . . . Divy vyprávěli o roztodivných strojích, o mašinách, které jdou tři měsíce a nezastaví se — ve dne — v noci — v jednom kuse — o elektrickém světle, které svítí jako slunce a vede se po drátech a o jiných podivuhodnostech.

„Dobре se nám tam pracuje — neprší na nás — pěkně v suchu jsme, zimy není — v teplíčku si hovíme a práce za řeč ani nestojí — pračka a ne práce je to,” tak si hlasitě pochvalovali a laskominy dělali i těm, kteří až dosud váhali . . .

A sem, do tohoto kraje, kde obdivem po cukrovaru všecko hořelo, chystal se i letos pan adjunkt — verbovat lidi.

Doma — v Hlávkově — už stála továrna připravena na kampaň jako nevěsta ke svatbě. První vozy ovřené řepou už také hrčely, po dlážděném dvoře a kolem dokola po žírných polích bylo dobýváno cukrovky už v plném proudu. —

II.

„Jen co vyjdu ze školy,“ těšíval vdovu Kučerku nejstarší syn Vojtíšk ve Strukařích — „jen co ze školy vyjdu — maminko — hned půjdou vydělávat — zapsat se dám na kampaň a i v zimě bude nám dobře.“ — Bylo to citlivé dítě, a nemohlo se ani dočkat chvíle, kdy udřené matce pomůže živit mladší bratry a sestry. Kalina mu slíbil, že ho s sebou vezme, a až tu bude zápis, že se za něho přimluví . . .

Ale nejen Vojtíšk — celý kraj trnul v hořčém napětí, co se stalo, že letos pan adjunkt nejede. Jindy nejdéle dvanáctého září už tu býval — a letos pomalu už bude sv. Václava, a nejede. Každý den zdál se jim věčností a srdce se jim strachem sevřelo, když si pomyslili, že by letos k nim nepřišel, že by na ně zapomněl . . . Spoléhali všichni na ten výdělek jako na jistý. Uočítali s ním a říkali v záložně: „zaplatíme úrok a něco Pplatíme, hned jak se vrátíme z kampaně,“ a u starosty „ty daně a přirážky vyrovnáme, až se vrátíme z cukrovaru,“ a u kupečka: „dloužek tady splatíme, až se vrátíme před vánocemi z fabriky —“

Pochopitelné rozčilení proto zmocnilo se všech — když letos nepřijížděl ten, na něhož čekali jako na spasitele. Z vesnice do vesnice běhali dotazovat se zda u nich už „verbovali“ — ale odevšad přicházela, do Struhař odpověď záporná, a proto se naděje nevzdávali.

„Kéž by už přišel,“ přáli si vroucně, a v té skličující náladě doléhali na starostu, aby se poptal v Hlávkově — co se stalo — aby tu pak nezůstali všichni na holičkách. Musili by se ohlédnout jinde — je tam cukrovarů víc — Kalina je dobře zná — snad by se jim podařilo dostat se do jiného — třebas do Lužan, Věžova nebo do Loun — kde jsou dvě veliké továrny — kde se dělá žlutý i bílý cukr, písek i kostky, pouze homole ještě nelejou — nebo do Kralup — Zlonic — vůbec tam ku Praze někam — nebo za Prahu, kde je cukrovar na cukrovaru jako u nás cihelny . . .

Ale v tom donesl listonoš starostovi dopis. Podle firmy na obálce poznal, že je z Hlávkova — z cukrovaru — „tak už to nesu,“ volal na lidi cestou a jako svátost ukazoval jim psaní.

Poslové radosti jezdí na rychlých koních — proto skoro rázem — dřív než „palička“ je obešla — věděli ve Strukařích, že právě na sv. Václava bude zápis, u nich že pan adjunkt začne a od nich že teprve pojede do ostatních vesnic . . .

Naplnila zpráva všecky radostí i hróstí. Tou předností cítili se i starosta obce i ostatní poctěni a vyznamenáni a o sv. Václavě od božího jitru všichni svátečně oblečeni stáli před hospodou a očekávali příjezd vzácného hosta. Kus cesty vybíhali mu kluci naproti a teprve k osmé hodině přilítli uříci zpět s pokřikem „už jede“, a za nimi hnali se v dozírné dálce skutečně kočár. Byl krásný podzimní den, babí léto v dlouhých nitích stříbrných plulo čistým vzduchem, listí na stromech pestřilo se barvami podzimu — když ve Struhařích před obecním hostincem vystupoval z kočáru usměvavý pan adjunkt cukrovaru v Hlávkově.

Všichni skoro ho znali, nejlépe ovšem ti, co prodělali v Hlávkově nejednu kampaň. Vítal se s nimi jako se starými známými, byl sám člověkem srdečným a bodrým, podával známým dělníkům ruce, po zdraví se jich poptával — po dětech — protože i rodinné poměry mnohých znal.

Ale jak dovnitř — „na sál“ vstoupil, k stolečku se postavil, papíry vytáhl a pytlík s drobnými penězi „na závdavek“ vedle sebe položil — hle jeho tvář až dosud úsměvem měkká — náhle jako by ztvrdla přísnou vážností — lahodná řeč stala se stručnou — laskavý pohled úředním. A od stolečku jako by jeho nálada na všecky byla přeskočila — jako by se tou

obřadností byli nakazili — odmlčeli se, ztichli a stáli tu všichni v napjatém očekávání.

Pan adjunkt vytáhl tužku a v čelo čistého archu papíru napsal: „Struhaře“.

„Tak ať se hlásí jen ti, co už v cukrovaru u nás pracovali,“ začal vážně a rozhlédl se sálem.

Vojtěch Kučera zachvěl se při těch slovech jako list v mrazivém větríčku. Ale nikdo si ho nevšímal — nikdo ho nedbal. K stolečku přistoupil Kalina — dal se zapsat, a o Vojtíkovi ani se nezmínil, Čížek, Baloun, Žídek jdou teď a hlásají chloubně: „poníženě prosím, já byl už tři kampaně u vápenky“ — „já u kalolisů“ — „já na šámě“ — „já na difusi“, a pan adjunkt po řadě je zapisoval, srovnával a kdo chtěl, tomu hned — hotově závdavek vyplatil.

Všichni ti „staří“ dělníci nemálo si na tom zakládali, že je první pan adjunkt zapsal, a nebylo by větší hanby, než kdyby byl některého z nich odmítl, ale ne, všecky přijal a pochválil. Závistivě hleděli na tyto „předáky“ ostatní, na které teď mělo dojít.

Ale pan adjunkt sklapl papíry a do zápisníčku zastrčil tužku, jako by o ně nestál.

Ale oni šli pokorně a uctivě k jeho stolečku, šli sehnuti — skoro shrbeni — takže je musil okřiknouti: „Narovnejte se, snad nejste hrbatí, to bych vás nevzal“ — a pak teprve se každý z nich vzpřímil, jako by ho prutem šlehl — narovnal se a natáhl, aby viděl ten

pán, že jsou rovni a urostlí jako sosny v lese — i hrud vypnuli, aby bylo vidět, jakými jsou siláky.

O, radost cítil při tom odvodu i pan adjunkt. „Jak statný to lid,” říkal si v duchu a srovnával je s dělnictvem domácím tam u nich, s dělnictvem ztrýznělým nejen prací, ale hlavně alkoholem a cigaretami, muzikami a hýřením, viděl vyžilé tváře mladíků, bledé, jakoby chudokrevné dívky s očima zarudlýma nevyspáním a s hrudí tuberkulosně propadlou — o kterých sami lékaři toho kraje říkají, že ti lidé v něm nemají v žilách krev, ale — omáčku . . .

„Jestli se za vás pan starosta přimluví a tamhle Kalina zaručí —“ rozpakoval se trochu pan adjunkt — a znova vytáhl tužku. Vybral si několik jmen — „jenom na zkoušku,” řekl při tom — ostatní odmítl — protože čekají ještě v jiných vesnicích . . .

Jako na jehlách stál tu mladý Kučera. Zlost měl na Kalinu a plakat se mu chtělo. Za Korandu, Beroušku, Landu se přimluvil a na něho — Vojtíka — zapomněl — na maminku zapomněl, a přece i ona ho tolik prosila — na jejich bídou zapomněl, a přece ji dobře znal . . . Zrovna se vpíjel očima do pana adjunkta, který skloněn nad kníčeckou, psal cosi a počítal. Ten náhle zvedl hlavu a jeho zraky přeletěly přitomné. Setkaly se na tom letu se žádostivým, dychtivým pohledem mladého Vojtěcha Kučery a spočinuly na něm s obzvláštním zalíbením.

„Mno, dva — tři hochy bych tu mohl ještě přijmouti —“ rozhodoval se, „ale ne po zlatce — nejvýš po osmdesáti krejcařích — jakpak ty se jmenuješ?” Optal se náhle a ukázal černým hrotom tužky na Vojtíka.

„Vojtěch Kučera,” vykřikl hoch a tužka pana adjunkta se sklonila a napsala to jméno na bílý arch — a jak dopsala — vstal pan adjunkt a řekl energicky: „dost”.

„Prosím — poníženě prosím — ještě mne zapište”, žebronili někteří — ale to jeho dost bylo puntíkem, znělo neodvolatelně — bylo neúprosné . . .

„Pozítří ráno v 6 hodin odjízdí vlak z nádraží — kdo zmešká — pojede sám a zaplatí si cestu — kdo pojede se mnou, těm platím cestu — dva vozy mám na dráze objednané — ty budou pouze pro vás — a pojedete bez přesedání až do Hlávkova. — Rozuměli jste?”

„Rozuměli!”

„Mzdu znáte — na práci jste najati pro celou kampaň, ať trvá jakkoli dlouho — a první čtrnáctidení mzdu ponechá si továrna jako záruku, že smlouvu nezrušíte, i jako náhradu za možné škody i pokuty a vyplatí vám ji až na konci. Souhlasíte?”

„Souhlasíme.”

„Tak se podepište,” poručil na konec pan adjunkt a vylovil nyní z kapsy pero — malé a černé. — Starosta

sháněl se rychle po inkoustu. „Není ho třeba,” usmál se pan adjunkt a podal pero Kalinovi — a hle — ono psalo bez namočení — bez láhvíčky s inkoustem — samo psalo . . . „Podivné pero,” kroutili lidé hlavou.

A tím podivným pérem podepsal smlouvu naposled i — Vojtěch Kučera.

„Tak tu buďte hodně veselí,” usmál se pan adjunkt a ku podivu — zase to byl zcela jiný člověk — všecko tvrdé, úřední, přísné rázem s něho spadlo — oči dívaly se dobrácky, ústa usmívala se přátelsky, hlas zněl měkce a lahodně.

Desítku podal hostinskému a ten za ni vyvalil a načal dvě půlky piva pro naverbované dělníky.

„Na shledanou na shledanou, pozítří,” loučil se ještě z kočáru, který s ním odjízděl ještě dopoledne do nejbližší vesnice.

III.

Na nejhořejším stupínku příkrých schodů, po kterých v hlávkovském cukrovaru scházelo se od saturací do varní síně — jako ptáček na bidýlku v kleci seděl Vojtík Kučera. Oči měl přivřené — bradičku rukou podepřenu a vzpomínal . . .

Dva měsíce — všichni říkali — nejdéle půltřetího trvá kampaň a zatím, hle — jak jej podvedli! Dnes už je štědrý večer — zítra boží hod — pozítří koleda, a fabrika je dosud v plném proudu . . .

Ano, padesát tisíc metráků řepy leží v krechtech před továrnou, a týden — nejméně týden musí ještě trvat, než nadejde osvobození — vykoupení . . .!

„Ach bože, přebože,” hlasitě povzdychl si Vojta a s levé ruky na pravou přeložil rozvažující hlavičku. Jak se na tu práci těšil, a jak ho zklamala . . . Podvedli jej! Oklamali! Všecko tak pěkně líčili, a zatím zcela jiné všecko . . . Těšil se sem jako na zemi zaslíbenou, ale zatím — kdyby možná bylo, hned by utekl. Ani ta zima není kalá, je to taková „shnilá” zima, jak říká Kalina, samá mlha a samé bláto, pořádný mráz neuhodí, sníh je špinavý, ach, kdežе krásná, tvrdá zima stru-

hařská, s cestami zvonícími jako ocel a s pláněmi sněhovými, jiskřícími, jakoby posypány byly drobnými hvězdičkami.

Sem nahoru ke druhé saturaci, po nesčetných schodech jako doma na zvonici vyvedli jej hned prvního dne, když pan cukrmistr práci rozděloval, do filtracní věže až pod samu střechu ho vyvedli, kde stálý ohromné, železné saturatéry, a postavili jej k trojce.

„Podívej se tam,“ poručil mu pan adjunkt, a Vojtík poslušně vylezl na stupátko, rukama se chytí okraje reservoiru, napnul se jako struna a podíval se dovnitř. Zachvěl se při tom pohledu a překvapením až lehce vykřikl — spatřil tam na dně „hachy“ ... to jest dvě železné roury spiralovitě jako pružné pero v sebe svinuté a tak silné jako tělo hada, kterého ukazoval kdysi ve škole potulný krotitel hadů. Tělo jednoho z těch hadů bylo jako cedník dírkované — ustrašeně hleděl na ně Vojtík, až zase pan adjunkt jej sehnal dolů se stupínku a ukázal mu tři malá litinová kolečka. „To jsou ventily,“ vysvětloval, „na levo se otvírají, napravo se zavírají, tímhle se pouští štáva, tímhle saturační plyn a tohle je vstup páry do hada — podívej se dovnitř,“ řekl zase a otočil kolečkem, a v té chvíli had jakoby ožil — zasyčel a skulinami vyfrkl do výše šedý oblák páry.

Nic víc než ty tři ventily měl na starosti Vojtěch Kučera, jimi ovládal reservoir, který ležel jako netvor

na dvou černých traversách, a k jehož bokům a dnu se příssávaly tři roury ... Je to snadná práce, snadnoučká, uznával Vojtík, lehká práce, přímo hračka proti mozolné práci u nich doma, kde nutno buď dřeva káçet, řezat a štípat, kámen tlouct, štěrk na vozy nakládat, dřít se, až kosti v těle praskají a nohy pod člověkem klesají ...

A přece po týdnu už při té hravé práci zastesklo se mu — sedícímu stále u třech koleček ... Sem k nim ho přikovali buď na celý den anebo na celou noc, jak se šichta hodila ... Tu sedí a nevidí modré nebe nad hlavou, ani šedivé mlhy líně se válet po lesích a stráních. Neslyší ani ptáčka pípnout ani vránu zakrákorat ... Necítí vůni pekoucích se bramborů a neštípe jej do očí a nepálí v hrdle čpavý dým ohníčků, na nichž se dusí syrová klest z lesů a vadnoucí bramborová nať ... Místo oblohy továrna klene se nad ním a obklopuje ho zvláštní zápach, jenž čím dál tím je mu protivnější. Je to páchnoucí směs vyslazených řízků, vápna, lidského potu, páry, loje, kaučukových upráv, které prostupují továrnu a plní ji od střechy až k zemi ve všech prostorách a koutech ... Místo zpěvu ptačího zalétají sem skřípavé zvuky vodního výtahu vápenky, hrčení vozíků, vyvážejících horkou šámu a řízky. Stroje stenají kolem, z těsných rour, kde jen poněkud může, sykotem uniká pára, protivné a úmorné vedro, zcela jiné než bývá

u nich na louce anebo na poli, olupuje a podlamuje všechny sly . . .

Tři ventily — to je teď celý jeho svět. Kolečkem otočí, a do reservoiru řítí se štáva, kalná, s vápenným mlékem smísená, druhým otočí, a vrazí tam pára horká a ostrá jako jed, která ve chvilce přivede do varu celý obsah reservoiru, třetím kolečkem pohně, a plyn se tam dovnitř nahrne — kysličník vápenitý — tak nějak to jmenoval pan adjunkt, když mu ukazoval, jak se ventil jeden po druhém otevřívá a zavírá, spouští a kontroluje.

„Za každou chybu napíše ti tuhle dozorce korunu pokuty,“ a ukázal mu na přísného vousáče, předáka v saturaci, který na celou partu dohlížel, „ten den, kdy chybíš, kdy se přehmátnes, nevyděláš nic — pokuta pohltí tvou mzdu, dřel jsi se zadarmo —“

Ale Vojtík nechybil. Jako ostříž hledíval na něho dozorce, aby přiskočil hned a zamezil možné neštěstí, kdyby hoch udělal falešný hmat. Chodil od jednoho reservoiru k druhému, kdykoli se plnily, zahřívaly a saturovaly, to bylo jeho povinností jedinou, podařilo se mu toho či onoho přistihnout v omylu, ale s Vojtíkem byl spokojen — velice spokojen.

„Je to hoch bystrý a pozorný, v noci nezaspi, ve dne neodbíhá ke kamarádům, šetrný je, neutratí krejcaru —“ chválil ho, a sám ředitel závodu, když jako bůh nevšímař v na pohled kráčel továrnou, zastavil

se několikrát na saturaci u trojky, zahleděl se na mladéhoocha, a tichá radost i vnitřní záliba vyhlédla na okamžik z jeho přísných očí . . . a dozorce na Vojtíka spolehl se úplně — bezstarostně odešel, když „trojka“ přicházela na řadu — vypít si skleničku piva anebo zakouřit si venku, anebo vychladit se a čerstvého vzduchu nalapat na malé pavláčce, od které spouštěly se kolmo při zdi železné žebříky, a která byla východem z nouze — spásou, kdyby dřevěné schody ve věži požárem chytily . . .

A Vojtík také nikdy ho nezklamal. I přesně a správně manipuloval s ventily už zcela mechanicky — po paměti — přesně a spolehlivě, jako by byl sám součástí toho železného aparátu, u kterého stál čtrnáct šicet vždy ve dne a pak čtrnáct šicet vždy v noci . . .

Půldruhého sta dělníků stojí před šestou hodinou po každé ráno i večer na továrním dvoře, je to veliký zástup, když stojí pohromadě, baví se v hloučcích, směje se anebo vážně hovoří. Ale vtom padne šestá, domovník zacinká zvonkem, a party se střídají, lidé se rozcházejí, ztrácejí se ve dveřích, mezi zděmi a stroji . . Továrna je pohltila, takže v jejích útrobách skoro je nevidět, mizí, jen tu a tam vykukuje hlava, mihne se ruka, zabělá se košile, tiše a mlčky přejde manipulační úředník nebo dozorce, a jen ohromná tělesa odpařovací, vakua, kalolisy, difersery, míhající se setrvačníky, svými rozměry bijí do očí a ovládají továrnu . . Nic

jako by tu nebyl člověk — a všecko jako by ovládal stroj ...

I dnes o štědrém večeru — přesně o šesté hodině večer nastupovala „nočnátku“ svoji šichtu ... Ne, rozběhlé stroje nelze zastaviti, kampaň nemožno přerušiti k vůli lidem, jejich citům a náladám, ztráta času i peněz, hmotná škoda, kterou by závod utrpěl, to je přednejší než celá vánoční poesie, než všecky stromky a betlemy, než všecky zvyky a obyčeje, než písňe a koledy ... Dokud poslední řepa neprojde drobnými noži, řezaček, ani noha nesmí se hnout z továrny; ať jdou — chtejí-li ti ze Struhař, Vlkova, Kornatic, a jak se ty všecky hloupé jejich vesnice jmennují, ať si jdou — ale fabrika nevyplatí jim mzdu, nezaplatí zpáteční cestu a hlavně nenajme jich nikdy víc do práce, ať si jdou — ti měkčí, omezení lidé, kteří pláčí při pomýšlení, že o štědrém večeru nebudou seděti za stolem mezi svými ... Ach ne — nejdou, nepůjdou — všichni posledně nastupují noční šichtu, jako včera a předevčírem — jako by dnes štědrého večera ani nebylo ...

I Vojtík Kučerovic ze Struhař — těžce sice — ale přece mlčky vystupuje po schodech vzhůru do filtrační věže ke svým třem kolečkám ...

Spouští střídavě štávu, plyn i páru a odpočívá než opět na něho dojde řada ... Je dnes opravdu štědrý večer? — Nic mu tu nepřipomíná noc — na

kterou vždycky tolik se těšil ... Jako jindy líně sunou se ručičky hodin visících nad laboratoří — večer pokračuje nepozorovaně a mění se v noc. Voda klidně šumí v hladkých splavech — z velikých hald podmílá a rve řepu — unáší ji k vodnímu kolu a pračkám ... Jako jindy vesele klepá „pater“ — nekonečný výtah, ten loví ji, cpe ji do svých kapes a ve výši pak sype na váhu a do řezaček. Jako jindy v železném bubnu hučí řezací deska — strouhá bílé řízky jako mandle — a chrlí do difusérů ... Jako jindy pracuje „diferse“ — celá baterie je v činnosti — ozývají se rány přirážených vík — jeden článek její se vypíná — jiný se vystřeluje — nový se nabíjí a k ostatním připíná ...

„Odtahovat,“ zatleskal teď rukama předák právě zde na difusní stanici ... Jako bodnut přikročil Vojtík k třem svým ventilům ... Ruka popadla kolečko, vší silou rychle roztáčí je nalevo a už hrčí štáva a bije o dno nádoby ... Výš a výš zvedá se na její hladině plavák, níž a níž klesá závaží na stupni udávající obsah napuštěné štávy, už se blíží k tučné čáre — reservoir je naplněn. „Zahřívat,“ bleskne mu pak hlavou — jedna ruka ventil zavírá a druhá už roztáčí kolečko sousední ... Vojtík upírá oči jako jehly na teploměr — a počítá — sedmdesát — osmdesát — devadesát a — už zvolna rouru zavírá a sahá na třetí ventil ... Plyn hlučně všuměl do vřelé štávy — a varem čeril její hladinu ...

„Hotovo,“ oddychl si Vojtík a nohou třikrát zadupal na znamení, že mohou si spustit štávu dolů na kalolisy . . .

Na stupinek si usedl a čekal, až mu reservoir vyprázdní . . . „Je dnes opravdu štědrý večer?“ znova mu napadá a rozhlíží se kolem . . . Jako jindy v pravidelném tempu mříhají se dole hnací stroj . . . Lana a široké řemeny, hladké, bez uzlů a přesek běží od nich na transmise a kola . . . Ochranná zařízení krycí táhnou se kolem nich — nikdo pod pokutou nesmí se k nim odvážit a pouze strojnici — jako krotitelé mezi dravci — procházejí se mezi nimi . . .

Pozdvihl unavené, jako by ospalé oči, výš od těch strojů . . . Viděl dlouhé transmise, rozepnával jejich lesklé hřídele, řemenové kotouče, slyšel až sem, jak drnčí a trou se o sebe na převodech záběry ozubeného soukolí . . .

Spatřil i člověka, který kolem něho s umáštěnou olejnici prošel a Vojtík věděl, na puntík věděl, co udělá . . . Sledoval zrakem — kterak přinesl si ke zdi odstavený žebřík s háky a pod samým stropem mazal transmisi v chodu — v pohybu — na ložiska sahal a do samočinných maznic doléval oleje, „aby se to nezavařilo“, pomyslel si hoch a odvrátil hlavu. Jako stín zmizel strojníc — zapadl kamsi. Jeho modrý, plátěný oděv ztratil se s očí Vojtěchovi.

V té chvíli Vojtěch Kučera — dosud sedící jako ptáček na nejvyšším schůdku — ještě se ohlédl po naplněném reservoriu — nevypuštěném dosud — pak hlavičku zas o ruku si opřel — oči zase přivřel, a ku podivu — továrna teď jako by zmizela . . .

Už neviděl parovodní potrubí, kterak se odráží žlutou svou isolaci od husté sítě ostatních rour, natřených jako by krví — rudým miniem — neviděl písty kola a vřetena — ale jiný — neskonale lahodnější obrázek vyplynul mu před duševním zrakem. Usmál se blaženě. Spatřil sněhem zavátou víska . . . Viděl, jak křivá cesta z otevřených polí velikým obloukem zahybá do ní a jak se po cestě blyskaří modrávě, saněmi uhlazené kolej . . . Teď ta cesta pěkná ztrácí se mezi dvěma sady — protahuje se stodolami a už vyběhla na Struhařskou náves zrovna proti zamrzlému rybníčku — návesníčku. Známá cesta! . . . Vojtík vidí, jak se nad ní hrbí větrem nahnuté stromy holé — a jak stojí u ní nedaleko před vsí kříž — starý — dřevěný s plechovým Kristem mezi dvěma jasany — na tom místě — kde sedlák Kuželka před mnoha lety cestou z trhu — několik kroků od domova — do závěje zapadl a zmrzl.

Po té cestě jde Vojtík — utíká — chvílemi se s vršku sklouzne — až k jejich baráku přiběhne. Sedí tam všichni u stolu. Andulká má papírový betlémek, Francek má stromeček — takový malý smrček uříznutý v lese „Pekle“ — teď všichni vstali a maminka

se modlí nahlas za tatínka — i Vojtík se modlí — stojí tam mezi nimi a ruce má sepjaty — a pak sedají k večeři — mají švestky na celo a kroupy pečené se sušenými houbami — „ach, jak to voní,” poliboval si Vojtík — až obě chřípě se mu zachvěly. To už spal — tvrdě spal na schůdku — hlavička sklonila se mu k ramíku, ruce objaly kolena a dušička jeho byla pryč — dlela v té chvíli doma — ve Struhařích pod prohnutou střechou, pokrytou prohnilým šindelem.

„Copak mne Ježíšek nadělí?” optala se ta duška drobná a zachvěla se slastí a nadějí —

„Koruna pokuty,” zahřměl vtom nad ním drsný hlas, hrubá ruka popadla ho za rameno a zatřásala jím . . .

Na nohy vyskočil Vojtík. „Co se děje? Kde to jsem?” ptal se v duchu a zmatek zmocnil se ho celého. Rozhlédl se — oči si protřel — a viděl ted — dozorce viděl — jak od něho se vzdaluje a cosi cestou si zapisuje — strojů dotkly se jeho zraky — o ohromný reservoir, plný vřelé štavy, zavadily — tři lesklé, ohmatané ventily zazářily náhle neobyčejným leskem ve světle elektrické žárovky. To nahá skutečnost šklebila se mu výsměšně do tváře. — Ano — v cukrovaru sedí — na schůdku — usnul tvrdě jako špalek proti všem předpisům — korunu pokuty mu strhnou

při výplatě — na tři kolečka zapomněl — dnes po prvé zapomněl.

„Odtahovat,” vykřikl dole hlas a ozvalo se tlesknutí dlaní. Ach, nevpomněl Vojtík, jeho reservoir že je dosud plný — až po okraj plný — dvojka že má odtahovat — že není řada na něm — nic nerozvažoval — ale jako beze smyslů natáhl ruku a prudce roztáčel kolečko — roztáčel — horlivě roztáčel — ani hlavičku nepozvedl . . .

Nádoba zlověstně — vyhrůžně zamručela — zahučelo a zabouřilo to s ním . . .

„Bože, — co to dělám!” vykřikl rozespalý hoch a strnul — rázem si uvědomil, že do plného reservoiru roztáčí plynový ventil . . .

„Uteč,” ozval se hlas, — zoufalý hlas dozorcův — ale Vojtík stál a obě ruce jeho kvapně napravovaly přehmat, zavíraly ventil . . . Nad ním bouřila a vřela štáva — špinavé pěny lítaly z ní až ke stropu — plyn zvedal ji a čeril — až náhle mohutnou vlnou zvedl se celý kalný obsah do výše a převalil se daleko přes okraje.

„Ježíš — Marjá” . . . vykřikl jenom Vojtík — a ani ten výkřik nedokončil — zalit vařící štávou — opařen od hlavy až k patě — skácel se k zemi . . .

Přiběhl dozorce — přiběhl adjunkt — ale nebylo možná nic jiného učinit — než odtáhnout jej z té vřelé kaluže — jež kolem se rozlévala. Poslali pro továrního

lékaře, a protože při každém doteku hoch bolestně stenal — snášeli ho pozorně na plachetkách položeného s věže a odnášeli do laboratoře. Hodiny ukazovaly právě půlnoc... Bledé rety Vojtíkovy se hýbaly — úsměv podivný usedl na jeho tváři... „Copak mi nadělil Ježíšek?” optal se slabým hlasem. Adjunkt byl už sám s ním v laboratoři a propukl nad ním při té otázce do hlasitého pláče.

* * *

V Hlávkově na hřbitově uvidíš dosud neveliký hrob. Dřevěný křížek stojí v jeho hlavách a bílý nápis hlásá na něm: „Zde odpočívá Vojtěch Kučera ze Struhar”. Klekávají na něm jeho krajané, když je přivede pan adjunkt na kampaň — ale pak po celý rok zůstane ten hrob opuštěný — smutný a prázdný.

VŠECKO PRO DÍTĚ.

Změstečka Borovna po celá léta chodili pěšky a později i po dráze jezdili do okresního města všichni, kteří žíznili po vyšším vzdělání, než jim mohla poskytnouti čtyřtřídní obecná škola borovenská. Tato touha týkala se jenom chlapců a omezovala se průměrně asi na deset žáků, kteří navštěvovali „měšťanskou školu“ jako nutný stupínek vedoucí na vyšší „učiliště“ nějaké, třeba na učitelský ústav, rolnickou školu, někdy i do obchodní akademie nebo poštovního kursu. Touhy obyvatelů Borovna nepnuly se tudíž vysoko a o dívkách věřili, že jim stačí pro celý život, pobudouli rok nebo dvě léta v některé klášterní škole, aby se hlavně naučily ženským ručním pracím.

Po roce 1918 obrátil se však u nás vítr ve všem a hlavně také ve výchově dítěk. Chvílemi to ani nevál obyčejný vítr, ale přímo zuřil dravý vichr, který kácel stoleté řady, obracel na ruby vžitý pořádek, unášel spuchřelé předpisy a zastaralé zákony, srážel do prachy, kdož se až dosud slunili na teplých místech a zvedal do výše každého, dovezl-li se jen včas otočiti po větru.

Obzvláště dívкам rázem rozkvetla pšenička a z domácích služeb v rodinách úřednických i jiných počaly

se hrnouti do státní služby, zapestřily se jimi šedivé kanceláře soudů i hejtmanství, libezné tvářičky jejich usmívaly se za špinavými okénky železničních i poštovních pokladen, půlletní kurs nějaké soukromé školy obchodní otevřal jim dveře vedoucí k místodržitelství nebo k zemskému výboru, a která mohla předložiti vysvědčení z „měšťanky“, před tou rozhrnula se brána vedoucí přímo do některého ze sedmnácti ministerstev.

Dívanky přijížděly domů na dovolenou v hedvábí a lakových střevíčkách, mluvily o tisícových platech a legraci, které užijí v úřadě, šetrnější posílaly domů měsíčně i několik stovek utrápeným rodičům, noviny přinášely zprávy o jejich povýšení a jmenování, některé se brzy a štastně provdaly, aniž by jim to nějak překáželo v povolání, nelze se tudíž diviti, že i u nás pečliví otcové i starostlivé matky snažili se všemožně potlačiti své děti k sudu, naplněnému tak zázračným blahobytom.

A tak se stalo, že po prázdninách mohli v Borovně čtvrtou třídu obecné školy skoro zavřítí, neboť místo obvyklých deseti žáků vozila jich naše lokálka do okresního města rovnou kopu a z toho počtu přes polovici tvořila švitorná, dvanácti, nejvýš třináctiletá děvčátka. Zato ovšem jediná „měšťanka“ v okrese narostla rázem tak nestvůrně, že první její ročník nevešel se do prostoré učebny, ale musilo se otevřít hněd několik pobočních tříd chlapčích i dívčích, ježto tak chytří jako v Borovně

žili i v ostatních obcích rozlehlého našeho zákoutí pošumavského.

Nával dětí do měšťanské školy rostl jako lavina. Obyčejný vláček už nestačil je pobratí. Počet jeho vozů musil se rozšířiti o jeden, který nesl na svém boku červenobílý nápis „dětský vůz“, nádražní čekárny proměnily se v studovny, kde před školou i po škole, po příjezdu i před příjezdem vlaku psaly se úkoly, šustily listy zeměpisu, početnic, čítanek a přírodopisu. Pro přespolní žáky a žákyně otevřela se „školní kuchyně“ a „polévkový ústav“, ponuří mravokárci lámalí rukama nad tím, co se tropí za jízdy v železničních vagonech, co „ty ubohé děti cestou vidí a slyší“, touha po vzdělání zachvátila však celý národ a nedala se ničím utlumiti, nelekala se žádné překážky a nehrozila se žádné oběti ...

V okresním městě sice vzbudil ten netušený příliv venkovského žactva nejprve veliké nadšení, neboť se očekávalo, že se tím i povznesе blahobyt města. „Kdyby tu každé to dítě denně jenom pětník utratilo, počítejme, co se to do roka přinese peněz našim obchodníkům,“ rozkládal purkmistr v radničním klubu, který zasedal denně v hostinci „U třech mouřenínů“. Tuto pravopisnou chybu nepodařilo se zničiti ani řediteli měšťanské školy, jenž ji vytýkal hostinskému už jako podučitel a nepřestal vytýkat ani jako ředitel.

„Voni furt něco mají,” nepřestala mu se stejnou houževnatostí odpovídati výřečná majitelka jediné plzeňské pivnice v městě. „Jednou chtejí maso na žebru, jindy z kýty, včera se jim zdála polévka málo slaná a dnes přesolená. Podle nich se nemůže člověk řídit. Ta tabulka už tam visí dobře sto let a všichni jí rozumějí. Na tu nedovolím sáhnout. Pořád tu řeč ve škole překrucujete a kdybych poslechl, našel by se jistě mudrc, který by řekl, že tam mám napsat: utří mouřenina.”

Nápis na štítu hostinného domu se tedy nezměnil, zato však změnily se důkladně názory těch, kteří pod jeho žebrovou klenbou tišili svoji tělesnou i duchovní žízeň. Ani rok neuplynul a už se moudrá hlava města rozčilovala: „Překročili jsme v místní školní radě rozpočet o celých třicet tisíc.”

„Ježiš Marjá — ! Třicet tisíc povídáš?” chytil se za hlavu lakomý měšťan Velvárek. „A kam se podělo tolik peněz? Nač jste je vydali?”

„Snad nemyslíš, že jsme je ukradli?” rozčiloval se první radní. — „Měšťanka nestačí, tak pro pobočky musili jsme najmouti celý dům.”

„Teď? V bytové nouzi?”

„Musili jsme k nim ustanoviti i druhého školníka.”

„A ten má plat jako ministr, co?”

„Musili jsme pro nové třídy koupiti dříví a uhlí,” nedával se purkmistr vyrušiti ve výčtu nepředvídaných vydání.

„To všecko k vúli těm venkovským balíkům,” dopálil se teď doopravdy Velvárek. „Leze jich sem jako mravenců. Groše utřízeni nedají. Každý z nich si vleče bandasku s kávou a krajícem chleba, to sní a vyplije v deset hodin, vpoledne ho nacpou v školní kuchyni americkou rýží, uvaří mu kakao a my to zaplatíme.”

Tato řeč se rozlézala jako sveřepec. Ani měsíc to netrvalo, celé město opakovalo názory šetrného Velvárka, na přespolní žáky dívalo se skrze prsty jako na obtížné příživníky, ba i ve školách docházelo k hádkám a bojům mezi „domorodci“ a „přilezlíky“.

II.

V každých volbách jedná se o krátké, účinné heslo, o stručnou větu, která vydá víc než sta novinářských článků a kortešů a které porozumí i hluchý. Měšťan Velvárek šilhal dálno po křesle v radniční síni, které, když nic jiného, vynášelo určitou slevu na obecním dříví, pivě, cihlách a na všem, co město vyrábělo. Městskému radnímu se jinak měřilo, vážilo i počítalo než obyčejnému smrtelníku a Velvárek už měl zajištěnu státní podporu na stavbu nouzového domu. Šikovný stavitel sestavil mu rozpočet tak výhodně, že za těch sedmdesát procent barák postaví a ty slevy zůstanou mu v kapse jako předběžný čistý výnos. Proto, když se teď přiblížily první volby do obce, šel do nich s hlavou vztyčenou a jeho prapor nesl nápis: „Nedovolme vyžíratí město!“ Z těchto pouhých tří slov dovedl vytěžiti takovou oblibu ve všech vrstvách voličských, že se asi deset politických stran přímo pralo o čest, aby směly Velvárka napsati v čelo svých kandidátních listin. Jako hrudku ryzího zlata dovedl chytrý občan roztepati své heslíčko na ohromnou plachtu tenoučkého pozlátka, kterým přikryl ve voleb-

ním zápase všecky ostatní jezdce i s koněm a jako vůdce „domorodých voličů“ soustředil na sobě tolik hlasů, že ho přímo vyzdvihly na primátorský stolec. Ten byl kožený, z poctivé teletiny zhotovený, kdežto ostatní křesla radních pánů byla jenom vycpána senem mořské trávy a židle výborů při každém zasedání nelítostně tlačily své dočasné držitele pravým nefalšovaným dubem.

Jakmile se tedy Velvárek vyšvihl do koženého sedla a v ruce ucítil kožené právo městské, promluvil řeč a rozvinul program své příští činnosti. „Pro koho pak postavili naši moudří otcové takovým nákladem měšťanské školy?“ optal se mimo jiné ve svém proslovu a hned si na tu řečnickou otázkou odpovídal: „Postavili je pro nás a pro naše městské děti a ne pro všelijaké vozembouchy, kteří se do ní hrnou. Kdopak je vydržuje? Z kterých kapes platí se školní přirážky? Z našich!“ udeřil se novopečený purkmistr do nadšené hrudi, až to vyvolalo nadšenou ozvěnu i na galerii radniční síně. „Výborně!“ otázala se vysoká, zaprášená okna voláním a potleskem.

„Přespolní děti ubírají místa měšťanským synkům i dcerkám už teď ve škole a zasednou jim je i později v životě. Nemůžeme přece dělati revoluci každý rok, nelze každoročně připojiti k republice nějaké Slovensko, vyhnati tamodtud zpupné Maďary a Němce a poslati tam naše lidi. Ta teplá místečka se jednou zaplní,

ten příval se strhá, smetanu nám seberou před hubou vesničtí tulipánkové, kteří se u nás zadarmo vyškolili a nám zbude sbírané mléko."

„Výborně! Tak jest!” Všichni obdivovali bystrý postřeh pána purkmistrů i jeho prozíravost do tajemné budoucnosti a všichni s ním souhlasili, když za ohromného nadšení skončil: „Povídám: Kdo chce posílat děti do měšťanky, ať si ji postaví a vydržuje.”

Z takových okolností mohl každý vzít na to jed, že na počátku nového školního roku nepodaří se ani jediné přespolní noze překročiti práh jediné měšťanky v celém okrese. Sama okresní školní rada uznala váhu pádných důvodů nového měšťanství, bála se hrozících sporů mezi městem a venkovem a uvažovala, jak hrozícímu nebezpečí odpomoci. Ta pomoc ležela takřka na dlani a pan inspektor ji štastně objevil ve svém návrhu: „pečovati o zřízení školy měšťanské pro venkovskou mládež.” Jednalo se jenom o to, kdo ji má postavit a která z venkovských obcí zasluhuje si té vysoké cti, aby ji zdobilo nové učiliště.

Pan předseda rozvinul před školním výborem mapu okresu a zrak jeho padl rovnou na Borovno. Hned se ukázalo, že je to jakési vyšší vnuknutí, neboť čím déle trvala porada, tím více množily se důvody, pro které nová škola nemůže státi nikde jinde než právě v Borovně. Z tohoto nepatrného místecka, jak ukazují výkazy, jezdí nejvíce dítěk do staré měšťanky,

panuje tam tudíž největší vědychtivost. Borovno samo leží na dráze, ve druhém středu okresu, takže vzdálenost jednotlivých obcí od nové školy se jenom přesune. Kdo až dosud měli do měšťanky takřka jen pár kroků, budou teď jezdit po dráze a za to ti, kteří do ní musili putovati dvě hodiny, budou od ní vzdáleni na skok, čímž spravedlnosti bude učiněno zadost.

„Pro Borovno mluví ještě jeden důvod,” se zvláštním důrazem prohlásil pan inspektor. „Tam musejí stavěti novou školu tak jako tak, neboť dosavadní budova naprosto nevyhovuje moderním požadavkům.”

A pan inspektor měl pravdu. V tomto zapadlé městečku stála sice ještě prastará škola dřevěná, přízemní, dvojtřídní, do které chodívali či lépe řečeno měli choditi dnešní staří dědouškové a vetché babičky v dobách svého dětství až do dvanácti let. Když pak nový zákon prodloužil tuto dobu o další dva roky a nalehl přísně na povinnou návštěvu školní, ukázalo se, že stará škola nestačí. V tu dobu umřel v Borovně bezdětný šenkýř, městečko koupilo patrový hostinec, proměnilo jej v čtyřtřídní školu a starou ponechalo panu řídícímu jako suchý, tepýl a zdravý byt.

Časy však se mění a co vyhovovalo před padesáti roky, není dnes takřka k ničemu. Na školu převlečená hospoda stávala se rok od roku nezpůsobilější vychovávat dorost a naději vlasti. Schodiště měla tmavé, chodby úzké, učebny nízké, okna malá, větrání žádné,

zemský i okresní inspektor po každé návštěvě svorně nacházeli na ní plno chyb ohrožujících zdraví útlé mládeže školní a nařizovali postarat se „co nejdříve“ o novou, všem předpisům odpovídající školní budovu.

Na tuto metličku vzpomněl si okresní školní výbor a rozhodl se zabít několik much najednou. Především odpomoci nezřízenému návalu žáků do okresního města, pak zmírniti nezaměstnanost zedníků a dělníků, jež ohrožovala už pomalu klid a pokoj celého kraje a konečně dátí městečku, co by si samo nikdy nedalo.

III.

Kdyby byla na borovenské radnici praskla puma, nemohla způsobiti větší zmatek než rozkaz okresního školního výboru, aby ihned počali s přípravami na stavbu nové školy a spolu dotaz, nepřáli-li by si míti v obci „obvodovou školu občanskou“. V tomto druhém bodě vyhnul se přípis stručnosti bodu prvního a stal se mnohomluvným. Dával především naději na okresní, zemskou i státní nouzovou podporu, vykládal široce o výhodách, jež taková „občanka“ městu přinese, připomněl, že „měšťanka“ nepřijme víc ani jediné dítě venkovské na svůj mateřský klín a skončil dojemným napomenutím, že „pro dítě nesmí být žádná oběť těžkou a že nutno řídit se heslem, které se sice vylíhlo za starého Rakouska, nepozbylo však platnosti ani v mladé republice a jež zní: „vše pro dítě!“

Celé Borovno rozsekly ten přípis na dva protivné tábory. V jednom stáli všichni, kteří měli „děti školou povinné“, ve druhém pak shromázdili se do jednoho ti, kterým nemohla „občanka“ přinést jiného užitku, než zvýšení obecních přirážek o nějakých pětset procent ročně.

Nic se nesmí jísti tak horké, jak se to uvaří. Všecko se musí nejdříve ofoukati a jazyk si musí na horké sousto zvyknouti. Šibeniční lhůta daná radnici byla poměrně krátká, den rozhodnutí kvapem se blížil, proto „výměna názorů“ v obou táborech stávala se denně prudčí a vášnivější, po hospodách hřměly prudké hádky, schůze spolků, místní rady i obecního zastupitelstva podobaly se zasedání „Národního shromáždění“, ale jako vždy neočekávaná náhoda pomohla jedné straně k rozhodnému vítězství.

Do Borovna totiž v době největších sváru přijel na letní byt ministerský rada, kterého tu znali ještě před rokem jako kupeckého mládence. Ten celou váhou svého vynikajícího postavení i zářivým vzorem svým sklonil vážky na stranu pokroku, neboť prohlásil, že za všecko děkuje zkoušce, které se musil podrobiti v tříměsíčním kursu a jež mu vynesla vysvědčení z třetí třídy městanské školy.

„Takový kurs si zde pak také můžete otevřít, navštěvovati jej a i starším občanům a občankám kyne lepší budoucnost. Musíte si však pospíšit, dokud mladý stát náš potřebuje svěžích sil k svému rozkvětu.“

Svoji dovolenou trávili v Borovně i jiní rodáci a rodačky, přiváděli sem svoje známé, všichni chodili v hedvábí, mluvili o služebních třídách, brzkém povýšení a jak sám purkmistr v několika případech nad

všelikou pochybnost zjistil, stačila na všecky ty hodnosti vrchovatou měrou — „občanka“.

Tot se rozumí, že taková věc, jako je „přísně důvěrný přípis okresního školního výboru“ se neutají. A tak po týdnu proskakovaly pověsti, že se o novou školu ucházejí všecky okolní obce, že vysílají deputace do Prahy, ba jedna omylem že zajela po starém zvyku až do Vídně a musela se pak přes Linec vrátit ku Praze, že se o tuto otázku zajímají poslanci všech stran a přičítají jí vysoký význam politický vzhledem k voličům, v protivném táboře umlkal jeden hlas po druhém a když purkmistr slíbil dvěma posledním křiklounům, že nová škola bude státi právě proti jejich domkům, kde si jeden bude moci otevřít „obchod se školními potřebami“ a druhý „cukrářství“, padl poslední odpór a na památné schůzi usneslo se obecní zastupitelstvo jednohlasně splnití návrh okresního školního výboru.

To ovšem nevylučovalo možnost, že se najde nějaký štoura — člověk, který počne toto usnesení rozebírat, líčiti jeho důsledky černými barvami a že se veřejné mínění v Borovně neotočí během čtyřia-dvaceti hodin o celých stoosmdesát stupňů. Uznal tudiž předseda správy politické za vhodné, pojistiti si toto usnesení proti všem nepředvídaným případům a uvázati Borovenské na takový řetěz, který by nikdy přetrhnouti nemohli.

Ani týden to netrvalo a do městečka přijela velkolepá komise, ve které seděly všecky špičky okresu. Jeden automobil a jeden kočár vysypal před radnicí nejen předsedu, ale i okresního lékaře, inženýra, inspektora, přivezli si svého zapisovatele, ba i stavitele, který měl vypracovat předběžný plán a rozpočet. Sebrali purkmistra a prošli celé Borovno, hledajíce vhodné místo, kde by mohla stát škola obecná i občanská, domek pro ředitele, letní cvičiště, zahrada štěpařská, zelinářská i květinářská, všecko pěkně pohromadě, účelně zařízené, v suché půdě, na výslunní, vzdáleno ruchu a prachu, neobtěžováno ani zápachem, jaký vydává často moderně provozované polní hospodárství.

Takové místo, které by mělo všecky dobré vlastnosti jako nevěsta, bylo po čertech těžko najít.

Purkmistr sice přednesl komisi uctivou žádost veškerého občanstva, aby nová škola byla postavena na tom místě, kde až dosud stojí dřevěná chalupa, ve které živilo se mlékem moudrosti po celá staletí pokolení po pokolení, nepochodil však.

Slavná komise totiž se vzácnou jednomyslností uznala, že by bylo hříchem bořiti tak vzácnou památku, že ji může obec prodati a strženým obnosem uplatiti si část svých stále rostoucích dluhů. Usoudila také, že staveniště má málo vzduchu, že je přímo zavaleno sousedními baráčky, škola že by tu byla zastrčena

a taková budova přece že má padnouti každému do oka a sloužiti k okrase a chloubě celé obce.

Pánům se nelíbilo ani místo ve středu obce, kde stával kdysi hřbitov a dnes se pásky jen husy a slepice. Okresní lékař prohlásil, že tu nesmí státi žádná veřejná budova, ježto vody jsou tu jistě znečištěny různými choroboplodnými zárodky.

Vedla je tedy hlava obce k starému gruntu selskému s prohnílými střechami a otlučenou omítkou, jehož by se byl majitel rád a lacino zbavil, neboť už odprodal všecka pole i louky, jež k němu patřily a vydělal na nich nekřestanský peníz. Ani toto místo nenašlo však milost před přísnými zraky obezřetných úřadů a tak prohlásil purkmistr dost nakvašeně, že už zbývá leda spíčka věže, kam by se mohla škola nabodnouti.

Pan předseda přeslechl velkomyslně tento nemoudrý návrh a sám se rozhovořil jako starostlivý otec: „Občanku nestavíme na rok ani na dvě léta, ale nejméně celé století má těšit a blažiti veškeré občanstvo. Nová škola znamená mezník ve vývoji městečka, které teď se bude rychle rozšiřovati. Polohopisný plán ukazuje, že stavební ruch musí směrovati k nádraží vzdálenému asi dva kilometry a rozprostřenému pohodlně v širých polích. Navrhoji tudíž, aby se nová školní budova postavila blízko nádraží.“

Takové přání ovšem tají v sobě rozkaz. Kdož by se odvážil odmlouvati samému panu hejmanu, o kte-

rém nevíme, kdy jej budeme potřebovat. Zástupci Borovna sice osmělili se uctivě podotknouti, že děti s opačného konce budou mítí do školy skoro hodinu cesty, ukazovali, že jejich rodiště podobá se jitrnici, má pouze jednu ulici, kterou tvoří erární silnice, ale ostatní členové hned je okřikli a přehlasovali.

Pan inspektor shledal návrh výborným proto, že děti, přijíždějící drahou, budou mítí školu takřka na dosah ruky. Okresní inženýr byl rázem nadšen tím, že bude moci ukrojiti si libovolný kus trávníků, které se pod obcí prostíraly a posaditi naň školu se vším příslušenstvím. Lékař velebil hned to místo jako vzdušné a zdravé a stavitec už ukazoval holí, kam obrátí budovu čelem a kam zadkem, kde umístí vchod a jak odborně využije mírného svahu příštího staveniště.

Sedláči sice škrábali se za ušima, že přijdou o kus nejvýnosnější půdy, ale pan předseda je opět ukrotil prohlášením, že pro dítě nesmí jím být žádná oběť těžkou.

IV.

Když se komise vrátila ze své obchůzky na radnici, byla ruka v rukávě a ve všech otázkách docíleno shody, takže sepsání dost obširného protokolu netrvalo ani celou hodinu.

„Občanka otevře se hned počátkem nového školního roku v prozatímních místnostech, které se zavazuje opatřiti obec ve staré, původní školní budově a současně počne se stavbou nové školy, pro kterou přítomný stavitec dodá během čtrnácti dnů potřebné plány a rozpočty.“

Tato na pohled nevinná věta стала se osudnou dvěma rodinám, jedné lidské a druhé ptačí.

Ve staré škole žil totiž na odpočinku bývalý borovenský řídící učitel a ani ve snu mu nenapadlo, že by mohl umříti pod jinou střechou, zvláště teď, kdy jej chránil bytový zákon a různá jiná zřízení republikánská. Jeho děti a děti jeho dětí slétnaly se sem každé prázdniny na letní pobyt, libovaly si ve stinné zahrádce, která bývalou školu obklopovala, cítily tu vůni domova a osvěžovaly dědečkovi i babičce staré vzpomínky.

„Nic platno, pane řídící, musejí se na stará kolena stěhovat,” oznámil hned po komisi pan purkmistr stařečkovi, který jej učíval před mnoha lety abecedě.

„To snad přece ne?” lekla se paní řídící víc než její pán a velitel.

„Už jó! Vyšší moc to poroučí. Musíme přes prázdniny vyhoditi tyhle příšky a udělati z toho dvě třídy jako bývaly.”

„Vždyť přece na třídy se tyto místnosti nehodí. Jsou nízké, tmavé, vlhké,” opakoval řídící, pokud se pamatoval, slova všech inspekcí, jež psával do protokolů.

„Všecko pro dítě,” pokrčil rameny starosta, oháněje se větou, kterou pochytil na komisi.

„A kam se máme stěhovat?”

„To, abych řekl pravdu, nevím. Zítra však sem přijdou zedníci a počnou to bourat, aby byli včas hotovi.”

„Zákon přece —”

„Právě zákon to nařizuje a nemohu si pomoci. Naše děti nesmějí růsti bez vzdělání, v okresním městě je nepřijmou a tak páni určili, že otevrou „občanku” u nás.”

„Nás vyhodíte na smetiště za všecko naše přičinení!”

„Vše pro dítě! Musíme všichni přinésti nějakou oběť.”

„Vždyť v tom není rozumu, takhle překotně to hnát,” jako zkušený znalec rozhorlil se pan řídící. „Uvažte, co v tom shnilém baráku prostavíte! Jak s tím hnete, bude se vám sypati jako perník. Pro rok nebude zle. Jeden rok mohou ještě děti jezdit do města, zatím jim postavíme na trávníkách palác a po roce se mohou do něho nastěhovati.”

„Pan inspektor hrozí, že město děti nepřijme, že ztratíme rok, naši synové a dcery se opozdí, ztratí příležitost dostati se na výhodná místa, rodiny utrpí nenahraditelnou škodu, kdož by si to mohl vzít na svědomí?”

Starý pensista se opravdu žádné ochrany nedovolal, nepomohly mu žádné stížnosti, hrozby ani prosby, nenašel také jinde žádný jiný byt a tak se se svojí stařenkou musil odstěhovati do podkrovní světničky, kde v zimě mrzl a v letě se smažil před paděstí lety jako zdejší učitelský mládenec. Zbývající nábytek vynesli zedníci na půdu a počali chystati třídy.

Proroctví zkušeného kmeta se skvěle vyplnilo. Ukázalo se, že okna nedrží v závěsech, dveře že se samočinně otevírají, podlaha že je v koutech vyhnílá a že jen starostlivá péče paní řídící přikrývala všecky rány a bolesti, kterými stará škola hynula.

„Když jsme se do toho jednou už dali, nemůžeme teď dáti kolo na řetěz,“ prohlásili na radnici. A když se přece vytáčeli a bránili „zbytečným vydáním“, vytáhli protokol, ukázali jim podpisy a zcela stručně prohlásili, neudělají-li to sami, že úpravu tříd provede okresní školní výbor na jejich účet. Tak se za zedníky přistěhovali tesaři, truhláři i natěrači, paní řídící si libovala, že školu přikryli, že nebude muset při každém lijáku stavět na půdu necky, škopíky, mísy a hrnce, aby jim nepromokl strop nad hlavou, pana řídícího však otravoval prach, který se z přízemí valil, rány kladiv, zvuky pilek, nebozezů, takže utíkal z milého jindy domova a nerad se tam vracel.

Konečně byly třídy upraveny a obecní pokladna vybrána až na dno. Otcové městečka naříkali, kde vezmou na tolik vydání peníze, ale sám pan předseda okresu je blahosklonně těšil: „Pro dítě nesmí být žádná oběť těžkou. Bůh a dluh — to dvojí nepomine, ať si mluví kdo chce, co chce. Stát, země, okres — všechno má dluhy. Jak by mohla být bez nich obec?“

„Vždyť on to někdo zaplatí,“ pomyslili si tudíž v Borovně a očekávali dychtivě otevření „občanky“.

V.

Konec prázdnin se valem blížil. Zemská školní rada jmenovala ředitele a dvě odborné síly pro novou školu a zápis žáků stál skoro přede dveřmi, když do Borovna zavítala nová komise prohlédnouti prozatímní třídy, zda vyhovují svému účelu. Lze mluviti skoro o zázraku, neboť místnosti, o kterých se už před paděsáti roky tvrdilo, že se v nich děti jenom na těle i na duchu mrzačí, tato nová komise shledala úplně vhodnými a nařídila jen pokáceti zahrádku před okny, aby do školy mohlo vnikati více světla a vzduchu. Tato zahrádka však by se byla málem stala kamenem úrazu. Všecko co v ní rostlo, sázel, opatroval a vypěstoval v ní pan řídící, proto mu přirostla k srdci a postavil se statečně na její obranu.

Tento na pohled vetchý stařeček měl na štěstí bystrou pamět jako zvon. Stačilo zavaditi jen nepatrne o nějakou událost a už se mu vynořila v hlavě se všemi podrobnostmi. Když tedy slyšel pod okny své podkrovní světničky jadrný hlas purkmistrův: „To snad přece ne? Vždyť za měsíc ty stromy shodí list a neoblekou jej dřív až někdy v květnu. Samo se to prosvětlí

a k vůli dvěma měsícům — takovou škodu! Starý pan řídící užívá zahrádky k svému bytu. Museli bychom mu dát náhradu. Bez něho se nemůžeme k ničemu zavazovati," nečekal staroch až pro něho pošlou, ale sám ku podivu svěže seběhl po vrzavých schůdkách do přízemí a hnal se rovnou místo do zahrádky — do obecné školy k svému nástupci.

„Pane kolego," začal hned ve dveřích, „půjčte mi na chvíli inspekční protokol z r. 1880, ve kterém sám tehdejší zemský inspektor posuzuje starou školu."

Pan řídící vyhověl ochotně svému váženému předchůdci, od kterého přejal úřad v největším pořádku, neboť trochu žárlil, že jako pouhý řídící bude zastíněn v obci ředitelem měšťanské školy, ba bude mu i v mnohem snad i podřízen a stavbou nové školy nebyl tudiž právě nadšen.

Stašeček přišel právě ve chvíli, kdy se komise po něm sháněla. „Jdete jako na zavolanou," přivítal jej vlídně pan předseda. „Očekáváme, že v zájmu dobré věci jako zkušený vychovatel mládeže nebudete nám činiti nejmenších obtíží. Tato zahrádka musí být pokácena, aby k třídám měl volný přístup čerstvý vzduch a sluneční světlo."

Panu řídícímu jako staropensistovi na ničem nezáleželo, netoužil po žádném povýšení ani vyznamenání, nechtěl žádné „nadlepšení", ani se nebál jakéhokoli úředního nosu, cítil, že život leží za ním a choval

jedinou jednu tužbu na světě, aby mu dali všichni pokoj. Jakákoli změna dotýkala se ho velice nepříjemně a značně ho rozčílovala. „Z útulného bytu mne vyhnali, zavřeli mne na stará kolena do podkrovní dírky, mé vlastní děti nemohou se přijíti o prázdninách ani podívat na tátu a teď mi chtějí vzít i zahrádku," dráždil se v duchu a zdálo se mu nejčernějším nevděkem, co se zde na něm pod zásterkou pokroku páše.

„Prosím, slavná komise," počal mluviti chvějícim se hlasem, „o této zahrádce nemůžeme rozhodovat sami, ale musíme sem pozvat ještě její obyvatele a vyžádati si jejich souhlas."

Všichni k němu otočili překvapením hlavy a pan předseda trochu zmaten se optal: „Co tím myslíte? Nerozumím vám?"

„Tím myslím," pokračoval kmet a hlas se mu srovnal jako struna, „že v tomhle bezu má hnízdo sedmihlásek, na téhle jabloni sýkora, v lískovém ořeší pěnice a v budce na lípě špačkové. Mají tu léty vysedělé domovské právo, všecky zákony republiky chrání je jako starousedlíky i dlouholeté nájemce, bytový zákon skýtá jim dostatečné ochrany a já je nemohu jen tak beze všeho vypudit ze zahrádky. Máme přece i zákon na ochranu zvířat."

„Vyšší zájem, pane řídící!"

„Tot směšná přecitlivost!"

„Snad si z nás netropíte blázny?"

„Vše pro dítě! Nebudou přece děti trpěti k vůli ptákům?” obořily se prudké hlasy na starého pána. Ten se však nedal. Chytil se té poslední větičky jako ryba udice, v očích mu veselé zahrálo, v rukách mu zašustil papír a rozhovořil se vážně:

„Zcela správně, pánové. Vše pro dítě! Moje hlava zbělala ve školní práci a ačkoli se říká, kdo je šedivý, že se už ničemu nediví, přece jen se divím, jak špatně rozumíte tomuto heslu.”

„Dovolte!” zakohoutil se pan inspektor. „Nechcete nás snad poučovat?”

„Což jsme zde na bývalé učitelské konferenci, kde jen inspektor měl mluvit a učitelé uctivě mlčet? Což jsme se ještě „neprevychovali” na pravé demokraty?”

„Mluvte jen,” kousl se do rtů pan hejtman.

„Co včera zkázou, nemůže dnes být spásou dítěte. Třídy jsou uvedeny do téhož stavu, v jakém byly před padesáti roky, když do nich zavítal sám zemský inspektor, zhrozil se jich, nařídil je zavřít a obci postarati se okamžitě o novou školu.” Pan řídící rozvinul o tom sepsaný protokol a přečetl ten zdrcující úsudek i s podpisem ještě dnes na slovo braného odborníka.

Mrazivé ticho se rozložilo kolem.

„Jedná se o pouhý rok,” vzpamatoval se, jak slušno, první pan předseda.

„Má to být pomoc z nouze.”

„Prozatímní výpomoc,” probouzely se i ostatní hlasy.

„A necítíte, že právě tyto stromy a keře, které chcete zničiti a které tu před padesáti roky nestály, povyšují tuto chalupu na školu a tvoří nejcennější pomůcku vyučovací?” optal se přísně kmet.

„Ubírají dětem světla a vzduchu. Musejí ustoupiti,” přísně prohlásil lékař.

„Nechte si své rozumu a prostě prohlašte do protokolu, jakou chcete nahradu za užitek, který to chrostí zde skýtá,” přísně okřikl starce pan inspektor.

Scvrklé tvářičky pana řídícího podbarvily se krví, přimhouřil levé očko, jako by si bral něco na mušku, suše se zasmál a řekl: „Škoda, kterou způsobíte, nedá se prostě ničím nahraditi. Může ji odčiniti jenom člověk, který má v těle srdce svým celoživotním dílem a ne paragraf. Chci říci ještě jen několik slov. Vy jste největším neštěstím národa. Vy stavíte kasárny a ne školy. Pěstujete státní výchovu podle předepsané šablony. Ráno v šest hodin troubí i u nás pastýř a vyhání se do společného stáda dobytek. O hodinu později praská bičem husopas a žene hejno na obecní draha. V osm hodin pak zazvoní školník v nové škole, jež se bude podobati jako vejce vejci továrně, ve škole postavené u nádraží, podél prašné silnice, a zástup dětí usedne v lavičkách za vysokými okny, prostornými chodbami, pod betonovými stropy k čítankám a sešitům jako

dělníci v továrně. Vy vůbec nerozumíte dítěti ani jeho výchově. Vašim ideálem je moderní standartism, který teď hýří v umění a velí vyráběti všecko v masách a v určitých formách. Šedá hmota mozková, její závity a váha, toť vaše moudrost, neboť nevěříte ani v duši ani v duchu. Vychováte stroje a ne lidi, protože děti odcizujete stromům, ptákům a vůbec přírodě. Výchova musí být osobní a ne stádní, nemá-li zabíjeti v dítěti to, co je povyšuje na člověka."

Než se užaslá komise vzpamatovala z překvapení, udýchaný stařeček zmizel a více se neukázal.

VI.

Hned druhý den po komisi řinčel po Borovně buben a obecní strážník hlučně vyvolával, že k večeru po sedmé hodině konati se bude veřejná dražba na keře a kmény v zahradě staré školy.

„Couvnoti nemůžeme," omlouvali se zástupci obce. „Klín klínem se vyráží. Starou školu tak jako tak prodáme, stromy v zahradě by nám nikdo nezaplatil a tak přece utržíme o nějaký groš více."

Hned odpoledne navštívil zahradu truhlář s kolářem, přišel i řezbář s tesařem, zastavil se tu pilař se sekerníkem a všichni odborným zrakem prohlíželi stromy a odhadovali v duchu i hlasitě, nač se které dřevo hodí. Všecky lákala především mohutná lípa, jejíž kmen pokrytý rozprýskanou korou znalecky oklepávali, není-li snad zpuchřelý uvnitř, líbily se jim však i švestky a slívy, jež svým červeným dřevem výborně se hodí na výrobu přeslic a kuželů, silné kmény bezu slibovaly vydati množství zubů do hrabí, odhadovali, kolik truhlářských prken vysypou zdravé štípy a hrušně, z keřů pak všímali si ještě mohutných šeříků a brslenů, ostatním přímo pohrdali, neboť ptačí

zob, staré růže stolisté, pámelník, všecko, co navštěvovali jen ptáci a včely, nemělo pro ně ceny.

Pan řídící sedal celé dny jako vězeň v žaláři ve své komůrce a bál se vyhlédnouti oknem. Až sem k němu pronikaly rány sekery, skřípot pil a temné údery kácejících se stromů. Zacpával si uši, nořil se do četby a studia, psal dopisy dětem a při všem musil ustavičně mysliti na svoji zahradu. — — —

Nával do nově otevřené občanské školy vskutku překvapil a jasně ukázal její naprostou nutnost. Při zápisu dveře po celý týden se netrhly, dětský hlas naplnil po letech opět dřevěnou chalupu a když se pan řídící odvážil konečně vyjít, tu spatřil půdu v zahradě udupanou, pískem posypanou a nad plotem nápis: „dětské hřiště“.

Usmál se bolestně, vrátil se domů a více nevyšel. Podzimní mlhy a deště, po nich krutá zima, sněhové vánice a kluzké cesty, po kterých školní mládež pilně sáňkovala a na kterých padali jako na skle i mladí lidé, držely kmata v zajetí a ten se těšil jen na jaro.

Sedával v kožené lenošce u vytopených kamen a podlahou z přízemí zaznívala k němu ozvěna starých, minulých let. Zvláště, když děti zapívaly některou písničku, trhl sebou, upřel oči na housličky visící na zdi, prsty se mu zachvěly, chtělo se mu vstáti, sejít se své výše dolů, do přízemí a říci: „Děti, takhle se zpívá

ta písnička.“ Mávl však po každé rukou a zůstal ve svém kresle s novinami v ruce.

„Jen až přiletí jaro,“ těšila ho paní učitelová, jež s bolestí viděla, jak její „staroušek“ trpí a schází.

„Dočkám-li se ho.“

„I dočkáš a ne jednoho! Kolik jar ještě spolu přečkáme.“

„Myslím? A bez zahrady?“

„Tot! Beztak jsme tam jen dřeli.“

Pan řídící neodpověděl, stával však u pečlivě zavřeného okna a toužebně hleděl na protější zasněžené střechy. Konečně prokoukly pod nimi černé, vlhké šindele, dlouhé střechy řitily se k zemi, mohutné závěje tály na slunci jako máslo a jednoho dne mu přineslo kterési pozorné dítě z přízemí kytičku petrkličů.

Dychtivě natáhl po nich ruku a optal se děvčátka:

„A copak skřivánek? Už jsi slyšela letos zpívatí skřivánka?“

„Slyšela a drozda také.“

„I to se podívejme a já ještě nic,“ postěžoval si stařec.

Za jarním poslíčkem se dávno zavřely dveře, ale pan řídící stále toužebněji naříkal:

„Jindy přiletěl do zahrady střízlíček, ukázala se červenka, kmitl se strnádek s chocholouškem i pěnkava se ozvala a letos nic. Nu, vyhnali je, vyhnali jako nás.“

„Co ti to zas leze do hlavy?” vadila se paní řídící.
„Nemysli na to a jdi je poslechnout někam do sadu.”

Vzal tedy pan řídící hůlku ze španělského rákosu, korunovanou nahoře pěkným knoflíkem ze slonové kosti, jeho starostlivá žena oblékla mu teplý zimník, čepici na hlavu i měkký šál z jemné vlny kolem krku a zaradovala se v duchu, že se mu opět vrací chuť k životu.

Stařeček sešel opatrně se schodů a nohy ho po starém zvyku nešly rovnou do zahrádky. Teprve u plotu se zastavil a prudce očima zamrkal. Spatřil místo zahrady spoušť, na které jako šibenice tyčily se hladce otesané trámy s háky a otvory pro kruhy a bradla.

A jako by naň čekala, zacvrlikala kdesi pěnice, ozval se černohlávek, zašveholila červenka, usmál se čermáček, ba i sám sedmihlásek si pospíšil letos, jako by věděl, že si musí hledat jiný byt a stavěti nové hnázdo. Poletovali kolem, usedli na chvíli na některé suché samosličce v plotu, na zdi nebo v holé dosud koruně starých ořechů, stojících na svažitém jarním dešti vypraném náměstí borovenském a panu řídícímu se pojednou zdálo, jako by se s ním všichni vadili, že je zbavil zahrady, jež jim skýtala nejen přístřeší, ale i bohatě prostřený stůl.

„Vždyť já za nic nemohu, bránil jsem se jak jsem mohl,” zaúpěl kmet a opřel se o plot. Celá

komise vybavila se mu v hlavě a lítost sevřela mu srdece.

Z otevřeného okna přízemní třídy zazněl zpěv.

„Jaké to loučení,
moje potěšení,
jaké to loučení,
s náma bude?”

To pan učitel cvičí, jak má nařízeno, prostonárodní písňě, jež vykvetly ve zdejším kraji. Stařeček to slyší a zpívá si potichu s dětmi další sloku:

„Když od sebe pudem,
voba plakat budem,
ach, kterak na sebe
zapomenem?”

A náhle se mu zatřásla hlava, zahučelo v uších, před zrakem kmitli se mu ptáci, zahrada, žena, děti, proud jisker zasršel odněkud a pak ticho a tma. —

Ochotné ruce vynesly stydnoucího starce do podkoví a třetího dne pak na hřbitov a ještě ochotnější ústa pronesla nad ním konečný soud:

„Nehodil se do našeho světa a do nových poměrů. Nedovedl se už přizpůsobit požadavkům pokroku a svobody.”

OBSAH:

	Psáno:	Strana:
Úvod: J. Š. Baar a děti	5	
1. Hančička	1924	23
2. Ferdáček	1922	33
3. Na malé straně	1914	37
4. Opička	1924	47
5. Dítě	1925	57
6. Pepíček	1924	61
7. Návrat	1909	69
8. Na modlení	1920	87
9. Pravdivá pohádka	1909	101
10. Do rakvičky	1923	115
11. Mrtvé uctivě pochovávatí	1922	129
12. Martin Srna	1919	161
13. Štědrovečerní sen	1907	197
14. Vše pro dítě	1925	225